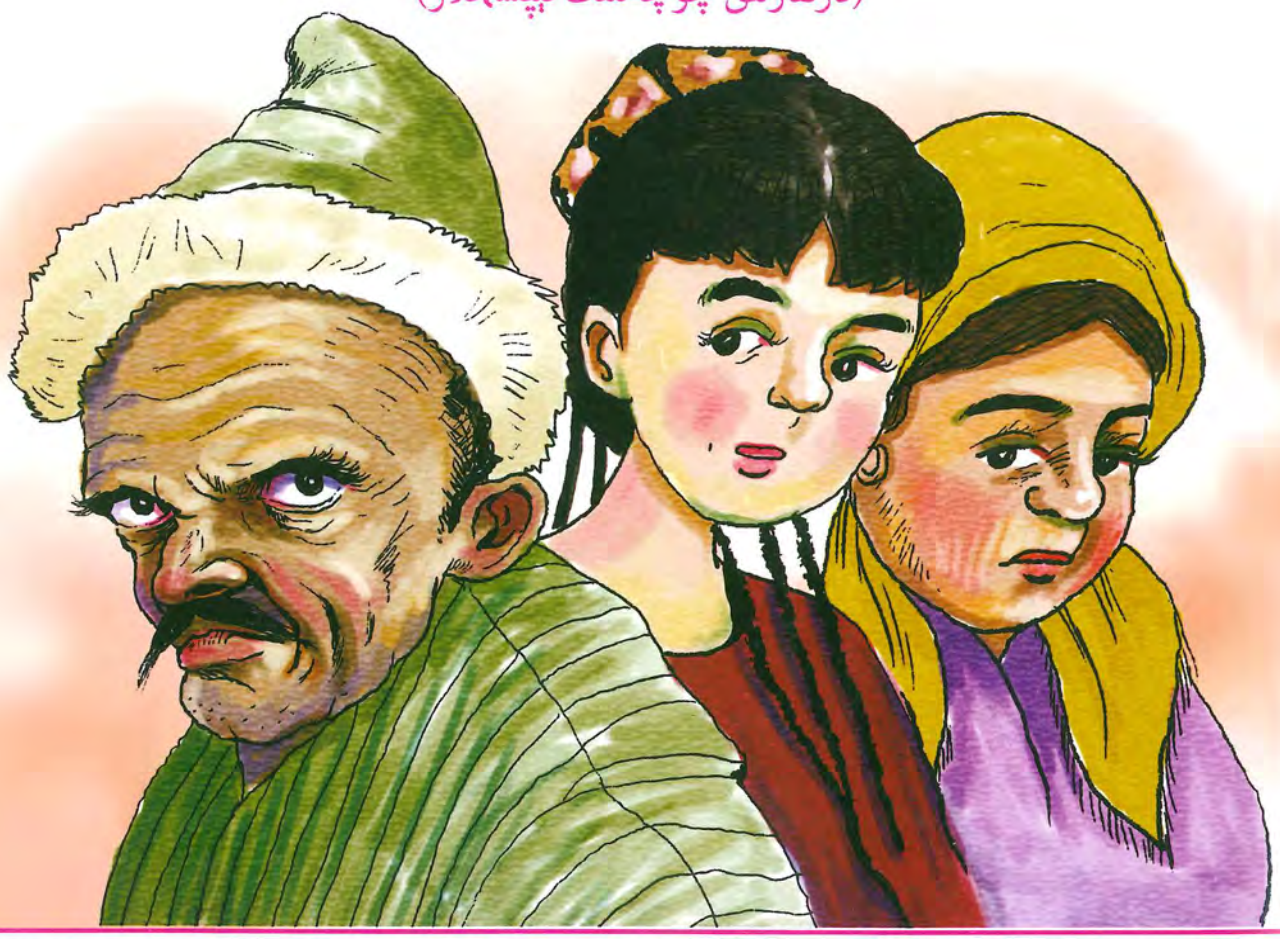

ئەلپىدا ئاۋازلىق ئوقۇشلۇقلىرى

راست ۋە يالغان

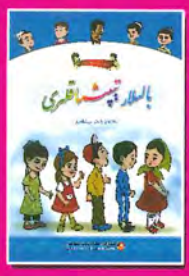
(قىزىقارلىق چۆچەكلىك تېپىشماقلار)

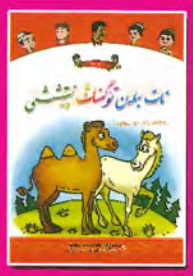

شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت ـ فوتو سۈرەت نەشرىياتى
شىنجاڭ ئېلېكترون ئۇن ـ سىن نەشرىياتى

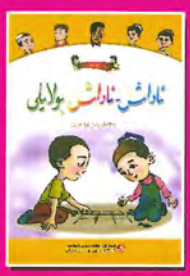
مۇقاۋا ۋە بەت لايىھىلىگۈچى: تۇردىھاجىم تۇرغۇن

ئەڭبىدا ئاۋازلىق ئوقۇشلۇقلىرى

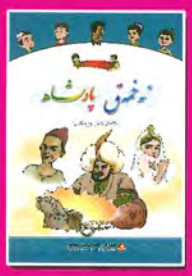

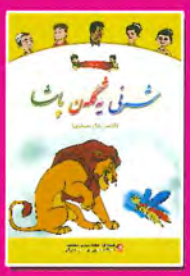

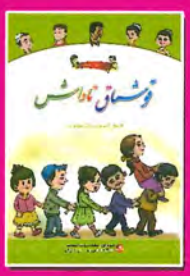

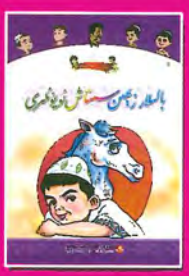

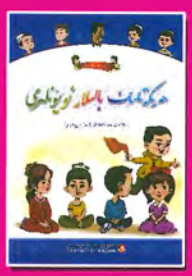

ISBN 978-7-89415-023-3
9 787894 150233 >

هۆرمەتلىك _____ گە:

_____

_____

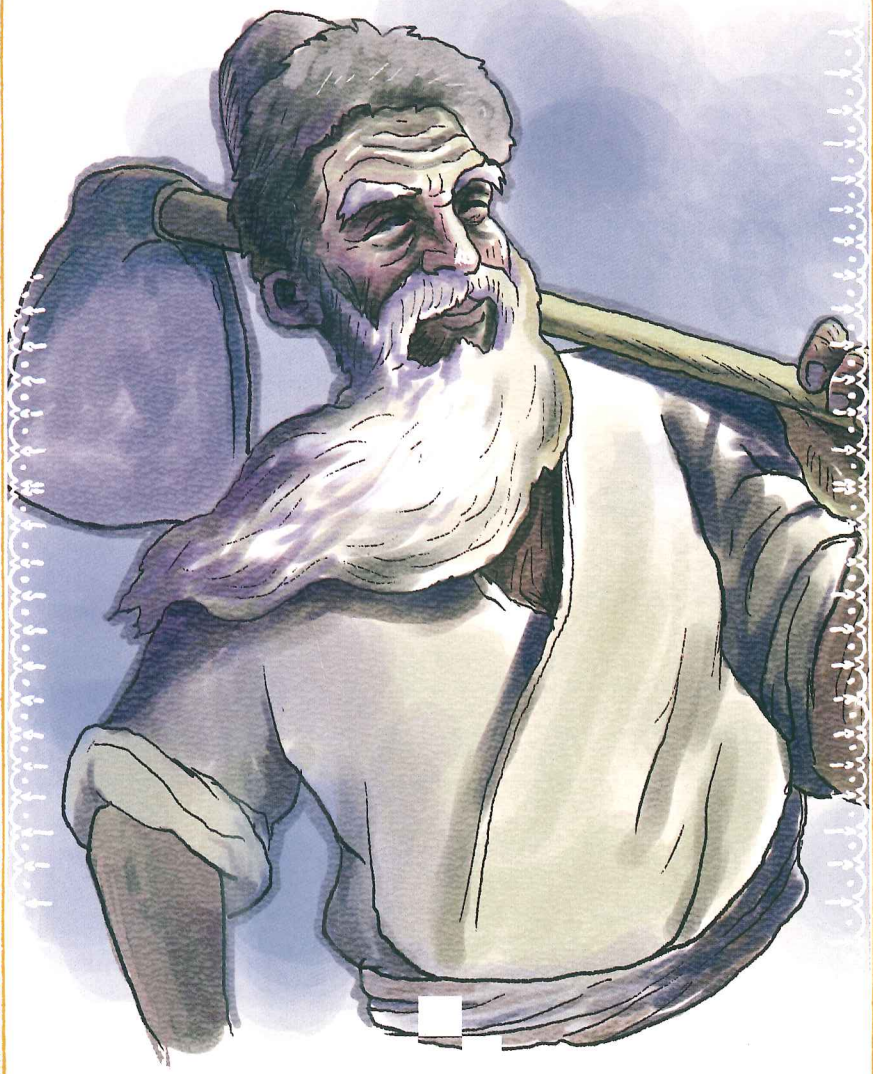
_____

_____

_____ دىن تەقدىم

- يىلى - ئاينىڭ - كۈنى

راست ۋە بالغان

(قىزىقارلىق چۆچەكلىك تېپىشماقلار)

تۈزگۈچى: تۇرسۇن قادىر

شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت ـ فوتو سۈرەت نەشرىياتى
شىنجاڭ ئېلېكترون ئۇن ـ سىن نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: خاسىيەت ئىبراھىم
مەسئۇل كوررېكتورى: ئابدۇرېھىم ئابلىمىت
مۇقاۋا ۋە بەت لايىھەلىگۈچى: تۇردىھاجىم تۇرغۇن
قىستۇرما رەسىمنى سىزغۇچى: ئادىلجان ئابلىز

ئەلپىدا ئاۋازلىق ئوقۇشلۇقلىرى

راست ۋە يالغان

(قىزىقارلىق چۆچەكلىك تېپىشماقلار)

تۇزگۈچى: تۇرسۇن قادىر

نەشر قىلغۇچى: شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت ـ فوتو سۈرەت نەشرىياتى
شىنجاڭ ئېلېكترون ئۇن ـ سىن نەشرىياتى
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى ئىقتىساد ـ تېخنىكا تەرەققىيات رايونى پەن ـ تېخنىكا باغچە يولى 5 ـ قورۇ
پوچتا نومۇرى: 830026
تارقاتقۇچى: شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى
باسقۇچى: شىنجاڭ بايى باسما زاۋۇتى
فورماتى: 787 × 1092 مىللىمېتىر، 1/16
باسما تاۋىقى: 117.75
نەشرى: 2015 ـ يىلى 2 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
بېسىلىشى: 2015 ـ يىلى 7 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
كىتاب نومۇرى: ISBN 978 – 7 – 89415 – 023 – 3
ئومۇمىي باھاسى: 490.00 يۈەن (جەمئىي 20 كىتاب ۋە چەكمە قەلەم)

مۇندەرىجە

مەلىكنىڭ تېپىشمىقى..... 1
گۈلئايىمنىڭ سوئالى..... 3
بالىنىڭ سىرلىق سۆزى..... 4
پادىشاھنىڭ يىگىرمە تېپىشمىقى..... 6
ۋەزىر قىزنىڭ ئەپچىل تەدبىرى..... 9
يولدىشىنىڭ خىزمىتى..... 10
كېلىننىڭ سىناش..... 11
سېغىز لاينىڭ ئەنزە پاش قىلىشى..... 12
بوۋاينىڭ ئوغرىنى تۇتۇشى..... 13
جۈرئەتنىڭ بايىنى بابلىشى..... 14
يەتتە كۆمۈش ھالقا..... 16
بىر پاي ئوقتىن كېيىنكى مۇنازىرە..... 18
مېھمانخانىدىكى پاجىئە..... 19
ماڭ تەڭگە پۇل..... 20
قەيەردە مېڭىش توغرا..... 22
قىز ئوغۇلنىڭ نېمىسى بولىدۇ..... 24
مۇغەمبەر تۇلكە..... 26
ئوتۇنچى يىگىتنىڭ جاۋابى..... 28
گۆھەرنى قانداق قىلىش كېرەك..... 31
ئۇ قانداق قۇتۇلۇپ قالدى..... 37
ئۇچ تۆگە..... 38
ئوغرى بىلەن قاراقچى..... 40
تۈردى ماقۇلنىڭ قىزلىرى..... 44
ھاكىم يىتكەن ئېشەكنى قانداق تاپتى..... 48
موللام ئوغرىنى قانداق تاپتى..... 50
دانىشمەن نېمە دېدى..... 51

بەش نان..... 53
ئاقلىغۇچى ئادۋوكات..... 54
راست سۆز..... 55
«چوڭ نەرسە يېيىش» مۇسابىقىسى..... 56
ئانا ـ بالا..... 57
راست ۋە يالغان..... 58
كوزا ساتقۇچى بىلەن قارىغۇ..... 60
ئۇ نېمىگە ئاساسەن ھۆكۈم قىلدى..... 62
ئۇ قانداق چارە قوللاندى؟..... 64
بۇ قىز كىمگە تەئەللۇق..... 65
بۇ قىز قايسى سۆزى بىلەن ئاتا ـ بالىغا يارىدى..... 69
شۇنداقمۇ جاۋاب بولامدۇ..... 72
قىزنى كىمگە بەرسە مۇۋاپىق..... 74
قايسىسىغا مەنسۇپ بولۇشى كېرەك..... 79
ئايال ئېرىنى قانداق تونۇشى كېرەك..... 82

مەلىكىنىڭ تېپىشمىقى

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھ بولغانىكەن. ئۇنىڭ ساھىبجامال دېگەن بىر قىزى بار ئىكەن. ئۇنىڭ بىر شېئىرىي تېپىشمىقى بولۇپ، «كىمكى تېپىشمىقىمنىڭ جاۋابىنى ئېيتىپ بەرسە، شۇنىڭغا تېگىمەن، كىمكى تاپالمىسا، جاللاتقا كاللىسىنى ئالدۇرىمەن» دەيدىكەن. يەتتە ئىقلىمدىن شاھزادىلەر، بەگزادىلەر، بايۇەچچىلەر كېلىپ ئۇنىڭ تېپىشمىقىنى تاپالماي بېشىدىن جۇدا بولۇۋېرىپتۇ.

ئاشۇ مەملىكەتنىڭ يىراق سەھراسىدىكى بىر خارابە كۆلبىدە بىر تاز يىگىت بولۇپ، قېرىپ كەتكەن ئانىسى بىلەن بىللە ياشايدىكەن. تاز يىگىت بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ:

ــ ئاشۇ قىزنىڭ تېپىشمىقىغا مەن جاۋاب بېرىمەن،ــ دەپتۇ.

ئانىسى قورقۇپ كېتىپتۇ ۋە:

ــ قانچىلىغان شاھزادىلەر، بەگزادىلەر ۋە بايۇەچچىلەر تاپالمىغانىنى سەن قانداق تاپاتتىڭ؟ــ دەپ ئوغلىنىڭ بېرىشىغا قوشۇلماپتۇ. ئەمما تاز يىگىت بىر ئامالىلار بىلەن ئانىسىنى قايىل قىلىپ، رازىلىق ئاپتۇ. ئاخىر ئانا ئوغلىغا كۆمەچ سېلىپ ئۇنى بېلىگە تۆگىدۇرگەندىن كېيىن، دۇئا قىلىپ يولغا سالىپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن تاز يىگىت پادىشاھنىڭ ساريىغا قارىپ يول ئالىپتۇ ۋە ساراي دەرۋازىسىنىڭ يېنىغا ئورۇنلىشىپ، ئۇچ كۈن يېتىپتۇ. بىر چاغدا ئۇنى ياساۋۇللار كۆرۈپ:

ــ ھەي تاز، نېمە دەپ بۇ يەردە ياتسەن؟ سەن ياتىدىغانغا بۇنىڭدىن باشقا جاي تېپىلمىدىمۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ.

شۇندا تاز يىگىت:

ــ مەن مەلىكىنىڭ تېپىشمىقىنى تاپقىلى كەلدىم،ــ دەپتۇ.

بۇ خەۋەر مەلىكىگە يەتكۈزۈلۈپتۇ. مەلىكە:

ــ يەنە بىرىنىڭ ئۆلگىسى كەپتۇ... ئېلىپ كېلىڭلار!ــ دەپتۇ.

تاز يىگىت مەلىكىنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپتۇ. مەلىكە ئۇنىڭغا تېپىشمىقىنى ئېيتىپتۇ:

يىراق يەردە ئوت كۆيەر،
ئۇنى تېپىڭ، قۇماق تاز.
سىبسىق سايدا ئىت ھۇرەر،
ئۇنى تېپىڭ، قۇماق تاز.

چار بېغمدا جۇت چنار،
ئۇنى تېپىڭ، قۇماق تاز.
ئىشكىمده قوش مۇڭگۈز،
ئۇنى تېپىڭ، قۇماق تاز.
قارا تالىم پۇتاقسىز،
ئۇنى تېپىڭ، قۇماق تاز.
ئاپپاق قوزام سۆڭەكسىز،
ئۇنى تېپىڭ، قۇماق تاز.

تاز يىگىت مەلىكىنىڭ شېئىرىي تېپىشمىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن جاۋابىنى ئېيتىپتۇ.

تازنىڭ جاۋابىنى ئاڭلىغان مەلىكە كېنىزەكلەرگە «بۇ تاز مېنىڭ تېپىشمىقىنىڭ جاۋابىنى تېپىۋالدى» دەپتۇ ئاغزىنى تۇتۇپ كۈلۈپ. كېنىزەكلەر دەررۇ چاپارمەنلەرگە خەۋەر يەتكۈزۈپتۇ. چاپارمەنلەر تېزلىكتە پادىشاھقا خەۋەر قىپتۇ. پادىشاھ چاپارمەنلەرگە سۆيۈنچە بېرىپتۇ ۋە قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ، قىزىنى تاز يىگىتكە نىكاھلاپ بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، ئوردا تېۋىپلىرىنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن تازنىڭ بېشى ساقىيىپ، چېچى ئۆسۈپ، ناھايىتى چىرايلىق بىر يىگىتكە ئايلىنىپتۇ، شۇنداقلا پادىشاھنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرى بولۇپ، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە مەلىكە بىلەن خۇشال ـ خۇرام ياشاپتۇ.

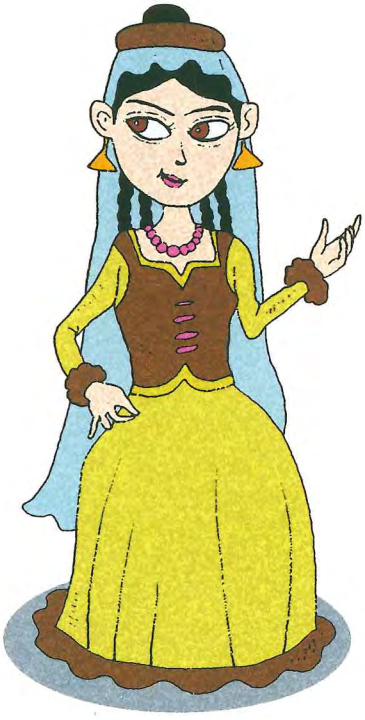
خوش، تاز يىگىت مەلىكىنىڭ تېپىشمىقىنى قانداق تاپقان؟

جاۋابى:
يىراق يەردە ئوت كۆيەر،
بۆرە كۆزى، ئايمىقىز.
سىبسىق سايدا ئىت ھۇرەر،
قارا قۇمچاقتۇر، ئايمىقىز.
چار بېغىڭدا جۇپ چىنار،
ئاتا ـ ئاناڭ، ئايمىقىز.
ئىشكىڭدە قوش مۇڭگۈز،
ئىنى ـ ئاكاڭ، ئايمىقىز.
قارا تالىڭ پۇتاقسىز،
قارا چاچىڭ، ئايمىقىز.
ئاپپاق قوزاڭ سۆڭەكسىز،
قوش ئاناڭ، ئايمىقىز.

گۈلئايمنىڭ سوئالى

سۇلتانخان ئىسملىك بىر پادىشاھ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا گۈلئايىم دېگەن بىر قىزغا ئۆيلەنمەكچى بوپتۇ. گۈلئايىم كەلگەن ئەلچىلەردىن مۇنداق تەلەپ قىپتۇ:

پادىشاھقا ئېيتىڭلار،
ئۇ ماڭا:
ئوندا ئوغلاق،
يىگىرمىدە بۆرە،
ئوتتۇزدا يولۋاس،
قىرىقتا تۈلكە،
ئەللىكتە نوختا،
ئاتمىشتە ئاختا،
يەتمىشتە سېغىزخان،
سەكسەندە بوۋاق،
توقساندا يۇمىلاق،
يۈزدە تېپىشماق بەرسۇن.
ۋە بۇ سۆزۈمنىڭ مەنىسىنى يېشىپ بەرسۇن.

پادىشاھ ئويلىنىپ، گۈلئايمنىڭ ناھايىتى ئەقىللىك ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. ئاندىن بۇ تېپىشماقنى جاۋاب بېرىپ، ئەلچىلەرنى يەنە گۈلئايمنىڭ قېشىغا يولغا سالىپتۇ. گۈلئايىم پادىشاھنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ چىن دىلىدىن قايىل بولۇپ، توي قىلىش تەكلىپىنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىپتۇ. قېنى تېپىپ بېقىڭ، پادىشاھ گۈلئايمنىڭ سوئالىغا قانداق جاۋاب قايتۇرغان؟

«گۈلئايمنىڭ سوئالى»نىڭ جاۋابى: پادىشاھ گۈلئايمنىڭ سورىغانلىرىنىڭ ئادەمنىڭ ھاياتىغا مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ شۇنداق جاۋاب بەرگەن:

ئادەم:

ئون ياشتا ئوغلاقتەك بولدۇ،

يىگىرمە ياشتا بۆرىدەك بولدۇ،

ئوتتۇز ياشتا يولۋاستەك بولدۇ،

قىرىق ياشتا تۈلكىدەك بولدۇ،

ئەللىك ياشتا نوختىلانغان ئاتتەك ئەقلى تولۇق بولدۇ،

ئاتمىش ياشتا ئاختا قىلىنغان ئاتتەك بوشاپ قالدۇ،

يەتمىش ياشتا سېغىزخانىدەك گېپى كۆپ، دىلىدىن ئىشتىياق كېتىدۇ،

سەكسەن ياشتا گۆدەك بالىدەك بولۇپ قالدۇ،

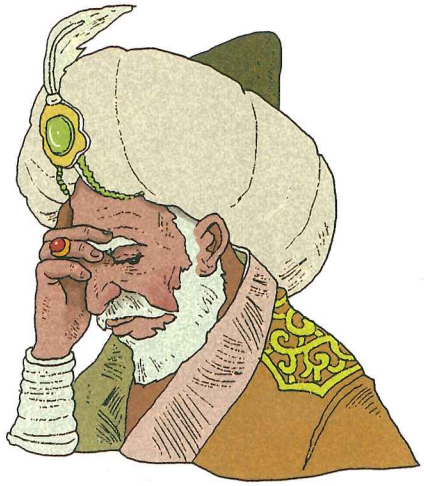
توقسان ياشتا ئۆيىدىن چىقماي يۇمىلاق بولۇپ ئولتۇرىدۇ،

يۇز ياشتا بۇ دۇنيا بىلەن ئۇ دۇنيانىڭ ئوتتۇرىسىدا، يەنى بار بىلەن يوقنىڭ ئوتۇرىسىدا ــ تېپىشماق بولۇپ قالدۇ.

بالىنىڭ سىرلىق سۆزى

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، بۇرۇنقى زاماندا بىر ماختانچاق پادىشاه بولغانىكەن. بۇ پادىشاه: «جاهاندا مەندىنمۇ بەكرەك ئەقىللىك ئادەم يوق» دەپ ئۆزىگە تەمەننا قىلىپ يۈرىدىكەن.

بىر كۈنى پادىشاه ئوۋغا چىقىپتۇ. چۈشكىچە خېلى تىرىشچانلىق كۆرسىتىپمۇ بىرەر نەرسە ئوۋلىيالماپتۇ. شۇ هالەتتە بىر بالىنى ئۇچرىتىپتۇ.

پادىشاه بالىغا قاراپ:

ــ هەي بالا، بىزنى مېهمان قىلامسەن؟ــ دەپتۇ.

بالا:

ــجېنىم بىلەن، ئەي مېهمان،ــ دەپتۇ.

بۇ چاغدا پادىشاھ:

—بىزنى نېمە سويۇپ مېھمان قىلسەن؟— دەپ سوراپتۇ.

— تاپساق بىرنى، تاپالمساق ئىككىنى سويمىز،— دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بالا.

پادىشاھ بالىنىڭ جاۋابىدىن ھەيران بولۇپ قاپتۇ. كېيىن ۋەزىرلىرىگە:

— بۇ بالىنىڭ گېپىدە بىر خاسىيەت بار، بۇنى بىر سىناپ كۆرىمىز،— دەپتۇ.

پادىشاھ ئادەملىرى بىلەن بالىنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. بالا پادىشاھنى، ئۇنىڭ ئادەملىرىنى ناھايىتى ئوبدان مېھمان قىپتۇ. پادىشاھ بالىدىن:

— سەن نەچچە قوي سويدۇڭ؟— دەپ سوراپتۇ.

— بىرنى تاپالمدۇق، شۇڭا ئىككىنى سويدۇق،— دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بالا. پادىشاھ يەنە ئەجەبلىنىپ:

— بىرنى تاپالمغان تۇرساڭ، ئىككىنى قەيەردىن تېپىپ سويسەن؟— دەپ سوراپتۇ.

بالا بۇ سوئالغىمۇ جاۋاب بەرگەنكەن، پادىشاھ بۇنى ئاڭلاپ، بالىنىڭ ئەقلىگە ھەيران قاپتۇ. كېيىن ئۇنى ئۆز ساراىيغا ئېلىپ كېتىپتۇ. بالا ياخشى ئوقۇپ دانا بولۇپ تونۇلۇپتۇ، پادىشاھنىڭ باش ۋەزىرى بولۇپتۇ.

قېنى، تېپىپ بېقىڭ، بالا بىرنى تاپالمغان تۇرۇپ، ئىككىنى قەيەردىن تاپقان؟ ئۇ پادىشاھقا نېمە دەپ جاۋاب بەرگەن؟

جاۋابى: بالا پادىشاھقا: «بىزنىڭ بىر بوغاز قويىمىز بار ئىدى. باشقا قوي تاپالماي شۇنى سويدۇق. ئۆزىنى سويغاچقا، بالىسىمۇ ئۆلدى، ‹بىرنى تاپالماي، ئىككىنى سويدۇق› دېگەننىڭ مەنىسى شۇ» دەپ جاۋاب بەرگەن.

پادىشاھنىڭ يىگىرمە تېپىشمىقى

بۇرۇن بۇرۇندىكەن، تېرىق تۇلۇمدىكەن. دېھقان تېرىم بىلەن، سودىگەر كىرىم بىلەن، ھۈنەرۋەن بىلىم بىلەن، خوتۇنلار يېلىم بىلەن، بەڭگىلەر چىلىم بىلەن ھەپىلىشىپ يۇرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە يۇرتنىڭ پادىشاھى ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قاپتۇ. پادىشاھنىڭ تەخت ۋارىسى بولغۇدەك بىرەر ۋارىسى بولمىغاچقا، قاتتىق بېشى قېتىپتۇ. ئاخىر ئۆزى سناپ كۆرۈپ، ئاندىن لايىق كۆرگەننى تەخت ۋارىسى قىلماقچى بوپتۇ. ئەمما پادىشاھ سورىغان سوئاللارغا، ئېنىق تېپىشماقلارغا ھېچكىم تولۇق جاۋاب بېرەلمەپتۇ. بارا ـ بارا پادىشاھ تېرىككەك بولۇپ، جاۋاب بېرەلمىگەنلەرنىڭ بېشىنى ئېلىشقا باشلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ چوڭ ـ كىچىك، قىز ـ ئايال، قېرى ـ ياش دېگەندەك كۆپ-لىگەن تەۋەككۈلچىلەر ئۆزلىرىنى بەـ-لىملىك چاغلاپ، ئاخىر ھالاكەتكە ئۇچراپتۇ.

بۇ شەھەردە زۇبەيدىخان ئىسىم-لىك بىر دېھقان قىز بولۇپ، ناھايىتى ئەقىللىك ۋە چېچەن ئىكەن. ئۇ پادىـ-شاھنىڭ كىمكى پادىشاھلىققا لايىقمەن، دەپ قارىسا، ئۇنىڭدىن 20 تېپىشماق سورايدىغانلىقىنى، جاۋاب بەرسە تەخت ۋارىسى قىلىپ، جاۋاب بېرەلمىسە، بېشىنى ئالدىغانلىقىنى كېچىكىپ ئاڭلاپتۇ ۋە پادىشاھنىڭ تېپىشماقلـ-رىنى تاپماقچى بولۇپ، ئۇنىڭ ئالدىـ-غا بېرىپتۇ.

پادىشاھ بىلەن زۇبەيدىخاننىڭ ئوتتۇرىسىدا مۇنداق تېپىشماق ۋە جاۋابلار بولۇپتۇ:

1ـ تېپىشماق: نېمىشقا ئادەم ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ قارايدۇ؟

جاۋاب: ئارقىسىدا كۆزى بولمىغانلىقى ئۈچۈن.

2ـ تېپىشماق: ئادەمزاتتا نېمە ئەڭ كۆپ؟

جاۋاب: ئۇمىد، پىلان.

3ـتېپىشماق: يۇمۇلغان كۆز بىلەن نېمىنى كۆرۈش مۇمكىن؟

جاۋاب: چۈشنى.

4ـ تېپىشماق: كۆۋرۈك ئۈستىدە كېتىپ بارغان ئادەمنىڭ ئايىغى ئاستىدا نېمە بار؟

جاۋاب: ئايىغىنىڭ چەمى.

5ـتېپىشماق: قايسى يەردە دەريالار سۇسىز، شەھەرلەر ئۆيسىز بولىدۇ؟

جاۋاب: خەرىتىدە.

6ـتېپىشماق: قايسى جايدا ئاسمان پەستە بولىدۇ؟

جاۋاب: سۇدا.

7ـتېپىشماق: ھايۋانلاردىن بىرىنىڭ ئىسمىنى ھەر ئىككى تەرەپتىن ئوقۇسىمۇ ئۆزگەرمەيدۇ. بۇ قايسى ھايۋان؟

جاۋاب: كېپىك.

8ـ تېپىشماق: قانداق كوزا مەڭگۈ تولمايدۇ؟

جاۋاب: تۆشۈك كوزا.

9ـتېپىشماق: دېڭىز ئاستىدا قانداق تاش بولمايدۇ؟

جاۋاب: قۇرۇق تاش.

10ـتېپىشماق: «تېپىشماق» دېگەن سۆزنى قانداق ئوقۇش كېرەك؟

جاۋاب: ئوڭدىن سولغا.

11ـتېپىشماق: يامغۇر يېغىۋاتقاندا، قاغا قانداق دەرەخكە قونىدۇ؟

جاۋاب: ھۆل دەرەخكە.

12ـ تېپىشماق: چۈشۈمدە مېنى ياۋايى ھايۋانلار تالاپ كەتتى. قانداق قىلسام، ئۇلاردىن قۇتۇلالايمەن؟

جاۋاب: ئويغانسىڭىز.

13ـ تېپىشماق: ئۇچ ھۇنەرۋەننىڭ ئەھمەت ئىسىملىك ئاكىسى بار. ئەما ئەھمەتنىڭ ئىنسى يوق. بۇ قانداق ئىش؟

جاۋاب: ھۇنەرۋەنلەر ــ ئاياللار بولۇپ، ئەھمەت ئاكىنىڭ سىڭىللىرى.

14ـ تېپىشماق: قانداق ۋاقىتتا قارا مۇشۇك ئۆيگە ئاسانلا كىرەلەيدۇ؟

جاۋاب: ئىشىك ئوچۇق ۋاقىتتا.

15ـ تېپىشماق: بىر ئۆيدە يېنىپ تۇرغان 8 لامپۇچكىدىن ئۇچى ئۆچسە، نەچچە لامپۇچكا قالىدۇ؟

جاۋاب: 8 لامپۇچكا قالىدۇ، چۈنكى، قالغان ئۇچ لامپۇچكا ئۆچكەن، ئەمما يوقاپ كەتمىگەن.

16ـ تېپىشماق: دادامنىڭ ئوغلى، لېكىن مېنىڭ ئاكامەمۇ، ئۇكامەمۇ ئەمەس. ئەمىسە بۇ كىم؟

جاۋاب: سىز.

17ـ تېپىشماق: بىر ئائىلىدە بوۋاي ـ مومايـ ياشايدۇ. ئۇلارنىڭ ئىككى ئوغلى بار. ھەربىر ئوغلىنىڭ بىردىن سىڭلىسى بار. ئۇنداقتا، بۇ ئائىلىدە نەچچە ئادەم بار؟

جاۋاب: بەش ئادەم بار: بوۋاي ـ مومايـ، ئىككى ئوغۇل، بىر قىز.

18ـ تېپىشماق: بىر ئۆينىڭ ھەربىر بۇرجىكىدە بىردىن مۇشۇك ئولتۇرىدۇ. ھەربىر مۇشۇكنىڭ ئۇدۇلىدا بىردىن مۇشۇك ئولتۇرىدۇ. بۇ ئۆيدە نەچچە مۇشۇك بار؟

جاۋاب: تۆت مۇشۇك.

19ـ تېپىشماق: بىر كىشى ئۆزىنىڭ دوستلىرىغا بىر بالىنىڭ سۈرىتىنى كۆرسىتىپ شۇنداق دەپتۇ: «مېنىڭ ئوغۇل ياكى قىز بىر تۇغقىنىم يوق. لېكىن، بۇ بالىنىڭ ئاتىسى مېنىڭ ئاتامنىڭ بالىسىدۇر.»

جاۋاب: ئۆزىڭىزدۇرسىز.

20ـ تېپىشماق: ئۆستەڭ بويىدا ئۈچ تۈپ قارىغاي ئۆسكەن. ئۇلارنىڭ ھەربىرىدە ئۈچتىن چوڭ پۇتاق بار. ھەربىر چوڭ پۇتاقتا بەشتىن نوتا بار. ھەربىر نوتىدا يەتتىدىن ئالما بولسا، ھەممىسى بولۇپ نەچچە دانە ئالما بار؟

جاۋاب: بىرمۇ ئالما يوق. چۈنكى قارىغايدا ئالما بولمايدۇ.

تېپىشماق ۋە جاۋابلار تۆگىگەندىن كېيىن، پادىشاھ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ ۋە:

ــ مۇبارەك بولسۇن قىزىم، سىز مېنىڭ تەخت ۋارىسىم بولدىڭىز. مەن كۆز يۇمسام، شاھلىق سىزگە مەنسۇپ بولىدۇ، ــ دەپ زىۋىدىخانىنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپتۇ.

شۇنداق قىلىپ زىۋىدىخان پادىشاھ ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن تەختكە ئولتۇرۇپتۇ ۋە «ئادىل ئايال پادىشاھ» دېگەن نام بىلەن تونۇلۇپ، ئەل ـ ئاۋامنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشىپتۇ.

ۋەزىر قىزىنىڭ ئەپچىل تەدبىرى

بۇرۇن بىر پادىشاھ ۋەزىرىگە مۇنداق پەرمان قىپتۇ:

ــ سەن ئەتە ئىككى مىڭ دانە قوينى بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ، كەچقۇرۇن قوي ساتقان پۇل بىلەن ئىككى مىڭ دانە قوينىڭ بىرىنىمۇ كەم قىلماي ئېلىپ كېلىسەن.

بۇ ئىش ۋەزىرگە بەكمۇ ئەلەم بوپتۇ. ئۇ، ئەگەر ئىككى مىڭ دانە قوينى قايتۇرۇپ ئېلىپ كەلسەم ئۇنىڭ پۇلىنى نەدىن تاپارمەن؟ دېگەن دەككە ـ دۈككىدە ئۆيىگە غەمكىن قايتىپ كەپتۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان ۋەزىرنىڭ قىزى شۇنداق ئەپچىل بىر تەدبىرنى ئويلاپ تېپىپتۇ ـ دە:

ــ ئەندىشە قىلماڭ دادا، بۇ قېيىن ئىش ئەمەس، ــ دەپلا دادىسىنىڭ قۇلىقىغا بىر-نېمىلەرنى پىچىرلاپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى كەچتە ۋەزىر ئىككى مىڭ دانە قوينى ۋە پۇلنى ساپمۇساق ئېلىپ كەپتۇ. پادىشاھ لام ـ مىم دېيەلمەپتۇ.

ئويلاپ كۆرۈڭ، ۋەزىرنىڭ قىزى قانداق تەدبىر قوللىنىدۇ؟

جاۋابى: ۋەزىر قىزىنىڭ سۆزىگە ئاساسەن، ئىككى مىڭ دانە قوينى بازارغا ئاپىرىپ يۇڭلىرىنى قىرقىۋالغاندىن كېيىن يۇڭىنى سېتىپ، يۇڭىنىڭ پۇلى بىلەن ئىككى مىڭ دانە قوينى يەنە پادىشاھنىڭ ئالدىغا ھەيدەپ بارغان.

يولدىشىنىڭ خىزمىتى

بۇرۇن بىر - بىرىنى بەكمۇ ياخشى كۆرۈشىدىغان بىر جۈپ ئەر - ئايال بار ئىكەن. ئېرى قاۋۇل، بەستلىك، ئايالى ئەقىللىك ۋە قولى ئەپچىل ئىكەن، ئىككىيلەن كۈنبويى جاپالىق ئىشلىسىمۇ تۇرمۇشى ناھايىتى غۇربەتچە. لىكتە ئۆتىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئېرى سىرتقا چىقىپ تاپاۋەت قىلىشقا توغرا كەپتۇ. ئۇ ئۆيدىن ئايرىلىش ۋاقتىدا، ئايالى ئېرىگە: «خىزمەت تاپقاندىن كېيىنلا خەت يېزىپ مېنى خەۋەردار قىلغىن» دەپ تاپىلاپتۇ.

ئۇزاق ئۆتمەي ئايالى ئېرىنىڭ خېتىنى تاپشۇرۇۋاپتۇ. خەتتە مۇنداق ئېيتىلغانىكەن: «چىقمايدۇ پۇتۇم بوسۇغىدىن، ئەمما باسمەن كۈندە ئون چاقىرىم يول». بۇنى كۆرگەن ئايالى ئىچ - ئىچىدىن ئۆكسۈپ يىغلاپتۇ.

ئايلار ئۆتۈپ يېڭى يىلمۇ كېلىپ قاپتۇ، ئايالى ئېرىنىڭ قايتىپ كېلىشىنى كۈتۈپتۇ. ئېرى ئۇنىڭغا مۇنداق خەت يېزىپتۇ: «چىقىپ قالسا قولۇڭ - كېمە، قايتىمەن ئۆيۈمگە پىيادە». خەتنى كۆرۈپ ئايالى ئېرىنىڭ تېخىمۇ جاپالىق خىزمەتكە ئالماشقانلىقىنى بىلىپ بەكمۇ زارلىنىپ يىغلاپتۇ.

سىز بۇ ئەر كىشىنىڭ قايسى ئىككى خىزمەتنى قىلغانلىقىنى ئېيتىپ بېرەلەمسىز؟

جاۋابى: ئايالنىڭ يولدىشى دەسلەپ مويا‌ڭدا ئۇن تارتقان، كېيىن ئارغامچا بەلەن كېمە سۆرەپ يۈرتىغا قايتقان.

كېلىننى سىناش

بۇرۇن بىر يىگىت ئۆيلىنىپتۇ. پۇتۇن كەنتتىكىلەر بۇ كېلىننىڭ گۈزەللىكىگە ئاپىرىن ئوقۇپتۇ. بۇ قىزنىڭ قېينىئاتا ۋە قېينىئانىسى كېلىننىڭ زېھنىنى سىناپ باقماقچى بوپتۇ.

بىر كۈنى ئەتىگەنلىك تاماق ئېتىش ۋاقتىدا قېينىئانىسى كېلىنگە:

ــ تۆت نەرسە ئېلىپ كېلىڭ،ــ دەپتۇ.

ــ قانداق تۆت خىل نەرسە؟ــ دەپ سوراپتۇ كېلىنى.

چۆكىدىغاندىن تۆت سەر، لەيلەيدىغاندىن تۆت سەر، لەيلەتكۈچىدىن تۆت سەر، ئاغزى ئوچۇقتىن تۆت سەر،ــ دەپتۇ قېينىئانىسى.

بۇنى ئاڭلىغان كېلىنى تەمتىرىمەي ۋە گەپ ـ سۆز قىلمايلا قېينىئانىسىنىڭ دېگەنلىرىنى ئېلىپ كەپتۇ.

بۇنى كۆرگەن قېينىئانىسى كېلىنىدىن بەكمۇ رازى بوپتۇ. قېينىئاتىسىمۇ كېلىنىڭ ئەقىللىكلىكىگە ئاپىرىن ئوقۇپتۇ.

سىز بۇ كېلىننىڭ نېمىلەرنى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى تاپالامسىز؟

جاۋابى: كېلىننىڭ ئېلىپ كەلگىنى، تۆت سەر تۇز، تۆت سەر ياغ، تۆت سەر سۇ، تۆت سەر كاۋاۋېچىن.

سېغىز لاينىڭ ئەنزە پاش قىلىشى

بۇرۇن بىر باي بىر كەمبەغەلنىڭ چۆلدىن يامبۇ تېپىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. باي بۇ يامبۇلارنىڭ قەستىگە چۈشۈپتۇ-دە، قازىغا: «بۇ گاداي يامبۇلىرىمنى ئوغرىلىۋال-دى» دەپ ئەرز قىپتۇ. يەنە تېخى ئىككىيلەننى گۇۋاھلىققا سېتىۋاپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان كەمبەغەل قاتتىق غەمگە پېتىپتۇ. ئۇ، قازىنىڭ ئالدىغا بېرىپ يام-بۇلارنى قانداق تېپىۋالغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپتۇ-دە، ئوبدانراق تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىشنى ئىلتىماس قىپتۇ.

قازى بۇنىڭغا بىر نەرسە دېيەلمەپتۇ. دەل شۇ پەيتتە بىر چەتتە ئۇلارنىڭ سۆزىگە قۇلاق سېلىپ تۇرغان بىر تالىپ گەپ قىستۇرۇپ مۇنداق دەپتۇ:

— بۇ قېيىن مەسىلە ئەمەسقۇ!

— سېنىڭ قانداق چارەڭ بار؟— دەپتۇ قازى.

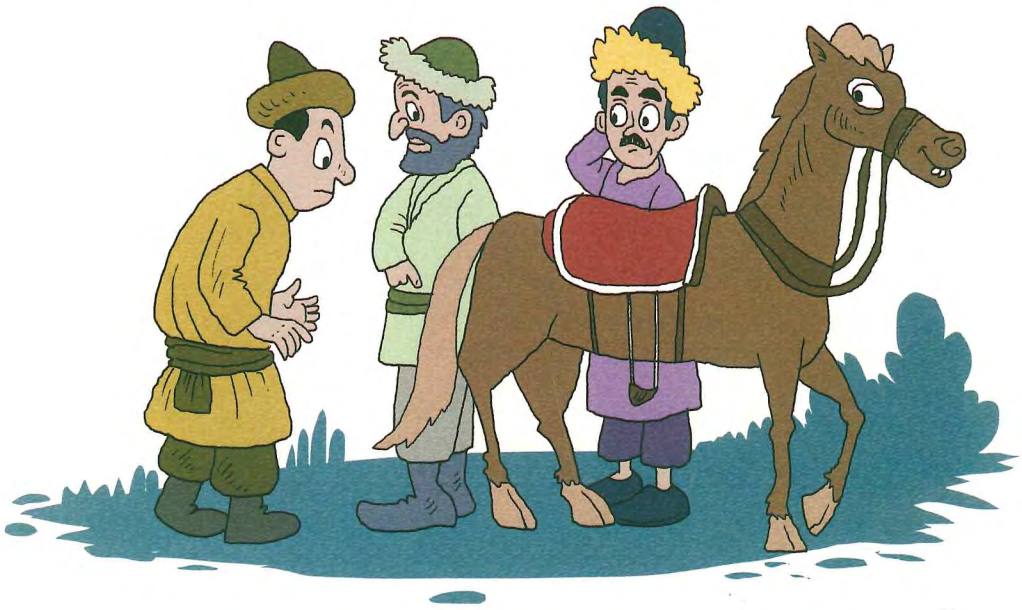
— ئازراق سېغىز لاي بولسىلا سىزنىڭ بۇ مەسىلىگە ھۆكۈم قىلىشىڭىز ئاسان بولى-دۇ،— دەپتۇ تالىپ. بۇنى چۈشەنگەن قازى دەرھال بىر كاللەك سېغىز لاي ئەكەلدۈ-رۈپتۇ-دە، تالىپنىڭ دېگىنى بويىچە بۇ مەسىلىنى ناھايىتى تېزلا ھەل قىپتۇ.

ساۋاقداش، ئويلاپ كۆرۈڭ: تالىپ بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن سېغىز لايدىن قانداق پايدىلانغان؟

جاۋابى: تالىپ بۇ تۆت ئادەمنى بىر - بىرىگە كەينىنى قىلىپ تۇرغۇزۇپتۇ، ئاندىن سېغىز لاينى بۇ تۆتەيلەنگە بۆلۈپ بېرىپ، ئۇلارغا يامبۇلارنىڭ شەكلىنى ياساشنى بۇيى-رۇپتۇ. كەمبەغەل بىلەن باي يامبۇنى كۆر-گەچكە شەكلىنى ئاساسەن ئوخشىتىپ ياساپ-تۇ. ھېلىقى ئىككى گۇۋاھچى يامبۇنى كۆر-مگەچكە يامبۇنىڭ شەكلىنى ياسىيالماپتۇ. بۇنىڭدىن باينىڭ كەمبەغەلگە تۆھمەت چاپ-لىغانلىقى ئىسپاتلىنىپتۇ.

بوۋاينىڭ ئوغرىنى تۇتۇشى

بۇرۇن بىر توپ سودىگەر بىر خالتىدىن ئالتۇن ئېلىپ سەپەرگە چىقىپتۇ. ئۇلار بىر ئويمانلىقتىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا ئۇلاردىن بىرى تۇيۇقسىزلا:

ــ ئەستاغپۇرۇللا، مېنىڭ بىر خالتا ئالتۇنۇمنى ئوغرى ئېلىپچىپتۇ ئەمەسمۇ!ــ دەپ ناله ـ پەريات قىلىشقا باشلاپتۇ.

ھەمراھلىرى بىز ئالمىدۇق دەپ تۇرۇۋاپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئاق ئاتلىق بىر بوۋاي كەپقاپتۇ. ھېلىقى ئالتۇننى يوقاتقان سودىگەر بۇ بوۋايغا مۇراجىئەت قىپتۇ. بوۋاي جاۋابەن مۇنداق دەپتۇ:

ــ مېنىڭ بۇ ئېتىمنى كۆرگەنسىز؟ مانا بۇ ئات سىزنىڭ ئالتۇن ئوغرىسىنى تۇتۇشىڭىزغا ياردەم قىلالايدۇ. ئوغرى ئاتنىڭ قۇيرۇقىنى تۇتسىلا ئات كىشنەيدۇ.

بوۋاي شۇنداق دەپتۇ ـ دە، ئاتنى چىدىرغا يېتىلەپ كىرىپتۇ.

قالغان سودىگەرلەر چىدىرغا كىرىپ بىر ـ بىرلەپ ئاتنىڭ قۇيرۇقىنى تۇتۇپتۇ، ئەمما ئات كىشنىمەپتۇ. بوۋاي يەنە ئۇلارنىڭ قوللىرىنى كۆرۈپ چىقىپتۇ. نۆۋەت بەشىنچى كىشىگە كەپتۇ. بوۋاي ئۇنىڭ قولىنى تارتىپ كۆرۈپلا:

— ئالتۇننى ئوغرىلىغان سەن!— دەپتۇ. ھېلىقى كىشى دەرھال:

— بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەيمەن! ئۇنىڭ ئالتۇنىنى مەن ئوغرىلاپ بىر چوڭ دە-رەخنىڭ يېنىدىكى ئۆڭكۈرگە يوشۇرۇپ قويغانتىم،— دەپ يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ. كىچىك دوست، ئېيتقا، بۇ بوۋاي نېمگە ئاساسەن بەشىنچى ئادەمنى ئوغرى دەپ تۇتتى؟

جاۋابى: بوۋاي ئاتنىڭ قۇيرۇقىغا بىر خىل ماي سۈركەپ قويغانىكەن. بەشىنچى كىشى ئوغرى بولغاچقا كىشنەپ سالارمىكىن دەپ ئاتنىڭ قۇيرۇقىنى تۇتمىغان. شۇڭا ئۇنىڭ قولىغا ماي يۇقمىغان. بۇنى بايقاپ تۇرغان بوۋاي ئۇنى ئالتۇن ئوغرىسى، دەپ تۇتتۇۋالغان.

جۈرئەتنىڭ بايىنى بابلىشى

بىر بايىنىڭ جۈرئەت ئىسىملىك بىر پادىچىسى بار ئىكەن. بۇ بالا ھەر كۈنى كاللار-نى قوتاندىن سەھەر چىقىرىپ، كەچ قايتۇرۇپ ئەكەلسىمۇ، باي ئۇنىڭغا تويغۇدەك تاماق بەرمەيدىكەن. جۈرئەتنىڭ بۇ بايغا غەزىپى تېشىپتۇ، ئۇ بىر ئەپچىل تەدبىر تېپىپتۇ-دە، بايىنى كولدۇرلاتماقچى بوپتۇ.

بىر كۈنى كەچتە جۈرئەت بايغا مۇنداق دەپتۇ:

— بۈگۈن تاغدا كالا بېقىۋاتسام يېنىمغا لىق بىر سېۋەت ئالتۇن كۆتۈرگەن ئاپىاق ساقاللىق بىر بوۋاي كەلدى. ئۇ ماڭا: «ئوغلۇم، سەن كىندىكىڭنىڭ تۆشۈكى سىرتىغا تومپىيىپ چىققۇدەك سەمرىيەلىگەن بولساڭ ئىدى. مەن قولۇمدىكى پارقىراپ تۇرغان بۇ بىر سېۋەت ساپسېرىق ئالتۇننىڭ ھەممىسىنى ساڭا بېرىۋەتكەن بولاتتىم. كېلەر يىلنىڭ دەل مۇشۇ كۈنى مەن سېنى مانا مۇشۇ يەردە ساقلايمەن» دېدى-دە، كۆزۈمدىن غايىب بولدى. بىراق مەن قورسىقىم تويغۇدەك تاماق يېمىسەم، قانداقمۇ كىندىكىم سىرتقا تومپىيىپ چىققۇدەك سەمرىيەلەيمەن. تەقسىر، ئەگەر سىز مېنى كالا باقىۋاتقان ۋاقتىمدا ئۈچ ۋاق ياخشى تاماق بىلەن باقمىغان بولسىڭىز كىندىكىمنىڭ تۆشۈكى سېپتقا تومپىيىپ چىققان بولاتتى-دە، ھېلىقى ئالتۇنلارنى ئەكېلىپ ھەممىسىنى سىزگە بەرگەن بولاتتىم.

پۇل دېسە جېنىدىنمۇ كېچىدىغان بۇ باي جۇرئەتنىڭ تەلىپىگە ماقۇل بوپتۇ.

ئىككىنچى يىلنىڭ دەل شۇ كۈنى، ئاچ كۆز باي ئاپپاق ئاقرىپ، يۈپيۇمىلاق بولۇپ سەمرىپ كەتكەن جۇرئەتنى ئالتۇننى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. جۇرئەت شەرت بويىچە بىر جۈملە سۆز قىپتۇ، بايىنىڭ ئاغزى تۆۋاقلىنىپ قاپتۇ. باي شۇنداىلا ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىنى بىلىپتۇ.

كىچىك دوست، قېنى ئېيتىڭلارچۇ، جۇرئەت زادى نېمە دېدى؟

جاۋابى: ئەسلىي ئادەم سەمرىگەنچە كىندىكى تېخىمۇ ئىچىگە كىرىپ كېتىدۇ. شۇڭا جۇرئەت بايغا:

— مەن تېخى دېگەندەك سەمرىپ كەتمىدىم، كىندىكىم تېخى تومپىيىپ چىقمىغان تۇرسا، بوۋاي ئالتۇننى قانداق بېرىدۇ!— دەپتۇ.

يەتتە كۈمۈش هالقا

بۇرۇنقى زاماندا ناھايىتى ئاچ كۆز بىر باي ئۆتكەنىكەن. كەنتتىكى دېھقانلار بۇ باينىڭ زۇلۇمىدىن بەك بىزار ئىكەن. شۇڭلاشقا ھېچكىم ئۇنىڭغا مەدىكار بولۇپ ئىشلەشنى خالىمايدىكەن.

ئۆزىگە ئىشلەپ بېرىدىغان مەدىكار چىقماي قېلىشىدىن ئەندىشە قىلغان باي، ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ ئاخىر ئادەم گوللايدىغان بىر ھىيلە تېپىپتۇ. ئۇ باي شەھەرگە كىرىپ بىر زەرگەرگە، ھەر بىرىنىڭ ئېغىرلىقى بىر جىڭ كېلىدىغان، ئۇلۇقى يوق يەتتە دانە كۈمۈش ھالقىدىن زەنجىر بۇيرۇتۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ، مەھەللىگە ئېلان چاپلاپتۇ: «كىم ماڭا يەتتە ئاي (ئەتىيازدىن كۈزگىچە) ئەمگەك قىلىپ بەرسە، ھەر ئايلىق ئىش ھەققى ئۈچۈن يوغان بىر كۈمۈش ھالقا بېرىمەن، لېكىن مۇنداق بىر شەرت ھازىرلىنىشى كېرەك: يەتتە ھالقىنىڭ پەقەت خالىغان بىرىنىلا پالتا بىلەن چېقىشقا بولىدۇ. ھەر ئايلىق ئەمگەك تۈگىگەندىن كېيىن ئازمۇ ئەمەس، كۆپمۇ ئەمەس، بىرلا كۈمۈش ھالقىنى ئېلىپ كېتىش كېرەك. بۇ، تا يەتتە ئايلىق ئەمگەك تۈگىگىچە مۇشۇنداق داۋام قىلىپ، ئاخىرىدا يەتتىنچى كۈمۈش ھالقىنى ئېلىپ كېتىش كېرەك. ئەگەر بۇ شەرت ھازىرلانمايدىكەن، مەدىكارنىڭ ئەمگىكى بىكارغا كېتىدۇ.»

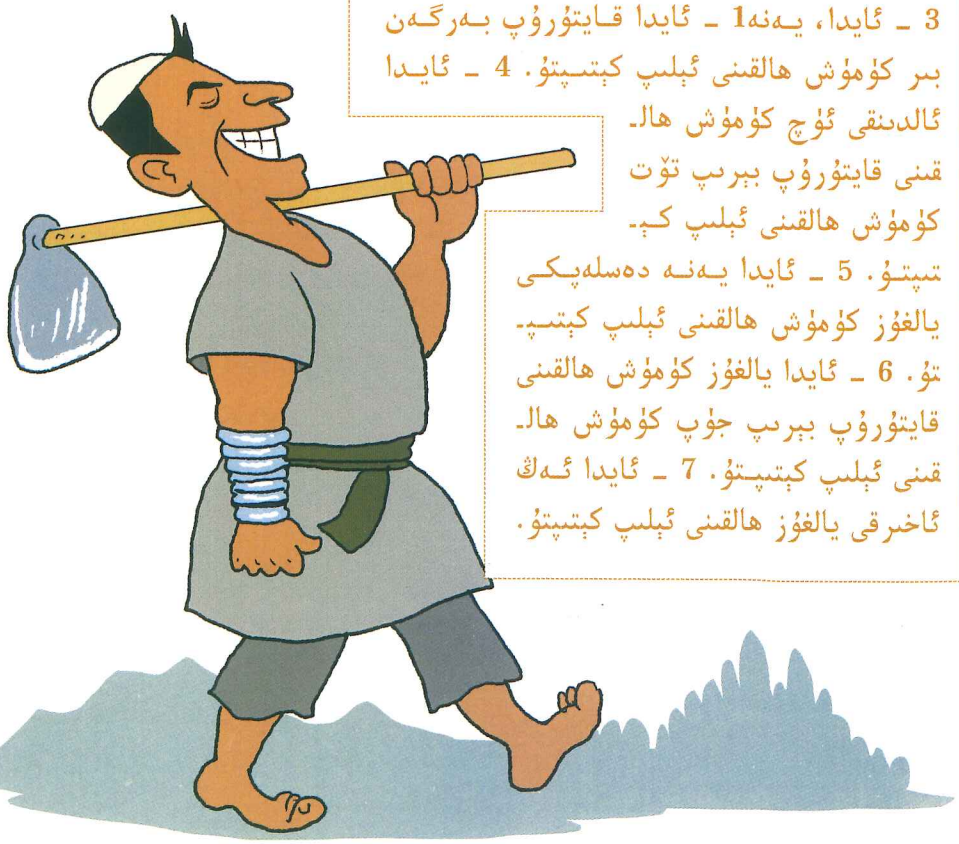

دېھقانلار باينىڭ بۇ ئېلانىدىن ئۇنىڭ ھىيلە ـ نەيرەڭنى چۈشىنىپتۇ ـ دە، ئىشلەپ بېرىدۇ.

غان بىرمۇ ئادەم چىقماپتۇ. ئىلانمۇ چاپلانغان يېرىدە خېلى ئۇزۇن تۇرۇپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر يىگىت ئىلاننى قولىغا ئىلىپ باينىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ئۇ بەلگىلەنگەن شەرتلەرگە ئاساسەن توختام تۈزۈپ يەتتە ئاي ئىشلەپ بېرىشكە ماقۇل بوپتۇ.ئىككى تەرەپ كېلىشىپ توختامغا بارماقلىرىنى بېسىشقاندىن كېيىن، ھېلىقى ئاقسۇل يىگىت پالتا بىلەن كۈمۈش ھالقىلاردىن بىرنى ئايرىپ ئاپتۇ-دە، ئەمگىكىگە كىرىشىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇ ھەر ئايلىق ئەمگىكىنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئازمۇ ئەمەس، كۆپمۇ ئەمەس بىردىن كۈمۈش ھالقىنى ئىلىپ كېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ يەتتە ئايدا بۇ يىگىت باينىڭ يەتتە ھالقىسىنى تولۇق ئىلىپ بوپتۇ. بۇ ئىشتا يېڭىلگەن باي ئاچچىقىدىن يېرىلغۇدەك بوپتۇ.

كىچىك دوست، قېنى ئويلاپ كۆرۈڭا، بۇ ئاقسۇل يىگىت دەسلەپ كۈمۈش ھالقىنىڭ نەچچىنچىسىنى چاققان؟ قالغان ھالقىلارنىمۇ ھەر ئايدا قانداق ئۇسۇل بىلەن ئالغان؟

جاۋابى: ئاقسۇل يىگىت زەنجىردىكى ئۈچىنچى كۈمۈش ھالقىنى چېقىپتۇ. شۇنداق قىلىپ كۈمۈش ھالقىلار بىرى بىر، ئىككىسى بىر، تۆتىسى بىر بولۇپ پارچىلىنىدۇ. ياش يىگىت 1 - ئايدا بىرىنى ئىلىپ كېتىپتۇ. 2 - ئايدا، 1 - ئايدا ئىلىپ كەتكەن ھالقىنى قايتۇرۇپ بېرىپ، جۈپ ھالقىنى ئىلىپ كېتىپتۇ. 3 - ئايدا، يەنە1 - ئايدا قايتۇرۇپ بەرگەن بىر كۈمۈش ھالقىنى ئىلىپ كېتىپتۇ. 4 - ئايدا ئالدىنقى ئۈچ كۈمۈش ھالقىنى قايتۇرۇپ بېرىپ تۆت كۈمۈش ھالقىنى ئىلىپ كېتىپتۇ. 5 - ئايدا يەنە دەسلەپكى يالغۇز كۈمۈش ھالقىنى ئىلىپ كېتىپتۇ. 6 - ئايدا يالغۇز كۈمۈش ھالقىنى قايتۇرۇپ بېرىپ جۈپ كۈمۈش ھالقىنى ئىلىپ كېتىپتۇ. 7 - ئايدا ئەڭ ئاخىرقى يالغۇز ھالقىنى ئىلىپ كېتىپتۇ.

بىر پاي ئوقتىن كېيىنكى مۇنازىرە

بىر كۈنى كەچتە، بىر قاربغۇ، بىر ساغرۇ، بىر توكۇر ئۇچەيلەن چۆپلۈكتە ئولتۇرۇپ ئىچىملىكلەر بىلەن پەيز قىلىۋاتقانىكەن. بىردىنلا «پاك» قىلىپ ئېتىلغان ملتىق ئاۋازى بىلەن تەك بىر پاي ئوق توكۇرنىڭ قۇلقىنىڭ تۈۋىدىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

بۇ ئۇچەيلەن ئوتتۇرىسىدا «ملتىقنىڭ ئېتىلغانلىقىنى كىم ئاۋۋال سېزەلىدى» دېگەن مەسىلە ئۈستىدە تالاش ـ تارتىش باشلىنىپتۇ.

قاربغۇ:

ـــ مېنىڭ قۇلقىم ناھايىتى سەگەك، ملتىقنىڭ ئېتىلغانلىقىنى مەن ئاۋۋال سېزدىم، ـــ دەپتۇ.

ساغرۇ:

ـــ ياق، ياق! مەن يالت قىلغان نۇرنى كۆرۈپ قالدىم، ملتىقنىڭ ئېتىلغانلىقىنى مەن ئاۋۋال سېزدىم،ـــ دەپتۇ.

توكۇر:

ـــ ئوق مېنىڭ قۇلقىمنى سىيپاپ ئۆتۈپ كەتكەن تۇرسا، ئوقنىڭ ئېتىلغانلىقىنى مەن ئاۋۋال سېزگەن بولمامدىمەن،ـــ دەپتۇ.

كىچىك دوست، سىز ئۇ ئۇچەيلەننىڭ سۆزىگە ئاساسەن ملتىقنىڭ ئېتىلىشىنى كىمنىڭ بالدۇر، كىمنىڭ كېيىن سېزگەنلىكىگە ھۆكۈم قىلالامسىز؟

جاۋابى: نۇرنىڭ سۈرئىتى تېز بولغاچقا، ساغرۇ ئاۋۋال سېزگەن. ئوقنىڭ تېزلىكى ئوتتۇرا ھال بولغاچقا، ئىككىنچى بولۇپ توكور سېزگەن. ئاۋازنىڭ تېزلىكى ئاستا بولغاچقا، قاربغۇ ئۇچىنچى بولۇپ سېزگەن.

مېھمانخانىدىكى پاجىئە

يېرىم كېچە، ساقچى باشلىقى مېھمانخانا غوجايىنىنىڭ قىچقىرىشى بىلەن دەرھال يېتىپ كەلدى. يېرىم سائەت ئىلگىرى بۇ يەردە بىر قىز ئۆلتۈرۈلگەنىدى.

غوجايىن ساقچى باشلىقىنى قىز ئۆلتۈرۈلگەن جايغا باشلاپ كەلدى. قىز ياتقىدىكى كارىۋاتتا ئەدىيالغا ئورىنىپ ئوڭدىسىغا ياتاتتى. ئوق ئۇنىڭ بېشىغا تەگكەنىدى.

«ئىشخانامدا كىتاب ئوقۇپ ئولتۇراتتىم،ــ دەپ چۈشەندۈردى غوجايىن،ــ تۇيۇقسىز ئوق ئاۋازىنى ئاڭلىدىم. يۈگۈرۈپ كەلسەم، ئىشىك تاقاقلىق تۇرۇپتۇ. زاپاس ئاچقۇچ بىلەن ئىشكىنى ئېچىپ كىرسەم مۇشۇ ئەھۋال.»

ساقچى باشلىقى قىزنىڭ ئۇستىدىن ئەدىيالنى ئاۋايلاپ ئالدى. قىز قوللىرىنى كېرىپ ياتاتتى، ئۇنىڭ ئوڭ قولىدا تاپانچا تۇتۇقلۇق تۇراتتى.

«قاتىل سىز،ــ دېدى ساقچى باشلىقى غوجايىنغا،ــ قىزنى ئۆزىڭىز ئۆلتۈرۈپ، يالغاندىن مەيدان ھازىرلاپسىز، جىنايىتىڭىزنى دەرھال تاپشۇرۇڭ، بولمىسا قۇتۇلالمايسىز.»

ئەقىللىك ئوقۇغۇچى، تېپىپ بېقىڭا، ساقچى باشلىقى نېمە ئۈچۈن غوجايىننى قاتىل دەپ جەزملەشتۈردى؟ بۇنىڭدىكى پاكىت نەدە؟

جاۋابى: ساقچى باشلىقى قىزنىڭ ئۇستىگە يېتىپ ياتقان ئەدىيالدىن گۇمانلانغان. چۈنكى ئۆزىنى ئېتىپ ئۆلتۈرۈۋالغان ئادەم ئۇستىگە ئەدىيال يېپىنۋالالمايدۇ.

مىڭ تەڭگە پۇل

ئۆتكەن زاماندا بىر سودىگەر بار ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ ئىككى ھەمراھى بىلەن ياقا يۇرتلارغا قاراپ سودا ئىشلىرى بىلەن يۈرۈپ كېتىپتۇ. ئۇلار خېلى يوللارنى بېسىپ، تاغ ـ داۋانلاردىن ئېشىپ، بىر شەھەرگە كېلىپ بىر سارايغا چۈشۈپتۇ. ئۇلار بۇ يەردە بىرنەچچە كۈن تۇرغاندىن كېيىن، يەنە باشقا يەرگە بېرىشقا تەرەددۇت قىپتۇ. ئۇلار مېڭىش ئالدىدا ئۆزلىرى چۈشكەن سارايىنىڭ ئىگىسىگە مىڭ تەڭگە پۇلنى بېرىپ، قايتىشىدا ئالىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ ۋە پۇلنى ئۇچى تەڭ كەلگەندىن كېيىن ئاندىن بېرىش ھەققىدە سارايۇەن بىلەن خەت ـ توختام قىلىشىپتۇ. سارايۇەن پۇلنى ئېلىپ قاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، سودىگەرلەر خاتىرجەم يولغا چىقىپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ، ئۇلار خېلى كۆپ جايلارنى ئايلىنىپ ھېلىقى سارايغا قايتىپ كەپتۇ، ياتاقتا ئورۇنلىشىپ، يۇز ـ كۆزلىرىنى يۇيۇپ تاماق يېيىشكە ئولتۇرۇپتۇ. تاماق يېيىلۇاتقاندا، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرى پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، غىپىدە چىقىپ سارايۇەننىڭ ئۆيىگە كىرىپ تۇ ـ دە، سارايۇەنگە:

ــ بىز ئۇچەيلەن تولۇق كەلدۇق، بۇگۈن پۇلنى ئېلىپ قايتىپ كەتمەكچىمىز، پۇلنى بېرىۋەتسىڭىز، ــ دەپتۇ. سارايۇەن ئىشەنگۈسى كەلمەي ئۇلار چۈشكەن ھۇجرىغا قاراپ بېقىپتۇ، قارىسا، راست دېگەندەك ئۆيدە ئىككى سودىگەر تاماق يەۋاتقانىكەن. سارايۇەن سودىگەرنىڭ گېپىگە ئىشىنىپ پۇلنى بېرىۋېتىپتۇ. پۇلنى ئالغان سودىگەر ئىككىسى نىڭ تاماق يەۋاتقان پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ غىپىدە تىكىۋېتىپتۇ. ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتۈپتۇ. ئىككى سودىگەر تاماقلىرىنى يەپ بولۇپ ئۇچىنچى سودىگەرنى خېلى ساقلاپ تۇ، ئەمما ئۇ كەلمەپتۇ. ئاخىر ئۇلار سارايۇەننىڭ قېشىغا كىرىپتۇ، پۇلنى ئېلىپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بۇ ئىككى سودىگەرنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان سارايۇەن داڭقېتىپ تۇرۇپ قاپتۇ، نېمە ئىشلارنىڭ بولغانلىقىنى ئاڭقرالماپتۇ، ھېلىلا سودىگەرگە پۇلنى بەرگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. ئەمما، ئىككى سودىگەر پۇلنى ئالمىغانلىقىنى دەپتۇ. بۇلار خېلى تالاش ـ تارتىش قىپتۇ، ئاخىر سارايۇەن ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىنى بىلىپتۇ. ئىككى سودىگەر بۇ رۇنقى كېلىشىمنى كۆرسىتىپ، پۇلنى تۆلەپ بېرىشكە قىستاپتۇ. سارايۇەن ئۆزىنىڭ زىيان تارتىدىغانلىقىنى ئويلاپ بەكمۇ ئازابلىنىپتۇ، ئاھ ئۇرۇپتۇ، چارە ئىزدەپتۇ، ئامال تاپالماپتۇ، كەچ بولغاندا غەمكىن، سالپىيىپ ئۆيگە قايتىپتۇ. بۇ ئىسىنىڭ پەرىشانلىقىنى كۆر-

گەن كىچىك نەۋرە قىزى بوۋىسىدىن نېمە ئىش بولغانلىقىنى سوراپتۇ. بوۋاي خورسىنغان ھالدا:

ــ ئەي قىزىم، نېمە ئىش بولاتتى، بېشىمغا كۈن چۈشتى، بىر كاززاپ مېنى ئالداپ كەتتى. ئەمدى مەن مىڭ تەڭگە زىيان تارتىدىغان بولدۇم، قېرىغاندا بۇ ئىش ماڭا ئېغىر كېلىۋاتىدۇ، بېشىم قاتتى. بۇنىڭغا نېمە چارە؟! قولىدا ئىسپات خەت تۇرسا، ئامال قىلىش مۇمكىنمۇ؟ــ دەپتۇ. قىز:

ــ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى مەن بىلىپ باقسام بولارمۇ؟ سىزنى كاززاپ قانداق ئالداپ كەتتى؟ــ دەپتۇ.

سارايۇەن بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى نەۋرە قىزىغا دەپ بېرىپتۇ. قىز بوۋىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ:

ــ غەم قىلماڭ، بوۋا، بۇ ئاسان ئىشكەنغۇ، سىز مۇنداق... مۇنداق... قىلىڭ،ــ دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ. قىزنىڭ جاۋابى سارايۇەننى شادلاندۇرۇپتۇ، كۆڭلىدىن غەم تۇمانلىرى تارقىلىپتۇ، دىلى نەۋرە قىزىدىن سۆيۈنۈپتۇ، كېچىنى خاتىرجەم ئۇيقۇ بىلەن ئۆتكۈزۈپتۇ.

ئەتىسى سارايۇەن ئىككى سودىگەرگە نەۋرە قىزى كۆرسەتكەن ئەقىل بويىچە جاۋاب بېرىپتۇ. سارايۇەننىڭ گېپىنى ئاڭلىغان ئىككى سودىگەر تىلى تۇتۇلۇپ غىڭ قىلالماپتۇ، باشلىرى ساڭگىلاپ ئۆز يوللىرىغا راۋان بوپتۇ.

سارايۇەننىڭ چېچەن نەۋرىسى ئۇنىڭغا قانداق ئەقىل كۆرسەتتى، دەپ بېرەلەمسىز؟

جاۋابى: سارايۇەننىڭ نەۋرىسى: «بىز خەت ـ توختام بويىچە ئىش قىلايلى، پۇلنى ئۈچ كىشى تەڭ كەلگەندە تۆلەيمەن دەڭ» دېگەن. سارايۇەن نەۋرىسى كۆرسەتكەن ئەقىل بويىچە بۇ گەپنى قىلغان. ئىككى سودىگەرنىڭ تىلى تۇتۇلۇپ، قېچىپ كەتكەن ھېلىقى بىرىنى تېپىپ كېلىش ئۈچۈن سەپەرگە ئاتلانغان.

قەيەردە مېڭىش توغرا

ئۆتكەن زاماندا مەلۇم بىر يېزىدا بىر ئىمام ئۆتكەنـ
كەن. ئۇ ئانچە دۆت بولمىسىمۇ، دېگەندەك
ئەقىللىكلەردىنمۇ ئەمەس ئىكەن، ئـۆـ
زىنىڭ قىلغان ئىشىنىڭ توغرا ـ
خاتالىقىغا ھۆكۈم قىلالمايدىكەن.
شۇنداق بولغاچقا، باشقىلار تەرد-
پىدىن دائىم كۈلكىگە قالدىكەن.
كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئىمام جامائەتنى
باشلاپ تويغا بېرىشقا توغرا كېلىپ قاپتۇ. ئـ-
مام ئۆزىنى جامائەتنىڭ ئاتىسى دەپ قارد-
ىغاچقا، توپنىڭ ئالدىدا مېڭىپتۇ، بىراق
ئويلىمىغان يەردىن، بىرى:
ـــ مولىلكا، سىلى سەركـ-
دەكلا توپنىڭ ئالدىغا ئۆتۈـ-
ۋاپلىغۇ، بۇ نېمە قىلغانلـ-
رى، ئەدەپ ـ قائىدىنى
ئۇنتۇپ قالدىلمۇ؟ـــ
دەپتۇ.
ئىمام قاتتىق
خجالەت بولۇپ،
ئاستا ـ ئاستا تـوـ-
نىڭ ئارقىسىدا قېلىشقا باشلاپتۇ، بۇ ئىشقا

قارىتا كۆڭلىده نارازىلىقى بولسىمۇ، بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي توپنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىۋېرىپتۇ. ئەمما، ئىمامنىڭ توپنىڭ ئارقىسىدا مېڭىشى جامائەتكە ياقماپتۇ، جامائەت ئۆز ئىمامىنىڭ ئۆزلىرىنى باشلاپ مېڭىشىنى خالايدىكەن. ئىمامنىڭ ئارقىدا قالغانلىقىغا نارازى بولغان جامائەتنىڭ بىرى، ئىمامغا:

ــ موللىكا، سىلىگە نېمە بولدى، پۇتى كۆيگەن توخۇدەك مېڭىپ جامائەتكە يېتەشەلمەيلىغۇ؟ــ دەپ تەنە قىپتۇ. ئىمام چاندۇرماستىن ئاستا توپنىڭ ئىچىگە كىرىۋاپتۇ. ئىمام شۇ قاتاردا بىرەدەم مېڭىپتۇ، كۆڭلىده، ئەمدى ماڭغان ئورنۇم بولغان ئوخشايدۇ، دەپ خېلى خاتىرجەم بوپتۇ. ئەمما، ئىمامنىڭ توپنىڭ ئوتتۇرىسىدا ماڭغانلىقىنى كۆرگەن بىرى، ئىمامغا:

ــ موللىكا، يۈرەكلىرى قۇشقاچنىڭ يۈرىكىدەك نېمانچە كىچىك، قورقۇنچاقلىق قىلىپ توپنىڭ ئىچىگە كىرىۋاپلىغۇ، بۇ نېمە قىلغانلىرى؟ــ دەپتۇ. ئىمام خىجالەتچىلىكتە يەرگە كىرىپ كەتكىلى تاس قاپتۇ، كۆڭلى پاراكەندە بوپتۇ، ئۆزىنىڭ جامائەتنىڭ ئالدىدا توغرا ئىش قىلالماي گەپكە قالغانلىقىدىن نومۇس قىپتۇ.

ئەمدى ئىمام يولنى خاتا ماڭماسلىق ئۈچۈن كۆڭلىده مۇۋاپىق بىر چارە تېپىشنى نىيەت قىپتۇ. خېلى ئۇزۇن باش قاتۇرۇپتۇ، ئەمما مۇۋاپىق بىر ئامال تاپالماپتۇ، تولا ئويلاپ، بېشىنىڭ ئىچمۇ، تېشمۇ قېتىپتۇ، خىياللار تېنىگە تاش بولۇپ پېتىپتۇ، ئەمما ئۇ توي بولغان ئۆينىڭ ئالدىغا كەلگۈچە زادى قەيەردە مېڭىشى لازىملىقىنى تاپالماپتۇ.

ئىمام زادى قەيەردە ماڭسا توغرا بولاتتى، ئېيتىپ بېرەلەمسىز؟

جاۋابى: ئىمامدا باشلامچىلىق قىلىش ئىقتىدارى يوق، شۇنىڭ ئۈچۈن جامائەتنىڭ كۆلكىسىگە قالغان. باشلامچىلىق قىلىش ئىقتىدارى بولسا، باشقىلارنىڭ نېمە دېيىشىدىن قەتئىينەزەر، ھامان جامائەتنىڭ ئالدىدا مېڭىۋېرەتتى، كۆلكىگىمۇ قالمايتتى.

قىز ئوغۇلنىڭ نېمىسى بولىدۇ

ئۆتكەن زاماندا بىر سودىگەرنىڭ ئاقىل ئىسىملىك بىر ئوغلى بولغانكەن. سودىگەر ئوغلىنى جېنىدىنمۇ ئەزىز كۆرىدىكەن. ئاقىلمۇ ناھايىتى شوخ، ئەقىل ـ پاراسەتلىك چوڭ بولۇشقا باشلاپتۇ. سودىگەر ئوغلىدىن خۇش بولۇپ، ئۇنىڭغا بىر ئارغىماق سېتىۋېلىپ مىنىشكە بېرىپتۇ. ئاقىل دادىسىنىڭ شاپائىتىدىن ئىنتايىن خۇش بولۇپ، يىراق ـ يېقىنغا ئات چاپتۇرۇپ ئويناپىدىغان بوپتۇ.

كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپ، ئاقىل ئون تۆت ياشقا كىرىپتۇ. ئۇنىڭ زېھنى كۈندىن ـ كۈنگە ئۆتكۈرلىشىپتۇ، دادىسىنىڭ سودا ئىشلىرىغا يارىدەملىشىپ، ئېلىم ـ بېرىمدە دادىسىغا مەسلىھەت بەرگۈدەك ھالەتكە يېتىپتۇ. سودىگەر ئوغلىنىڭ ئۆزىگە يارىملىق يانتاياق بولغۇدەك ھالەتكە كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، شەھەرنىڭ ئاۋات رەستىلىرىنىڭ بىرىدە دۇكان ئېچىپتۇ. ئاقىل كۈندە چۈشتە ئېتىغا مىنىپ، دادىسىغا ئۆيىدىن تاماق توشۇيدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاقىل ئادەتتى بويىچە دادىسىغا ئاپىسى راسلاپ بەرگەن چۈشلۈك تاماقنى ئاپىرىش ئۈچۈن جابدۇنۇپتۇ. شۇ ئەسنادا ئۆيىگە ئوينىغلى كەلگەن بىر قىز ئاقىل بىلەن شەھەرگە بىللە بارىمەن دەپ غەلۋە قىلىپ تۇرۇۋاپتۇ. ئاقىل ئۇ قىزنى ئېتىنىڭ كەينىگە مىندۈرۈپ يولغا چىقىپتۇ. قىز ئاتتىن چۈشۈپ كېتىشتىن قورقۇپ ئاقىلغا مەھكەم يېپىشۋاپتۇ. ئاقىل بولسا ئېتىنى چاپتۇرغىنچە يول يۈرۈپتۇ. ئۇ زاماندا ئەر ـ ئايالار ھەرگىز كوچىغا بىللە چىقىپ قول تۇتۇشۇپ ماڭمايدىكەن. ئاقىل ئېتىنى شۇ چاپتۇرغىنچە شەھەر قوۋۇقىغا يېقىنلاپ كەپتۇ. يېراقتىن ئات ئۈستىدە بىر ئوغۇل بىلەن بىر قىزنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرغان قوۋۇق قاراۋۇلى ئۇلارنىڭ يولىنى توسۇپ، ئاتنىڭ باشبېغىدىن تۇتۇپ ئاتنى چەتكە تارتىپتۇ. ئاقىل قاراۋۇل گەپ ئېچىپ بولغۇچە:

ـــ ھەي تاغا، سىز نېمىشقا بىكاردىن ـ بىكار يولۇمنى توسىسىز، زادى مېنىڭ گۇناھىم نېمە؟ـــ دەپتۇ. قاراۋۇل:

ـــ ھەي شۇمتەك، سەن نېمە گۇناھىڭنىڭ بارلىقىنى بىلىشتە يوق، ماڭا سوئال قو-يۇۋاتامسىنا؟ بۇ قىزنى نېمە ئۈچۈن ئېتىڭنىڭ ئارقىسىغا مىنگەشتۇردۇڭ؟ـــ دەپتۇ. ئاقىل چاقچاقلىق بىلەن:

ـــ جېنىمنىڭ جانانىسى، يۈرىكىمنىڭ سەدپارىسى، بۇ خېنىمنىڭ ھاماچىسى مېنىڭ ئا-پامنىڭ قېينىئانىسى،ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بۇ جاۋابنى ھەرقانچە ئويلاپمۇ چۈشىنەلمىگەن قاراۋۇل ئاقىل بىلەن قىزنى قويۇپ بېرىپتۇ. ئۇلار ئېتىغا يەنە مىنگىشىپ شەھەر ئارىلاپ كېتىۋاتسا، بىر ئايغاقچى كېلىپ ئۇلارنى توتۇۋاپتۇ. ئاقىل ئايغاقچىغا كۆپ يالۋۇرۇپ چۈ-شەندۈرگەن بولسىمۇ، ئايغاقچى قازىخانىغا ئاپىرىمەن دەپ تۇرۇۋاپتۇ. ئاقىل بىلەن قىز ئاخىر ئۇنىڭغا ئەگىشىپ قازىخانىغا مېڭىپتۇ. ئايغاقچى قازىخانىنىڭ ئالدىغا كەلگەندىن كېيىن قىزغا ئاتنى توتقۇزۇپ قويۇپ، ئاقىلنى قازىنىڭ ئالدىغا باشلاپ كىرىپتۇ. قازى نېمە ئىش بولغانلىقىنى سورىغانىكەن، ئايغاقچى بولغان ئەھۋالنى بايان قىپتۇ. ئاندىن قازى ئاقىلدىن:

ـــ ئىسمىڭ نېمە؟ـــ دەپ سوراپتۇ. ئاقىل:

ـــ ئىسمىم ئاقىل، ھۆرمەتلىك قازى ئاخۇنۇم،ـــ دەپ جاۋاب قايتۇرۇپتۇ. قازى:

ـــ ئىسمىڭغۇ ئاقىل ئىكەن، بۇ شەھەرنىڭ قائىدە ـ نىزامىنى بىلمەمسەن؟ـــ دەپ كايىپتۇ. ئاقىل تەمكىنلىك بىلەن:

ـــ جېنىمنىڭ جانانىسى، يۈرىكىمنىڭ سەدپارىسى، بۇ خېنىمنىڭ ھاماچىسى مېنىڭ ئاپامنىڭ قېينىئانىسى،ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. قازى شۇنچە ئويلىسىمۇ بۇ سۆزنىڭ مە-نىسىنى ھېچ چۈشىنەلمەي:

ـــ ھەي بالا، سۆزۈڭنى ھېچ چۈشىنەلمىدىم. ماڭا بۇ سۆزلەرنى چۈشەندۈرۈپ قويساڭ، گۇناھىڭدىن كېچىمەن،ـــ دەپتۇ.

ئاقىل سۆزىنى قازىغا بىرمۇبىر چۈشەندۈرۈپ قويۇپتۇ. قازى بولسا ئاقىلنىڭ چې-چەنلىكىگە ھەيران بولۇپ، ئۇنىڭ گۇناھىدىن كېچىپتۇ ھەمدە بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق قىلماسلىقىنى تاپىلاپ، قايتىشقا ئىجازەت بېرىپتۇ. ئاقىل قازىخانا ئالدىدا ساقلاپ تۇرغان قىزنى ئېلىپ، دادىسىنىڭ دۇكىنىغا راۋان بوپتۇ.

قىز ئاقىلنىڭ قانداق تۇغقىنى بولىدۇ، ئىككى مە-نۇت ئىچىدە تېپىپ چىقالامسىز؟

جاۋابى: قىزنىڭ ئاپىسى بىلەن ئوغۇلنىڭ دا-دىسىنىڭ ئاپىسى بىر تۇغقان، قىز بىلەن ئوغۇلنىڭ دادىسى بىر نەۋرە تۇغقان بولىدۇ، ئوغۇل بولسا قىزنىڭ نەۋرە ئاكىسىنىڭ ئوغلى بولىدۇ.

مۇغەمبەر تۇلكە

بوۋايلارنىڭ ئېيتىشچە، مەھەللىمىزگە يېقىن ئورماندا، ھايۋانلار ئارىسىدا ئادەمنى ئويلاندۇرىدىغان بىر ئىش بولغانمىش. ئۇ ئىشنىڭ راست بولغانلىقىنى ياكى بولمىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيدىكەن، ئەمما بۇ ئىش ھازىرغىچە سورۇنلاردا دائىم تېپىشماق ئورنىدا ئېيتىلىدىكەن. سىز بۇنىڭ قانداق ئىش ئىكەنلىكىنى بىلىشنى خالامسىز؟ ئۇنداقتا، مەن سىزگە بۇنى ئېيتىپ بېرەي:

بىر كۈنى تۇلكە ئوزۇق ئىزدەپ كېتىپ بېرىپ، ئېيىققا ئۇچراپ قاپتۇ. ئېيىقنىڭ قولىدىكى سەۋزىگە قىزىقىپ قاپتۇ، بۇنى قانداق قىلىپ قولغا چۈشۈرۈش كويىدا چارە ئىزدەپتۇ، ئەمما مۇۋاپىق بىر چارە تاپالماپتۇ. ئاخىر مۇغەمبەر تۇلكە ئېيىققا قاراپ:

— ئېيىق ئاداش، مەندىمۇ ئىككى باش سەۋزە بار، ھەممىسىنى قوشۇپ شورپا قىلىپ ئىچمەيلىمۇ؟— دەپتۇ. تۇلكىنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلىغان ئېيىق قىلچە ئويلانمايلا دەرھال ماقۇل بوپتۇ.

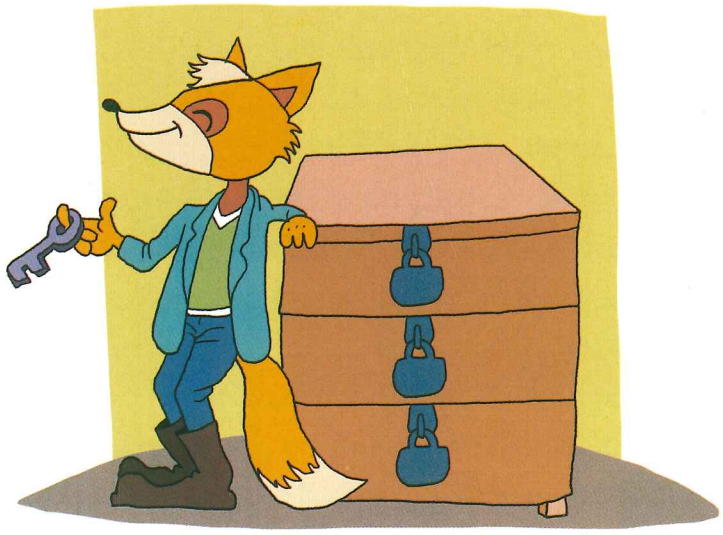
ئېيىقنىڭ جاۋابىنى ئاڭلىغان تۇلكە ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار شورپىنى تەييارلاشقا كىرىشىپتۇ. بىرھازادىن كېيىن شورپىمۇ تەييار بوپتۇ. ئۇلار شورپىنى تازا مەززە قىلىپ ئىچەي دەپ تۇرۇشغا، نەدىندۇر بىر يەردىن بىر قاقىر ئۇچۇپ كەپتۇ-دە، ئېيىق بىلەن تۇلكىگە مۇراجىئەت قىلىپ:

— شورپاڭلارنى مەنمۇ بىللە ئىچەي، ئالتە دانە بېلىقىم بار، ئۇلارنى سىلەرگە بەرسەم، قانداق؟— دەپتۇ.

قاقىرنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان تۇلكە بىلەن ئېيىق شۆلگەيلىرىنى ئېقىتىپ، دەرھال ماقۇل بولۇشۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار شورپىنى ئۈچ قاچىغا تەڭمۇتەك بۆلۈشۈپتۇ، ھەربىرى بىر قاچىدىن ئىچىپتۇ، قورساقلىرىنى ئازاراق بولسىمۇ ئەستەرلىشىپتۇ. بىرەمدىن كېيىن قاقىر بېلىقلارنى ئۇلارغا بېرىپ خوشلىشىپ، يەنە ئوزۇق ئىزدەپ ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ. قاقىر كەتكەندىن كېيىن،تۇلكە بىلەن ئېيىق قاقىر بەرگەن بېلىقلارنى بۆلۈشۈۋېلىش نىيىتىگە كەپتۇ. ئېيىق ئالدى بىلەن:

— تۈلكە بۇرادەر، مېنىڭ سەۋزەم تۆت باش، سېنىڭ سەۋزەڭ ئىككى باش بولـ
غاندىكىن، بېلىقنىمۇ شۇنداق بۆلۈشەيلى، سەن ئىككىنى ئالغىن، مەن تۆتنى ئالاي،—
دەپتۇ.

بۇ گەپ تۈلكىگە راسا خۇشيېقىپتۇ-دە، شۇنداق بۆلۈشۈپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئىكـ
كىسى ئۆز يوللىرىغا راۋان بوپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ تۈلكە ئورمان ئىچىنى ئارىلاپ،
ئۈچرىغانلىكى هايۋانغا: «مەن ئېيىقنى ئالدىدىم» دەپ ماختىنىپتۇ. بۇ گەپ ئورماندىكى
هايۋانلارغا پۈر كېتىپتۇ، هەتتا بۇ گەپ بارا - بارا يېقىن ئەتراپتىكى مەھەللىلەرگىمۇ يې-
تىپ بېرىپ، هەممە كىشى بىلىپ كېتىپتۇ، ئەمما تۈلكىنىڭ ئېيىقنى قانداق ئالدىغانلىقىنى
هېچكىم بىلەلمەپتۇ. قېنى، ئويلاپ بېقىڭ، تۈلكە نېمە ئۈچۈن ئېيىقنى ئالدىدىم، دەيدۇ.
ئەسلىي ئۇلار بېلىقنى قانداق بۆلۈشسە توغرا بولاتتى؟

جاۋابى: هەقىقەتەن ئېيىق ئالدىنىپ قالغان، چۈنكى تۈلكە ئۆزىنىڭ ئىككى باش
سەۋزىسى بەدىلىگە بىر قاچا شورپا ئىچتى، دېمەك، قازانغا قوشقان سەۋزىسىنى ئۆ-
زى يەپ بولدى. قاقىر ئىچكەن بىر قاچا شورپا بەدىلىگە كەلگەن ئالتە دانە بېلىق
ئەلۋەتتە ئېيىقنىڭ بولۇشقا تېگىشلىك، بۇنىڭدا تۈلكىنىڭ هەقىقى يوق ئىدى. ئېيىق
هېسابىنى توغرا قىلماي، تەبىئي هالدا تۈلكىگە ئالدىنىپ قالدى.

ئوتۇنچى يىگىتنىڭ جاۋابى

قەدىمكى زاماندا، ئۇچ تاغنىڭ نېرىسىدا ئاپپاقخان ئىسىملىك بىر سەلتەنەتلىك پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. بۇ پادىشاھ ئەقىل - پاراسەتتە قابىل، يۈرت سوراشتا ئادىل ئىكەن. شەھەردىكى سەكسەن ياشتىن سەككىز ياشقىچە خەلق ئاپاقخان پادىشاھنى ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي تەرىپلىشىدىكەن. ئەمما، پادىشاھنىڭ سەلتەنەت تەختىگە ھۆسن قوشىدىغان بىرلا نەرسىسى — پەرزەنتى يوق ئىكەن.

ئاپپاقخان پادىشاھ ئۆز پۇشتىدىن بىرمۇ بالا بولمىغانلىقتىن، چەكسىز ھەسرەت چېكىپ، كېچە - كۈندۈز خۇداغا سېغىنىپ ناله - پەريات قىلىدىكەن، يېتىم - يېسىر، غېرىب - غۇرۇالارنىڭ بېشىدىن تەڭگە چېچىپ نەزىر قىلىدىكەن. لېكىن، شۇنچە قىلسىمۇ ئاپپاقخان پادىشاھنىڭ تەلىپى ئىجابەت بولماپتۇ. ئۇنىڭ ھەسرىتى كۈندىن - كۈنگە ئېشىپتۇ، كۈنلەر، ئايلارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن پۈت قولىدىن ماغدۇر قېچىپتۇ. ئاپپاقخان ئۆلۈم ئەلچىسىنىڭ ئۆزىگە يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى خىيال قىلىپ، كۆزى ئوچۇق ۋاقتىدا شاھلىق سەلتەنىتىنى پاراسەتلىك، ئەلسۆيەر، ھەققانىيەتچى بىرىگە ئۆتۈنۈپ بېرىش ئويىغا كەپتۇ. پادىشاھ بىر كۈنى ۋەزىر - ۋۇزرا، مەسلىھەتچىلىرىنى يىغىپ ئۆزىنىڭ ئويلىغانلىرىنى ئۇلار بىلەن كېڭىشىپتۇ. باشقىلار پادىشاھنىڭ مەسلىھەتىگە قوشۇلۇپتۇ.

— ئۇنداق بولسا،— دەپتۇ پادىشاھ،— بۇگۈندىن قالدۇرماي، پۈتكۈل شەھەر تەۋەسىگە مېنىڭ پەرمانىمنى يەتكۈزۈڭلار! سەكسەن ياشتىن سەككىز ياشقىچە بولغان ھەممە ئادەم ئوردا ئالدىغا يىغىلسۇن، ئاشۇ چاغدا شاھلىقىمنى كىمگە ئۆتۈنۈپ بېرىشىمنى جاكارلايمەن.

ئاپپاقخان پادىشاھنىڭ قول ئاستىدىكى ئاتارمەن - چاپارمەنلەر شۇ كۈنى تەرەپ - تەرەپكە يۈگۈرۈپ پەرمانىنى يەتكۈزۈپتۇ. ئەتىسى ئوردا ئالدى ئادەملەرگە لىق تولۇپتۇ. پادىشاھ ئوردا پەشتەقىغا چىقىپ، پۈتكۈل خەلقە سالام قىلغاندىن كېيىن:

— ئى ئەزىز خەلقىم، مېنىڭ سىلەرنى ئاۋارە قىلىپ بۇ يەرگە يىغىپ كەلگەنلىكىمنى كەچۈرگەيسىلەر! مەن سىلەرگە بۈگۈن بىر مۇھىم ئىشنى جاكارلايمەن، ئۇ بولسىمۇ ئۇچ كۈن ئىچىدە شاھلىق تەختىمنى باشقا بىرىگە ئۆتۈنۈپ بېرىش. بۇنىڭ ئۈچۈن مېنىڭ بىرلا شەرتىم بار، كىمدە كىم ئاشۇ شەرتنى ئورۇنلىيالسا، شۇ شاھلىق سەلتەنەتتە ئولتۇرىدۇ. بۇنداق قىلىشىم سىلەر ئۈچۈن. دۆلەت باشقۇرۇش ئۈچۈن ئادالەتنى دوست

تۇتقان، يۈرەكلىك، ۋىجدانلىق ھەمدە ئەقىل ـ پاراسەتلىك كىشى لازىمدۇر. شەرتىم شۇكى، قانداق ئادەم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، بىزنىڭ بۇ ئەلدە بىر ئورۇندا ئولتۇرۇپ ماڭا ئۆزىنىڭ دېگىنىنى بەجا كەلتۈرۈشكە پەرمان چۈشۈرەلەيدىغان ئەزىمەت بارمۇ، يوق؟ــ دەپ سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، ئادەملەر توپىدىن جاۋاب كۈتۈپتۇ.

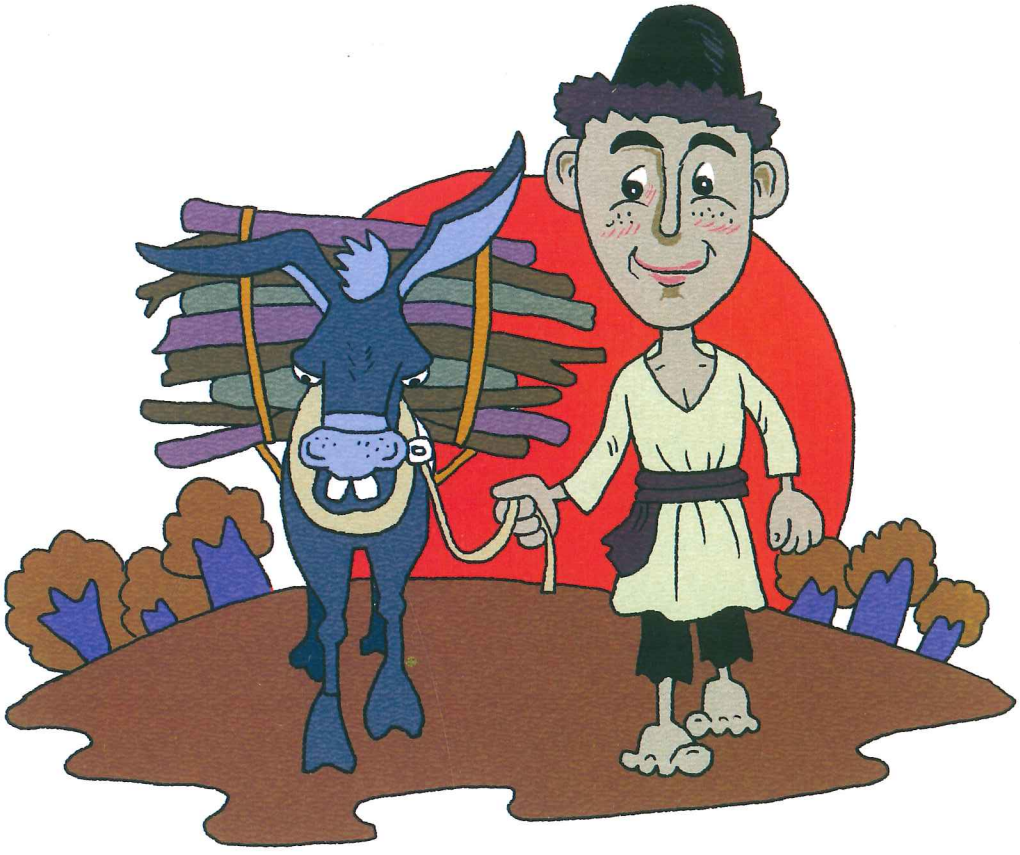
توپ ئارىسىدىكىلەردىن بىرمۇ ئادەم چىقىپ بۇ سوئالغا يا ئۇنداق، يا بۇنداق دەپ جاۋاب بېرەلمەپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ئاپپاقخان پادىشاھ:

ــ بوپتۇ، ئۇنداق بولسا ئۇچ كۈن مۆھلەت ئىچىدە بۇ سوئالىمغا جاۋاب بەرمەكچى بولغان كىشىگە ئورداممنىڭ ئىشكى ئوچۇق،ــ دەپ، خەلقنىڭ تارقىلىشىغا ئىجازەت بېرىپتۇ.

ئۇلار تارقىلىپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى باشقا ياقتىن ئاڭلايلى:

شاھنىڭ ئوردا ئالدىغا يىغىلىش توغرىسىدىكى پەرماندىن، ئوتۇن ئەكىلىش ئۇچۇن جاڭگالغا كېتىپ خەۋەردار بولالمىغان تۇل خوتۇننىڭ تۇردى ئىسىملىك ئوغلى ئېشىكىنى ھەيدەپ ئوتۇن ساتقىلى شەھەرگە كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، كىشىلەر تەرەپ ـ تەرەپ كە توپ ـ توپ بولۇپ كېتىۋاتقۇدەك ھەمدە بىر ئىش توغرىسىدا مۇنازىرە قىلىشىۋاتقۇدەك. تۇردى نېمە ئەھۋال بولغانلىقىنى تازا ئاڭقىرالماي ئوتۇننى سېتىپ، ئېشىكىنى قىيىپاش مىنىپ ئۆيىگە قايتىپتۇ، يولدا بىر كىشى ئۇچراپتۇ. تۇردى بۇ ئادەمگە سالام قىلىپ، بۇگۈن شەھەردە نېمە ئىش بولغانلىقىنى سوراپتۇ. ئۇ ئادەم پادىشاھنىڭ شەرتىنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. تۇردى ھېلىقى ئادەمگە رەھمەت ئېيتىپ، ئۆيىگە قايتىپ ئەھۋالنى ئانىسىغا ئېيتىپتۇ ھەمدە ئۆزىنىڭ پادىشاھنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئانىسىدىن ئىجازەت سوراپتۇ. ئانىسى ئوغلىدىن ئەنسىرەپ بېرىشقا قوشۇلماپتۇ، ئەمما تۇردى پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىش نىيىتىدىن يانماي، ئىككىنچى كۈنى تاڭ سەھەردە ئانىسىغا ئوتۇنغا ماڭدىم دەپ قويۇپ، ئېشىكىنى مىنىپ ئۇدۇل ئاپپاقخان پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا بېرىپتۇ، ئىشىك باقارغا ئۆزىنىڭ كېلىش مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ. ئىشىك باقار پادىشاھتىن كىرىشكە ئىجازەت سوراپ چىقىپ تۇرىدىنى كىرگۈزۈپتۇ. ئۇ پادىشاھقا چوڭقۇر تەزىم قىلغاندىن كېيىن، كېلىش سەۋەبىنى سۆزلەپتۇ. پادىشاھ سوئالىنى يەنە بىر قېتىم تەكرارلاپ، تۇرىدىدىن جاۋاب كۈتۈپتۇ. تۇردى سوئالغا شۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ. كى، پادىشاھ ئۇنىڭ ئەقلىگە ھەيران بوپتۇ. شۇ ھامان پۈتۈن ئوردا ئەمەلدارلىرىنى يىغىپ، ئۆزىنىڭ تاج ـ تەختىنى ئوتۇنچى تۇردىغا ئۆتكۈزۈپ بەرگەنلىكىنى جاكارلاپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ پادىشاھ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قېلىپ، ئۇزاققا بارماي ئۇ ئالەمگە سەپەر قىپتۇ. تۇردى بولسا، ئانىسىنى ئوردىغا ئەكېلىپ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئاپتۇ، يۇرتىنى ئادالەت بىلەن سوراپ، خەلقنىڭ ھمايىسىگە ئېرىشىپتۇ.

ئوتۇنچى يىگىت پادىشاھقا نېمىدەپ جاۋاب بەردى؟

جاۋابى: ئوتۇنچى يىگىت: «يوق» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. پادىشاھ: «نېمە ئۈچۈن؟» دەپ سوراپتۇ، ئوتۇنچى يىگىت: «پادىشاھنى بۆشۈكتە ياتقان بالىسى ئۆز ئورنىدا تۇرۇپ ئىشقا سالالايدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا ئادەم ئەيمىنىپ ئىشقا بۇيرۇيالمايدۇ. ھەزرەتلىرىنىڭ بالىسى بولمىغاندىكىن، مەن يوق دېدىم» دەپ پادىشاھنى قايىل قىپتۇ.

گۆھەرنى قانداق قىلىش كېرەك

بۇرۇنقى زاماندا، بىزگە يېقىنمۇ ئەمەس، يىراقمۇ ئەمەس بىر شەھەردە، ھال - كۈنى ئوتتۇرا ھال تۆمۈر ئاخۇن ئىسىملىك بىر كىشى ئۆتكەنكەن. ئۇ ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرى بىلەن تىنمسىز مەشغۇل بولۇپ، ھالال ئىشلەپ، ھالال يەپ، ئۆز كۈنلىرىنى شۈكۈر - قانائەت بىلەن ئۆتكۈزىدىكەن. تۆمۈر ئاخۇننىڭ ئايالى بولسا چۆچۈرىدەك ئۇچ ئوغلىنى بېقىش ھەلەكچىلىكىدە ئىكەن. ئوغۇللار كۈندىن - كۈنگە چوڭىيىپ كۆزگە كۆرۈنۈپ قاپتۇ. ئەمما، باللارنىڭ ئاپىسغا كېسەللىك يېپىشىپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. تۆمۈر ئاخۇننىڭ كۆرسەتمىگەن داخان، تېۋىپى، ئىچۈرمىگەن دورىسى قالماپتۇ، لېكىن ئايالىغا ھېچقانداق سەۋەب كار قىلماپتۇ. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئايالىنىڭ كېسىلى ئېغىرلىشىپ، بۇ دۇنيا بىلەن ۋىدالىشىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن ۋە ئۇچ ئوغۇل ئىنتايىن قايغۇرۇپتۇ. تۆمۈر ئاخۇننىڭ ئۇستىدىكى يۈك ئېغىرلىشىپ، ئېتىز - ئېرىق ۋە ئۆي ئىشلىرى ئۇنىڭغا قاراشلىق بولۇپ قاپتۇ. ئۇ كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ، باللارغا ھەم ئانا، ھەم دادا بولۇپ يەتتە - سەككىز يىلنى جاپالىق ئۆتكۈزۈپتۇ. باللارنىڭ ئالدى 17 يەتتە ياشقا كىرىپ رەسمىي كارغا كەپتۇ. ئۇلار ئۆز لايىقىدا تۆمۈر ئاخۇنغا ھەمدەم بولۇپ، دادىسىنىڭ زىممىسىدىكى يۈكنى يەڭگىللىتىپتۇ. دادا باللار بىلەن مەسلىھەتلەشىپ، تاشلاندۇق يەرلەرنى ئېچىپ، زىرائەت تېرىپ مول ھوسۇل ئاپتۇ. شۇ يوسۇندا ئۇچ - تۆت يىل ئۆتۈپتۇ، باللارمۇ قۇرامغا يېتىپتۇ. ئۇ چوڭ ئىككى ئوغلىنى ئارقا - ئارقىدىن ئۆيلەپ، ئايرىم ئۆي تۈتۈپ بېرىپتۇ، ئۆزى كەنجى ئوغلى بىلەن قېلىپ، يەنە ئېتىز - ئېرىق ئىشىنى داۋام قىپتۇ. بىر يىلى ئەتىيازلىقى تۆمۈر ئاخۇن ئوسا قىلغان يەرلەرنى ھەيدەۋېتىپ بىر قارلىغاچنىڭ ئېتىزلىقتا پالاقلاپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ دەر-ھال قوشنى تاشلاپ، قارلىغاچنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ، قارىسا، قارلىغاچنىڭ قاناتلىرى يۇلۇپ تاشلانغانىكەن. تۆمۈر ئاخۇن قارلىغاچقا رەھىمى كېلىپ، ئۇنى قوينىغا سېلىپ كەچ كىر-گەندە ئۆيىگە ئەكېلىپ، دان، سۇ بېرىپ، سېۋەتكە سولاپ بىر كېچە بېقىپتۇ، ئەتىسى ئۆينىڭ پېشايۋىنىغا بىر ئۇۋا ياساپ بېرىپتۇ، ئاندىن ئوغلىغا قارلىغاچنى ياخشى بېقىشنى تاپىلاپتۇ. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قارلىغاچنىڭ قاناتلىرى ئۆسۈپ يېتىلىپتۇ. ئۇيىاق -

بۇياقلارغا ئۇچۇپ دانلايدىغان، تاڭ سەھەردە مۇڭلۇق ئۇنلەيدىغان بوپتۇ. بىر كۈنى قارلىغاچ ئاسمانغا ئۇچۇپ پەرۋاز قىلىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. كەنجى ئوغۇل قارلىغاچنىڭ ئەمدى قايتىپ كەلمەيدىغانلىقىنى ئويلاپ مۇڭلىنىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن بولسا، جانۋار ساق - سالامەت قولدىن چىقىپ، ئۆز ئەركىنلىكىنى تاپتى، دەپ ئويلاپتۇ. بارا - بارا قارلىغاچ بۇ ئائىلىنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىپتۇ. كۈن، ئاي ئۆتۈپ كۈز كەلگەندە، تۆمۈرئاخۇن كەنجى ئوغلىنى ئۆيلەپ قويۇش تەييارلىقىنى قىلىپ، بىر دېھقانىنىڭ ئەدەپ - قائىدىلىك، ئىشقا پىشقان قىزى بىلەن ئوغلىنىڭ تويىنى قىلىپ قويۇپتۇ. كېلىن ياخشى مىجەزلىك بولۇپ چىقىپتۇ، ئاتا - بالىنىڭ ئاش - تامىقىنى ۋاقتىدا ئېتىپ، ھويلا - ئارامىنى پاكىز تۇتۇپتۇ. ئۇلار بىر ئائىلىدە خۇشال - خۇراملىق بىلەن قىشنى ئۆتكۈزۈپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن ئۆزىنىڭ زىممىسىدىكى ئېغىر ۋەزىپىنىڭ تۈگەپ، يېنىكلىشىپ قالغانلىقىنى ھېس قىپتۇ. ئالدىنقى ئىككى ئوغۇللىرىمۇ ئۆز ئىشلىرىغا پۇختا بولۇپ ئوبدان ئۆيى تۇتۇۋاپتۇ. ئۇلارنىڭ بىر - ئىككىدىن بالىسى بوپتۇ.

ياندۇرقى يىلى ئەتىياز مەزگىلى يېتىپ كەپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن بولسا، يەرلىرىنى بالدۇر ئوسا قىلىپ، زىرائەت تېرىشقا تۇتۇش قىپتۇ. بىر كۈنى سەھەردە قوش ھەيدەۋاتسا، بىر قارلىغاچ ئاسماندىن ئوقتەك شۇڭغۇپ ئېتىزلىققا چۈشۈپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن نېمە ئىش بولغاندۇ، دەپ زەن سېلىپ قارىسا، بىر قارلىغاچ پارقىراق بىر نەرسىنى چىشلەپ تۆمۈر ئاخۇن تەرەپكە يورغىلاپ كەپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن بولسا، بۇنىڭ چوقۇم ئۆتكەن يىلى ھۇشۇ ئېتىزلىقتا ئۇچراپ ئۆيگە ئاپىرىپ باققان قارلىغاچ ئىكەنلىكىنى پەرەز قىپتۇ. قارلىغاچ تۆمۈر ئاخۇننىڭ يېنىغا كېلىپ تۇمشۇقىدىكى پارقىراق نەرسىنى يەرگە تاشلاپ، زۇۋانغا كىرىپ:

— ئەي ئاق كۆڭۈل، مېھرىبان - شەپقەتلىك دېھقان، سەن مېنى تونۇدۇڭمۇ؟ مەن ئۆتكەن يىلى ھۇشۇ مەزگىلدە، ھۇشۇ ئېتىزلىقتا سېنىڭ شەپقىتىڭگە ئېرىشكەن قارلىغاچ بولىمەن.

مەن. مەن شۇ چاغدا بىر نابابنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىپ، جېنىم نابۇت بولغىلى تاس قالغانىدى. سەن ماڭا ئۇنتۇلغۇسىز ياخشىلىق قىلدىڭ، مېنى ئۆيۈڭگە ئاپىرىپ باقتىڭ، مەن سېنىڭ بۇ قىلغان ياخشىلىقىڭنى قانداق قايتۇرارمەن، دېگەن خىيال بىلەن ساڭا دېمەي ئۆيۈڭدىن ۋاقتىسىز ئايرىلدىم. مەن ئەسلىدە ئالەمدىكى پۇتۇن قارلىغاچلار پادىشاھىنىڭ ئارزۇلۇق بالىسى بولىمەن، مېنىڭ ماكانىم بۇ يەردىن نەچچە ئاي ئۇچسا يەتكىلى بولىدىغان يەردە. مەن ئۆيۈڭدىن ئۇچۇپ چىقىپ شاھ دادامنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۆيىمىزدە نەچچە ئەۋلاد ساقلاپ كېلىۋاتقان بىر دانە گۆھەرنى ساڭا ئەكەلدىم. بۇ مېنىڭ ساڭا قىلغان ئازراق رەھمىتىم، قوبۇل قىلغايسەن!ــ دەپتۇ.

تۆمۈر ئاخۇن گۆھەرنى قولىغا ئېلىپ ھاڭ ـ تاڭ قاپتۇ. گۆھەر شۇ دەرىجىدە ئېسىل بولۇپ، ئۇنىڭدىن ھەر خىل رەڭلەر جۇلالىنىپ تۇرىدىكەن. تۆمۈر ئاخۇن:

ــ ھەي قارلىغاچ، مەن سېنى قانداقتۇر بىرنەرسە تاما قىلىپ قۇتۇلدۇرغان ئەمەس ئىدىم، سەن كايىپ، كۆپ جاپا ـ مۇشەققەتلەرنى تارتىپ بۇ گۆھەرنى ماڭا ئەكەپسەن، ھېممىتىڭگە مىڭ مەرتە رەھمەت، خۇدا سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىسۇن!ــ دەپ قارلىغاچقا دۇئا قىپتۇ. قارلىغاچ:

ــ بۇ گۆھەرنىڭ خاسىيىتى شۇكى، بۇنى ساقلىغان ئادەمنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن، تېنى ساغلام بولىدۇ، ئىشلىرىغا بەرىكەت، بەخت ـ سائادەت يار بولىدۇ. سەن بۇ گۆھەرنى ئەۋلادمۇئەۋلاد ساقلىغايسەن، بۇنى ھەرگىز ساتما، چاقما، يېنىڭدىن ئايرىما،ــ دەپ تاپىلاپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن بۇ گەپلەرنى كۆڭلىگە مەھكەم پۈكۈپتۇ. قارلىغاچ تۆمۈر ئاخۇن بىلەن خوشلىشىپ ئاسمانغا ئۇرلەپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

تۆمۈر ئاخۇن گۆھەرنى قوينىغا ئاۋايلاپ سېلىپ، خۇشلۇقىدا بىر كۈن كەچكىچە ھەيدەپ بولىدىغان يەرنى پېشىنغا قالماي ئاغدۇرۇپ ئۆيىگە يېنىپ كەپتۇ. ئۆزىنىڭ خۇشاللىقىدىن ئوغۇللىرىنمۇ تەڭ بەھرىمەن

قىلىش نىيىتىگە كېلىپ، باللىلارنى تېپىپ كېلىشكە كېلىنىنى ماڭغۇزاي دەپ تۇرۇپ ئويلاپ قاپتۇ: «ھازىر بۇ بىر دانە گۆھەرنى باللىلارغا كۆرسەتسەم، ساق بېشىمغا پىت سېلىۋالـمەنمۇ، قانداق؟ ئۇلار بۇنىڭدىن تەڭ بەھرىمەن بولۇش ئويىدا بولسىغۇ ناھـايىتى يـاخـشى، ئەگەر نىيىتى بۇزۇلۇپ ئۇنىڭغا يالغۇز ئىگە بولۇشنى ئويلاپ، بىر - بـىرى بىلـەن دۇشمەنلىشىپ قالسا، ھېچبولمىغاندا ئارازلىق تۇغۇلسا، ئۇ چاغدا بۇ خاسىيەتلىك گۆھـەر يامانلىقنىڭ ئۇرۇقى بولىدۇ، خالاس. ئەڭ ياخشىسى، بۇنى ھازىرچە ھېچقانداق ئىنس - جىنغا تىنماي ساقلاش لازىم.»

تۆمۇر ئاخۇن ئويلىغانلىرىنى ماقۇل كۆرۈپ، كۇنلىرىنى ئاۋۇالقىدەك ئۆتكۈزۈشكـە باشلاپتۇ، گۆھەرنى بولسا كېچە - كۈندۈز يېنىدىن ئايرىماي ساقلاپتۇ، بارغانچە ئوغۇلـلىرىنىڭ ۋە ئۆزىنىڭ تاپقان - تەرگىنى كۆپىيىپ، قىلغان - ئەتكەنلىرى ئوڭۇشلۇق بو-لۇپ، بەخت - سائادىتى ئېشىپتۇ. كۇنلەر ئايلارنى قوغلاپ، ئايلار يىللارنى قوغلاپ ئا-رىدىن نەچچە ئون يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ. تۆمۇر ئاخۇنغا قېرىلىق يېتىپتۇ. ئۇچ ئوغـۇل بولسا، شەھەردە نامى چىققان سودىگەرلەردىن بولۇپ قاپتۇ، توختىماي كارۋان ماڭغـۇ-زۇپ، بارمىغان داڭلىق شەھەرلەر قالماپتۇ. ئۇلار دادىسىغا ياخشى قاراپ، ئۆزلـىرىنىڭ ئوغۇللۇق بۇرچىنى يەتكۈزۈپتۇ. كۇنلەر ئۆتۈپ بىر كۇنى كېچىسى بـۇۋاي شېرىن ئـۇيـقۇدا بىر چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە مۇنداق بىر ئىش كۆرۈپتۇ: بىر ئەتىياز مـەزگىلى ئـە-مىش، بۇۋاي ئادىتى بويىچە يەر ھەيدەۋاتقۇدەكمىش، بىر چاغدا گۆھەرنى سوۋغات قـە-لىپ كەتكەن قارلىغاچ يەنە بۇۋاينىڭ يېنىغا ئۇچۇپ كەپتۇمىش ۋە بۇۋاينىڭ ئوڭ مـۇ-رىسىگە قونۇپ تۇرۇپ، زۇۋانغا كىرىپ:

«ئەي دېھقان، مەن ساڭا ھەدىيە قىلغان گۆھەرنىڭ خاسىيـىتى بـىلەن مۇشۇ چـاغقىچـە ئاغرىق - سىلاق، بالا - قازادىن خالي بولۇپ، ئوبدان ياشىدىڭ، بارلىق مۇراد - مەقسـە-تىڭگىمۇ يەتتىڭ، گۆھەرنىمۇ ئىنتايىن ئەزىزلەپ ساقلىدىـڭ. ئەمدى بەس، ئـۆلۈم نۆۋىتـى ساڭا كېلىپ قالدى. بۇ يىل توپتوغرا يۈز ياشقا كىرىپسەن، ئۇنىڭدىن ئارتـۇق ياشىسـاڭ، ئۆزۈڭگە ئۆزۈڭ يۈك بولسەن. ئاخىرەتنىڭ تەييارلىقىنى قـىلغـىن، خەير» دەپ، پۈرىـدە ئۇچۇپ كۆزدىن غايىب بوپتۇمىش. تۆمۇر بۇۋاي قارلىغاچنى ئـاسماندىـن ئىزدەيمـەن دەپ كۆزىنى شۇنداق ئاچقانىكەن، كۆرگىنى چۈش بولۇپ چىقىپتۇ. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئىككـى رەكەت نامىز ئوقۇپ، خۇداغا شۈكـۈر - قانائەت ئـېيتـىپتۇ، ئويـلىسا، ئـۆزى بىلەن تـەڭ-تۇشلاردىن بىرىمۇ قالمىغان، شۇنىڭ بىلەن كۆرگەن چۈشىگە ئىشىنىپ، جان ۋەسۋەسسىگە چۈشۈپتۇ ھەم تاڭ ئېتىش بىلەن تەڭ ئوغۇللىرىنى چاقىرىپ ئەترايىغا يىغىپ:

— باللىرىم، سىلەرنى يىغىشىمىنىڭ سەۋەبى مۇنداق: مەن بولسام پۈت - قولۇمدىن

ماغدۇر قېچىپ، قېرىپ كەتتىم، ئەتىمۇ، ئۆگۈنمۇ بۇنسى نامەلۇم، لېكىن پانىي ئالەمدىن باقىي ئالەمگە يېنىش نۆۋىتى كېلىپ قالدى. سىلەر بولساڭلار ئۆي - ئوچاقلىق، بالىچا-قىلىق بولۇپ، ھەرقايسى تەرەپلەردىن بىھاجەتلىك پەللىسىگە يەتتىڭلار، مۇشۇ ئاغزىمدىن زۇۋان قاچمىغان پەيتتە سىلەرگە ۋەسىيەت قىلىش قارارىغا كەلدىم. ۋەسىيىتىمنىڭ بىرىنچىسى، مېنىڭ كۆزۈم يۇمۇلغاندىن كېيىن، مەن باردىكىدەك ئۆم - ئىتتىپاق بولۇپ، بىر - بىرىڭلارغا پۈت - قول بولۇپ ئۆتسەڭلار، بىر - بىرىڭلارنىڭ گېپىنى ئېلىپ، كېڭەش بىلەن ئىش قىلساڭلار. ئىككىنچىسى، سىلەرگە نەچچە ئون يىل مابەينىدە سىر تۇتۇپ كەلگەن بىر ئىشنى ئېيتماقچىمەن، ئۇ بولسىمۇ، بىر قارلىغاچنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ قويۇش سەۋەبلىك بىر خاسىيەتلىك گۆھەرگە ئىگە بولغانىدىم، بۇ بىر قوۋمنىڭ بەخت - سائادىتى مۇشۇ گۆھەردىن نېسىپ بولغانىدى، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنداق بولغۇسى. ئەمدى بۇ گۆھەرنى سىلەرگە مىراس قالدۇرۇش پەيتى يېتىپ كەلدى، لېكىن گۆھەر بىر، سىلەر بولساڭلار ئۈچ، بۇنى بىرىڭلارغا بېرىپ، ئىككىڭلارنى قارىتىپ قويسام ياخشى بولمايدۇ. شۇڭا، قانداق قىلغاندا گۆھەرنى ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا قالدۇرۇپ ساقلىغىلى بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ كۆرسەڭلار،— دەپ سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپتۇ. بۇ ئىشتىن ئەمدى خەۋەر تاپقان ئۈچ ئاكا - ئۇكا تېڭىرقاش ۋە ھەيرانلىق ئىچىدە لام - جىم دېمەي تۇرۇشۇپ قاپتۇ. باللارنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرگەن تۆمۈر ئاخۇن:

— ئۇنداق بولسا، سىلەرگە ئەتە ئەتىگەنگىچە مۆھلەت بېرەي، ھەر قايسىڭلار بۇ ئىشنى ئۆز ئالدىڭلارغا ئويلاپ كېلىڭلار،— دەپ، باللارنى ئۆز ئۆيلىرىگە يولغا سالىتۇ. بىر كۈن ئۆتۈپ، ئەتىسى باللار يىغىلىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن ئۇلارنىڭ قانداق قارارغا كېلىشكەنلىكىنى سورىغانكەن، چوڭ ئوغۇل گەپ باشلاپ:

— دادا، مېنىڭچە، بۇ گۆھەرنى سېتىپ پۇلىنى ئۈچىمىزگە ئۈلەشتۇرۇپ بەرگىنىڭىز تۈزۈك، ئۇنداق بولمىغاندا بىزنىڭ ئارىمىزغا ئارازلىق چۈشۈپ قالىدۇ،— دەپتۇ. ئوتتۇرانچى ئوغۇل:

— مېنىڭ ئويۇمچە، ئەڭ ياخشى چارە، گۆھەرنى ئۈچكە پارچىلاپ، ھەرقايسىمىزغا تېگىشلىكىنى ئايرىپ بەرسىڭىز،— دەپتۇ. نۆۋەت كەنجى ئوغۇلغا كەپتۇ. ئۇ:

— دادا، ئاكىلىرىمۇ بىر قىسىم مەسلىھەتلەرنى بەردى، لېكىن ئۈچىمىزنىڭ ئويلىغىنى بىر يەردىن چىقمايدىغاندەك قىلىدۇ. ئەڭ ياخشىسى، بۇنىڭغا دانىشمەن يۇرت كاتتىسىدىن بىرى مەسلىھەت بەرسە دەپ ئويلايمەن. شۇنداق قىلغاندا زىخمۇ، كاۋاپمۇ كۆيمەسمىكىن،— دەپتۇ.

تۆمۈر ئاخۇن ئوغۇللىرىنىڭ دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ ئويلىنىپ، ئاخىر كەنجى ئوغۇلنىڭ

بەرگەن مەسلىھەتنى مۇڭاپىق كۆرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كەنجى ئوغۇلنى بۇ شەھەردە دا-نىشمەنلىكتە شان - شۆھرىتى بار ئۇلۇغ بىر مۆتىۋەرنى چاقىرىپ كېلىشكە ئەۋەتىپتۇ. ھايال بولماي مۆتىۋەر يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار ئۆزئارا سالام - سەھەت قىلىشقاندىن كېيىن داستىخان راسلىنىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن بولسا، خاسىيەتلىك گۆھەرنىڭ ئۆز قولىغا چۈشۈپ ھازىرغا قەدەر ساقلىنىپ كېلىش جەريانىنى بىرمۇبىر سۆزلەپتۇ ھەم ئەڭ ئاخىرىدا ئوچ ئوغۇل ئۇنىڭدىن قانداق قىلغاندا تەڭ بەھرىمەن بولىدىغانلىقى توغرىسىدا مەسلىھەت سوراپتۇ. مۆتىۋەر كىشى بولسا، بىر دەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، ئۈچ ئوغۇلغا ئىنتايىن باب كېلىدىغان دانا مەسلىھەت بېرىپتۇ. مۆتىۋەرنىڭ مەسلىھەتىگە ھەمەيلەن رازى ئە-كەنلىكىنى بىلدۈرۈشۈپتۇ. مۆتىۋەر كىشى:

— ئۇنداق بولسا، ئۈچۈڭلار مۇشۇ پۈتۈشكەن مەسلىھەتنىڭ بۇزۇلۇپ كەتمەسلىكە-گە قەسەم ئىچىڭلار،— دەپتۇ. ئۈچ ئوغۇل ئاللانى تىلغا ئېلىپ قەسەم قىپتۇ. تۆمۈر ئا-خۇن مۆتىۋەرگە رازىمەنلىك بىلدۈرۈپ، سوۋغا - سالام بىلەن يولغا سالىتۇ.

تۆمۈر ئاخۇن ھەپتە ئۆتمەي كېچىلىك ئۇيقۇسىدىن ئويغىنالماي ئۇ دۇنياغا سەپەر قىپتۇ. ئۈچ ئوغۇل بولسا، دادىسىنىڭ ئاخىرەتلىك ئىشلىرىنى ئوبدان بىر تەرەپ قىپتۇ. ئۇلار مۆتىۋەر بەرگەن مەسلىھەتكە ئەمەل قىلىپ، كېيىنكى ئەۋلادلىرىغىمۇ ئاشۇ مەسلە-ھەت بويىچە ۋەسىيەت قالدۇرۇپتۇ. خاسىيەتلىك گۆھەر ئەۋلادتىن ئەۋلادقا مىراس بو-لۇپ، ئۇلارغا بەخت - سائادەت ئاتا قىپتۇ. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، خاسىيەتلىك گۆھەر ھازىرغىچە تۆمۈر ئاخۇننىڭ ئەۋلادلىرىنىڭ قولىدا ساقلاقلىق بولۇپ، ئۇلارغا ھەممە ئىشتا ئۈستۈنلۈك ئاتا قىلىپ بېرىۋاتقانمىش.

قېنى، ئويلاپ بېقىڭا، مۆتىۋەر كىشى قانداق مەسلىھەت بەرگەن؟

جاۋابى: مۆتىۋەر كىشى ئۈچ ئوغۇلنىڭ ھەرقايسىسى گۆھەرنى ئۆز ئۆيىدە بىر كېچە - كۈندۈزدىن ساقلاشنى، مۇشۇنداق نۆۋەتلىشىپ ئايلاندۇرۇپ ساقلاشنى ئۆمۈرۋايەت داۋاملاشتۇرۇشنى، مۇشۇنداق بولغاندا، ئاكا - ئۈكىلارمۇ بىر - بىرى بىلەن كۈن ئاتلاپ دېگۈدەك كۆرۈشۈپ تۇرالايدىغانلىقىنى ئېيتقان. شۇنىڭ بىلەن بۇ چارە ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا قېلىپ، گۆھەر يېتمىگەن ۋە خاسىيىتىنى يوقاتمىغان.

ئۇ قانداق قۇتۇلۇپ قالدى

بۇرۇنقى زاماندا شەرق ئېلىدە ئىنتايىن چاققان بىر ئوغرى ئۆتكەنكەن. ئۇ ئەتراپ قاراڭغۇلۇققا چۆمگەن بىر ئاخشىمى سودىگەرنىڭ ئۆيىگە ئوغرىلىققا كىرىپتۇ. ئۇ ئەمدىلا پۇل سانداۋقىنى ئېچىشىغا سودىگەر بىلىپ قاپتۇ-دە، ئۇنى تۇتۇۋېلىش ئۈچۈن ئېتىلىپ-تۇ. ئوغرى دەرھال قېچىپتۇ، سودىگەر قوغلاپتۇ. سودىگەر قانچە كۈچەپ يۇگۈرسىمۇ ئوغرىغا يېتەلمەپتۇ. ئون چاقىرىمچە يول باسقاندىن كېيىن ئوغرى پايانسىز سازلىققا كىرىپ قاپتۇ. ئۇ قورقۇنچ ئىچىدە ئاياغلىرىنى سىلىپ سازلىققا كىرمەكچى بولغاندا، سودىگەر يېقىنلىشىپ قاپتۇ ۋە: «تۇتۇۋالسام، چوقۇم ئۆلتۈرۈۋېتىمەن!» دەپ ۋارقىراپتۇ.

ئوغرى ئۆز جېنىنى ساقلاپ قېلىش مەقسىتى بىلەن سازلىق ئىچىگە يۇگۈرۈپتۇ، ئون نەچچە قەدەم مېڭىپلا پېتىپ قاپتۇ. سودىگەر بۇ ھالنى كۆرۈپ تۇرۇپ قاپتۇ. ئوغرى يالدى تەرەپكە، يا سودىگەر تۇرغان قۇرۇقلۇق تەرەپكە ماڭالماي، سازلىققا پېتىپ كېتىشكە باشلاپتۇ. سودىگەر ئىچ ئاغرىتىپتۇ، لېكىن قۇتۇلدۇرۇۋېلىشقا ئامالسىز قاپتۇ. ئوغرى ھاياتىدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، ئىككى كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋاپتۇ، كېيىن يورۇقلۇقنى ئەڭ ئاخىرقى قېتىم بىر كۆرۈۋېلىش نىيىتى بىلەن كۆزىنى ئاچقانكەن، ئۆزىنى قۇرۇقلۇققا كۆرۈپتۇ.

قەدىرلىك دوستلار، ئويلاپ بېقىڭلار، ئوغرى سازلىقتىن قانداق چىقىپ، ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالدى؟

جاۋابى: ئوغرى چۈش كۆرگەن. ئۇ ئۆلۈم ۋەھىمىسىدىن قورقۇپ چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتكەن.

ئۇچ تۆگە

بۇرۇننىڭ بۇرۇنسىدا، تېخى كىشىلەر نام قويمىغان بىر يۇرتتا شۇنداق بىر ئىشلارمۇ بولغانكەنمىش. بۇ ئىشلار كىشىلەرنىڭ ئەقلىنى لال قىلغانمىش، بۇ ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشىگە بىر باي سەۋەبچى بولغانكەنمىش. بۇ باي ھېسابسىز مال ـ دۇنياسى بىلەن شۇ يۇرتتا كاتتا ئىكەن، ئەمما ھەددىدىن زىيادە تويماس، پىخسىقلىقى بىلەن يۇرت ـ جاماەئەت ئالدىدا نەزەردىن ساقت ئىكەن. ئۇنىڭ كىشىلەردە ئېلىشى بولسا ھەر باب بىلەن ئالدىكەن، ئەمما كىشىلەرگە بېرىدىغان چاغدا: «تۆگىنىڭ قۇيرۇقى يەرگە يەتكىدە ئالسەن» دەيدىكەن. مۇشۇ يوسۇندا كۇنلەرنى قوغلىشىپ ئايلار ئۆتۈپتۇ، باشقىلار-نىڭ بايدىكى ھەققى ھەسسىلەپ ئېشىپتۇ، كىشىلەرنىڭ غەزىپىمۇ پاراقلاپ قاينىاپ تېشىپ-تۇ. بۇ ئىشلار ئاخىر بېرىپ ھەممىگە قادىر ئۇلۇغ ئاللا ئىگەمنىڭ سەمىگە يېتىپتۇ. شۇ-نىڭ بىلەن مېھرىبان ئاللا ئىگەم يۇرتتىكى بەندىلىرىنىڭ ئۆچىنى ئېلىپ بېرىش، ئۇلارنى ئازابتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن بايغا شۇنداق بىر بالانى بېرىپتۇ: بايىنىڭ تۆگىلىرى ئىچىدىن ئۇچ تۆگە يامان خۇيلۇق بولۇپ ئۆزگىرىپتۇ. ئۇلارنىڭ بىرى توقۇم يەيدىكەن، بىرى تۆگە يەيدىكەن، بىرى ئادەم يەيدىكەن. بۇ ئۇچ تۆگە بايىنىڭ نۇرغۇن مال ـ مۇلكىگە زىيان سالىپتۇ، تۆگىلىرى كۆندىن ـ كۈنگە ئازلاشقا باشلاپتۇ، مالايىلىرى خىز-مەتلىرىنى تاشلاپتۇ، ھەتتا بىر بالىسىنمۇ تۆگە يەپ كېتىپتۇ. بۇ بالايىئاپەت بايىنىڭ بېشىنى قاتۇرۇپتۇ، زىياننىڭ دەردىدە رەڭگىرويى سارغىيىپ، ئورۇقلاپ گېلىدىن غىزا ئۆتمەس بولۇپ قاپتۇ. ئاخىر باي تۆگىلەرنى ئۆلتۈرۈشكە كۆڭلى ئۇنمايى، زىيانغا تېخى چىدىمايى، ئۇچ تۆگىنى بىر يولىلا ئايرىپ سېتىۋېتىش قارارىغا كەپتۇ، ئەمما تۆگىلەرنى ساق ـ سالامەت بازارغا ئايرىپ ساتقۇدەك بىر ئامالنى قىلالماپتۇ. مۇنداق تىزىپ يېتىلمىسە ئادەم ئۆلىدۇ، ئۇنداق تىزىپ يېتىلسە تۆگە ئۆلىدۇ، قانداق قىلىش كېرەك؟ ھېچ بىلەلمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن باي پۇتۇن يۇرتقا جاكار چىقىرىپتۇ. نۇرغۇن كىشىلەر تۆگىنى بازارغا ئايرىشىپ بەرمەكچى بولۇپ كەپتۇ، ئەمما ھېچقايسىسى مۇۋاپىق بىر چارە تا-پالماپتۇ. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان بىر تۆگىچى بوۋاي بايىنىڭ ئۆيىگە دەرھال يېتىپ كې-لىپ:

ــ ئەگەر مەن بۇ تۆگىلەرنى شەھەرگە بىخەتەر ئايرىپ سېتىپ كەلسەم، نېمە بې-رىسەن؟ــ دەپتۇ.

ئۇچ تۆگىنى يېتىلەپ بېرىپ سېتىشقا كۆزى يەتمىگەن ئەخمەق باي ئاخىر بىر تۆگىنى بوۋايغا بېرىشكە ماقۇل بوپتۇ. تۆگىچى بوۋاي ئەل ـ جامائەتنىڭ ئالدىدا باي بىلەن خەت ـ توختام قىلىشىپ، ھېلىقى تۆگىلەرنى بىر ـ بىرىگە چېتىپ، شەھەرگە خېيىم ـ خەتەرسىز ئەكىرىپتۇ، ئىككى تۆگىسىنى سېتىپ پۇلىنى بايغا بېرىپ، بىر تۆگىنى منىپ يولغا راۋان بوپتۇ. باي لېۋىنى چىشلىگىنىچە ئولتۇرۇپ قاپتۇ.

تېپىشلارچۇ، تۆگىچى بوۋاي قانداق ئامال بىلەن تۆگىلەرنى بىر ـ بىرىگە چېتىپ بازارغا ئەكىرەلىدى؟

جاۋابى: تۆگىچى بوۋاي تۆگە يەيدىغان تۆگىنى منىۋالدۇ، توقۇم يەيدىغان تۆگىنى ئۇنىڭ كەينىگە چاتىدۇ، توقۇم تۆگىچىنىڭ ئاستىدا بولغانلىقتىن، كەينىدىكى تۆگە يېيەلمەيدۇ، ئادەم يەيدىغان تۆگىنى ئەڭ كەينىگە چاتىدۇ.

ئوغرى بىلەن قاراقچى

بۇرۇنقى زاماندا بىر شەھەردە بىر ئوغرى ۋە بىر قاراقچى بار ئىكەن، ئىككىسىنىڭ خوتۇنى بىر ئىكەن. بۇ سىرنى بۇ خوتۇندىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدىكەن. بىر كۈنى ئوغرى ئۆيىگە كېلىپ، خوتۇنىغا:

— پادىشاھ: «ئوغرى ـ قاراقچىلارنى دارغا ئېسىڭلار!» دەپ يارلىق چۈشۈرۈپتۇ. يېمەكلىك تەييارلاپ بەرسەڭ، باشقا يۇرتقا بېرىپ جاھان تىنچىغۇچە بىر مەزگىل تۇرۇپ كېلەي،— دەپتۇ. خوتۇنى:

— بىر كۆمەچ چىققۇدەك ئۇن بار،— دەپتۇ. ئوغرى:

— ئۇنداق بولسا شۇ ئۇندا بىر كۆمەچ كۆمگىن، مەن سىرتقا چىقىپ بىر خەۋەر ئۇقاي،— دەپ چىقىپ كېتىپتۇ. خوتۇنى بىر كۆمەچ پىشۇرۇپ، يېرىمىنى يوشۇرۇپ داستخانغا يۆگەپ قويۇپتۇ. ئوغرى كىرىپ:

— يېرىمى قېنى؟— دەپ سوراپتۇ.

— ئۆزۈم يېدىم،— دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ۋە يېرىم كۆمەچ بىلەن ئوغرىنى يولغا سالىپتۇ. ئارقىدىن قاراقچى كىرىپتۇ ۋە ئۇمۇ ئوغرى دېگەن گەپلەرنى دەپ، خوتۇنىدىن:

— بىر نەرسەڭ بارمۇ؟— دەپ سوراپتۇ. خوتۇنى:

— بىر كۆمەچ پىشۇرۇۋىدىم، يېرىمىنى ئۆزۈم يېدىم، يېرىمى بار،— دەپ، يېرىم كۆمەچنى قاراقچىغا بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قاراقچىمۇ يولغا راۋان بوپتۇ.

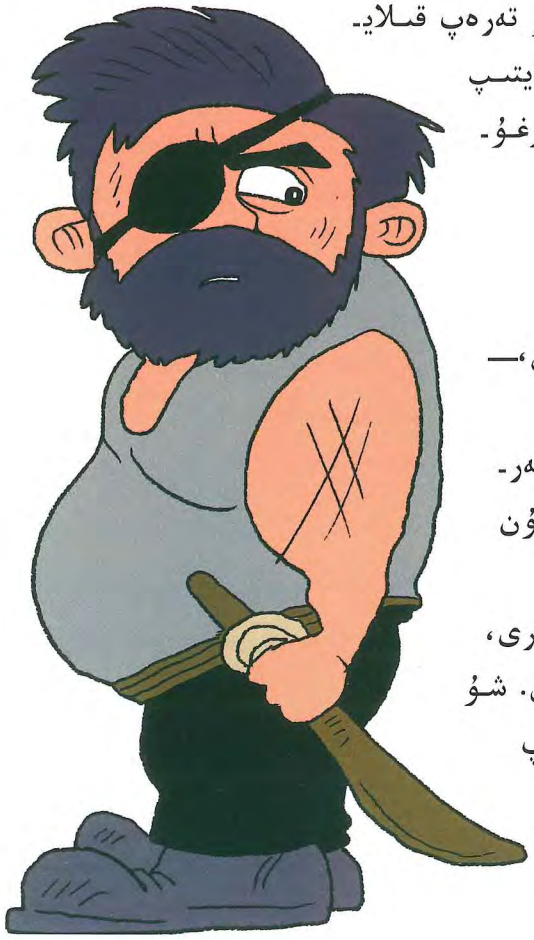
ئۇلار ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ بىر تەرەپكە مېڭىپتۇ، ئالدىدا چىققىنىغا ئارقىدا چىق-
قىنى يېتىشۈبلىپ، ھال - ئەھۋال سورىشىپ، ئىككىلىسى بىر - بىرىگە ھەمراھ بولۇپ
يول يۈرۈپتۇ، بىر سۇ بويىغا كەلگەندە بىر نەرسە يەيلى دەپ ئولتۇرۇپ، ھەر ئىككىسى
ئۆزلىرىنىڭ كۆمەچلىرىنى چىقىرىشىپتۇ ۋە بىر - بىرىنىڭ قولىغا قارىشىپ ھەيران قاپتۇ
ھەمدە يېرىمدىن كۆمەچنى بىر - بىرىگە جۈپلەپ كۆرسە، بىر كۆمەچ ئىكەنلىكى مەلۇم
بوپتۇ. بۇلارنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشۈپتۇ. ئوغرى:

— ھەي قاراقچى، سېنىڭ ئۆيۈڭ قەيەردە؟— دەپ سوراپتۇ. قاراقچى:

— ئۆيۈم شەھەردىكى ئوي مەھەللىدە. خوتۇنۇمنىڭ ئىسمى ئايشەمخان،— دەپتۇ.

— بەس!— دەپتۇ ئوغرى،— خۇنپەر، ئۇ مېنىڭ ئۆيۈم، ئۇ مېنىڭ خوتۇنۇم، يالغان
ئېيتىۋاتسەن!

شۇنداق قىلىپ، ئىككىسى ناھايىتى قاتتىق جېدەللىشىپتۇ. ئاخىر
ئىككىلىسى ھېرىپ ھالىدىن كەتكەندىن كېيىن: «ئىككىمىزنى ياراشتۇرىدىغان ھېچكىم يوق، شۇ ئۆيگە بېرىپ بىر تەرەپ قىلايلى» دېيىشىپ، يولدىن يېنىپ، ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ، قارىسا، ئۆيىدە ئايشەمخان ئولتۇرغۇدەك. ئىككىسى خوتۇنىدىن سوراپتۇ:

— سەن قايسىمىزنىڭ خوتۇنى؟

ئۇ خوتۇن:

— مەن ھەر ئىككىڭلارنىڭ خوتۇنى،— دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. ئۇلار:

— بىر خوتۇن بىرلا ۋاقىتتا ئىككى ئەرگە تەگكەن نەدە بار؟!— دەپتۇ. خوتۇن جاۋاب بېرىپ:

— بىرىڭلار قاراقچى، بىرىڭلار ئوغرى، بىر - بىرىڭلاردىن ھېچ پەرقىڭلار يوق. شۇ سەۋەبتىن ئىككىڭلارنى بىر ئادەم دەپ ھېسابلىدىم،— دەپتۇ. ئوغرى بىلەن قاراقچى:

— ئەمدى بۇنداق قىلىشقا بولمايدۇ،

مايدۇ. بۇگۈندىن باشلاپ بىرىمىزگە تەۋە بولسەن، قايسىمىزنى تاللاش ئۆزۈڭنىڭ ئىختىيارى،ــ دەپتۇ. خوتۇن:

ــ ئۇنداق بولسا، ئىككىڭلار ھۇنەر كۆرسىتىڭلار، قايسىڭلار ھۇنەردە ئۇستۇن بولساڭلار، شۇنىڭغا خوتۇن بولىمەن،ــ دەپتۇ. ئوغرى:

ــ ئۇنداق بولسا، ئالدى بىلەن مەن ھۇنىرىمنى كۆرسىتەي،ــ دەپ ئايشەمخاننى قاراقچى بىلەن بازارغا ئاچقىپتۇ. ئۇلار ئايلىنىپ بىر يەرگە كەلسە، تۇماقچى بىر تۇماقنى يەتتە تەڭگىگە سېتىپتۇ ۋە پۇلنى ئېلىپ قوينىغا ساپتۇ. ئوغرى پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، تۇماقچىغا بىر سۇركىلىپلا ئۇنىڭ قوينىدىكى پۇلنى ئېلىۋېلىپ، ئورنىغا بىر تاشنى سېلىپ قويۇپتۇ. تۇماقچى بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن قوينىدىكى پۇلنى ئېلىپ قاراپ، پۇلىنىڭ تاشقا ئايلىنىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، تۇماق ئالغان كىشى جادۇگەر ئىكەن، ماڭا پۇل بەرمەي تاش بېرىپتۇ، دەپ، سودا قىلىشقان كىشىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ بېرىپتۇ. ئوغرىمۇ تۇماقچىنىڭ كەينىدىن بېرىپ بىر سۇركىلىپلا تاشنى ئېلىۋېلىپ، پۇلنى تۇماقچىنىڭ قوينىغا سېلىپ قويۇپتۇ. تۇماقچى بۇنى بىلمەي تۇماق ئالغان كىشىنى تۇتۇۋېلىپ:

ــ سەن جادۇگەر ئىكەنسەن، ماڭا پۇل بەرمەي تاش بېرىپسەن،ــ دەپ قوينىغا قولىنى سېلىپ تۇگۈچنى ئالغانىكەن، قوينىدىكى تاش بولماي، پۇل بولۇپ چىقىپتۇ. كۆرگەنلەر تۇماقچىنى مەسخىرە قىلىشىپتۇ. تۇماقچى خجالەتچىلىكتە قايتىپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئوغرى تۇماقچىغا ئەگىشىپ يەنە پۇلنى ئېلىۋېلىپ، تاشنى ئۇنىڭ قوينىغا سېلىپ قويۇپتۇ. تۇماقچى يىراقتا بېرىپ قوينىدىن پۇلنى چىقىرىپ قارىسا پۇل ئەمەس، تاش چىققان، تۇماقچى ھەيران قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئوغرى، قاراقچى ۋە ئۇلارنىڭ خوتۇنى ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ ھەم ئوغرىغا ئاپىرىن ئوقۇشۇپتۇ. كەچ بولغاندا، قاراقچى:

ــ ئەمدى مېنىڭ ھۇنىرىمنى كۆرۈپ بېقىڭلار،ــ دەپ، ئوغرى بىلەن خوتۇنىنى ئۇدۇل پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا باشلاپ كەپتۇ. قارىسا، جېسەكچىلەر مۇگدەپ ئولتۇرغۇدەك. پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلگەن قاراقچى ھەممىسىنىڭ بېشىنى كېسىپتۇ، خوتۇنىغا خىتاب يۇغۇرۇشنى، ئوغرىغا ئوت قالاشنى بۇيرۇپ، ئۆزى پادىشاھنىڭ يېنىغا كىرىپ قارىسا، پادىشاھ يالقان، بىر مۇلازىم پادىشاھنىڭ پۇت ـ قوللىرىنى تۇتۇۋاتقانىكەن. قاراقچى تۇيدۇرماي كېلىپ مۇلازىمنىڭ كانىيىدىن بوغۇپ سىرتقا ئاچقىپ بېشىنى كېسىپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئورنىدا پادىشاھنىڭ پۇت ـ قوللىرىنى تۇتۇشقا باشلاپتۇ، پادىشاھقا ناھايىتى خۇشيېقىپتۇ. پادىشاھ كۆزىنى ئاچماي تۇرۇپ:

ــ ئەي مۇلازىم، بۇ خىزمەتكە خېلى ئۇستا بولۇپ قاپسەن،ــ دەپتۇ. قاراقچى:

ـــ مېنىڭ ئوي ـ پىكرىم مۇشۇ ئىشقا ئۇستا بولۇشتا، پادىشاھ ئالىيلىرى،ـــ دەپتۇ. پادىشاھ:

ـــ ھېكايە ئېيتقاچ تۇت!ـــ دەپتۇ. قاراقچى:

مەن ھېكايە بىلمەيمەن، شۇنداق بولسىمۇ ئېيتىپ باقاي،ـــ دەپ، ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى ئېيتىپتۇ، ئاخىردا ئۆزىنىڭ مۇلازىمنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ ئورنىغا پادىشاھنىڭ پۇت ـ قوللىرىنى تۇتۇپ ئولتۇرغانلىقىنى دەپتۇ. شۇ ئەسنادا پادىشاھ شېرىن ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. قاراقچى بولسا، شاھنىڭ تاجىنى ئېلىپ ئوردىدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

ئوغرى بىلەن ئايشەمخان قاراقچىغا ئاپىرىن ئوقۇشۇپتۇ، ئەمما ھەر ئىككىسى بىر ـ بىرىگە تەن بېرىشمەي، ئايشەمخاننى تالىشىپ يەنە جېدەللىشىپتۇ.

قېنى ئېيتىڭا، بۇلاردىن قايسىسى «ھۇنەر»دە ئۇستۇن ئىكەن؟ ئايشەمخان قايسىسىغا مەنسۇپ بولۇشى كېرەك؟

جاۋابى: ئايالنى قاراقچى ئالسا توغرا بولىدۇ. ئوغرىنىڭ ھۇنىرىگە قارىغاندا قاراقچىنىڭ كۆرسەتكەن ھۇنىرى ئۇستۇن، چۈنكى قاراقچى يۈرەكلىك ھالدا پادىشاھنىڭ ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى ھېكايە قىلىپ سۆزلەپ بېرىشكە جۈرئەت قىلالىغان.

تۇردى ماقۇلنىڭ قىزلىرى

بۇرۇننىڭ بۇرۇنسىدا، ياقا يۇرتلارنىڭ بىرىدە تۇردى ئىسىملىك بىر كىشى ئۆتكەنكەن. ئۇ شۇنداق ئاق كۆڭۈل، ساددا ئىكەنكى، كىچىك بالا ئىشقا بۇيرۇسمۇ ياق دېمەيدىكەن، شۇڭلاشقا باشقىلار ئۇنىڭ ئىسمىنى «ماقۇل» دېگەن لەقەم بىلەن قوشۇپ چاقىرىدىكەن.

تۇردى ماقۇلنىڭ ئانىسىدىن كىچىك قېلىپ، كەپتەر باچكىسىنى ئاسرىغاندەك بېقىپ چوڭ قىلغان بىر قىزى بار ئىكەن. بۇ قىز ئاتىسىنىڭ ئېتىز ـ ئېرىق ئىشلىرىغا ياردەملەشكەچ ئاش ـ تاماق ئېتىپ، ئۆينىڭ چوڭ ـ كىچىك ئىشلىرىنى قىلىدىكەن. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قىز بويىغا يېتىپ، ھۆسن ـ لاتاپەتتە تولۇپ يېتىلىپتۇ. قىزنىڭ ياۋاش، ئاق كۆڭۈل، چىرايلىق ئۇنىڭ ھۆسنىگە ھۆسن قوشقانىكەن. نۇرغۇن يىگىت لەر قىزغا ئاشىق بولۇپ، مەھەللە ئارىلاپ ناخشا ئېيتىدىغان بولۇپ قاپتۇ. تۇردى ماقۇل ئۆز ئىشىنىڭ ھەلەكچىلىكىدە يۇرۇڭۇبرىپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى تۇردى ماقۇل نامازشامدىن قايتىپ ئۆيگە كىرسە، ھويلىدىكى ئۇزۇم بارىڭى ئاستىدا بىر ئايال بىلەن بىر ئەر ئولتۇرغۇدەك. ئۇلار تۇردى ماقۇل بىلەن سالام ـ ساھەت قىلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. تۇردى ماقۇل ئۇلارنىڭ ئالدىغا داستخان ساپتۇ، ئۇلار بىر پىيالىدىن چاي ئىچىشىپتۇ. ئارىلىقتا ئەر كىشى گەپ باشلاپ:

ـــ تۇرداخۇن، بىز يۇقىرىقى مەھەللىدىن، ئۆزلىرى بىلەن بىر ئىش ئۈستىدە مەسلىھەتلەشكىلى كېلىۋىدۇق. ئۆزلىرىگە مەقسىتىمىز ئايان بولسۇنكى، ئىنىمىزنىڭ ئوغلىنى ئۆزلىرىگە ئوغۇل قىلىپ بېرىش ئويىدىمىز. قارىد

ساق، قىزلىرىمۇ بويىغا يېتىپ قاپتۇ. ئۆزلىرى قانداق قارايلىكىن؟ بىزمۇ يامان ئادەم-لەردىن ئەمەس،ــ دەپ، ئۆز جەمەتىنىڭ تەرىپىنى قىلىشقا باشلاپتۇ. تۈردى ماقۇل ئۇ كىشىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ بولۇپ، ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا:

ــ سىلىدەك كۆپنى كۆرگەن بىر ئادەم ئالايىتەن كەلسىلە، مەن قانداقمۇ ئۇنداق - مۇنداق دەي. بوپتۇ، قىزىمنى سىلەرگە كېلىنلىككە بېرەي،ــ دەپتۇ.

شۇ ئەسنادا ئايال كىشى يېنىدىكى داستىخاننى ئالدىغا تارتىپ ئېچىپ، توققۇز نان بىلەن بىر كىيىملىك رەختنى تۈردى ماقۇلنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. تۈردى ماقۇل ئۇنى رەھمەت دەپ ئاپتۇ. ئۇلار ئۆزئارا پاراڭلىشىپ، توي كۇنىنى پۈتۈشۈپتۇ. مېھمانلار قايتىپتۇ. ئەتىسى كەچتە تۈردى ماقۇل نامازدىن يېنىپ ئۆيگە كىرسە، يەنە بىر ئەر بىلەن بىر ئايال ئولتۇرغۇدەك. ئۇلار قىزغىن سالاملىشىپتۇ. داستىخان ئۈستىدە ئەر كىشى سۆز باشلاپ:

ــ تۈردى ئاخۇن، بىر ئىش بىلەن سىلىنىڭ قاشلىرىغا كەلدۇق. بىز بىلىشىمەيدىغان ئادەملەر ئەمەس، شۇڭا گەپنى ئوچۇق دېيىشەيلى. قىزلىرىمۇ چوڭ بولۇپ قالدى، ئوغلىمىزمۇ شۇنداق. ئىككىسىنىڭ بېشىنى قوشۇپ قويساق، دېگەن نىيەتتىمىز. ئۆزلىرى بۇ ئىشقا قانداق قارايلىكىن؟ بىز سىلىنىڭ ماقۇل دەيدىغانلىقلىرىغا ئىشىنىپ كەلدۇق،ــ دەپتۇ. تۈردى ماقۇل بىرئاز تېڭىرقاپ قاپتۇ ھەمدە ئاغزىغا باشقا گەپ كەلمەي:

ــ سىلەر دېگەندەك، مەن قانداقمۇ ماقۇل دېمەي، بالا چوڭ بولغاندا ئۆيلىمەك، ئەرگە بەرمەك بىز ئاتا - ئانىلارنىڭ پەرزى،ــ دەپ گەپنى تۈگىتىپتۇ.

ــ ئۇنداق بولسا، تويىنى كېلەر ئاينىڭ ئاخىرقى يەكشەنبە كۇنىگە توغرىلىساق، قانداق؟ــ دەپتۇ ھېلىقى كىشى. تۈردى ماقۇل ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا ماقۇل دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. مېھمانلار پۈتۈشكىنى بويىچە قايتىپتۇ. ئەتىسى، ئۆگۈنى يەنە ئەلچىلەر كەپ-تۇ. تۈردى ماقۇل بولسا ئۇلارغىمۇ قىزىنى بېرىش توغرىسىدا ۋە-دە قىلىپ يولغا سالىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بىر قىزغا تۆت يەر-دىن ئەلچى كەپتۇ، ئۇمۇ ھەممىسىگە ماقۇل دەپتۇ. بۇ ئەھۋالنى ئۇققان قىز دادىسى-نىڭ ياۋاش، ساددا، ھەممە ئادەمنىڭ سۆزىنى يېرالمايدىغان كۆڭۈلچەكلىكىنى ئويلاپ غەمگە پېتىپتۇ. پۈتۈشكەن توي كۇنى يېقىنلاپ كەپتۇ. تۈردى ماقۇل بولسا، قىزىنىڭ نىكاھ ئىشىدا

قاملاشمىغان ئىش قىلىپ قويغانلىقىنى، ئاقىۋەتتە ئىنتايىن سەتچىلىك بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ بەكمۇ ئازابلىنىپتۇ، كۈنلەر ئۆتكەنسېرى تېخىمۇ غەم ـ ئەندىشىگە پېتىپتۇ، كېچە ـ كېچىلەپ بۇ غەم ـ غۇسسىدىن قانداق قۇتۇلۇش ھەققىدە ئويلاپتۇ، لېكىن مۇڭا-پىق چارە تاپالماپتۇ. بىر كۈنى كېچىسى ئۇ چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە مۇنداق ئىش كۆ-رۈپتۇ: بىر ئاق ساقال، چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان بوۋاي تۇردى ماقۇلنىڭ ئال-دىغا كېلىپ: «ھەي خۇدانىڭ مۆمىن بەندىسى! سەن ئۆزۈڭنىڭ ئاق كۆڭۈل، ساددىلى-قىڭدىن يامان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدىڭ. تەدبىرىڭ ياخشى بولمىسا، ئاقىۋىتىڭ يامان بولىدۇ. مەن ساڭا بىر مەسلىھەت بېرەي، شۇ بويىچە ئىش قىلساڭ، غەمدىن خالاس بو-لىسەن. سەن ئالدى بىلەن، كىشىلەرگە بىلدۈرمەي بىر ئىتنىڭ كۈچۈكىنى، بىر مۈشۈكنىڭ ئاسلىنىنى، بىر توشقاننىڭ بۆجىنىنى تېپىپ ئاخشىمى قىزىڭ ئۇخلاپ قالغاندا ئۇلارنى چاندۇرماي ئۇ ياتقان ئۆيگە بىر كېچە سولاپ قويساڭلا بولىدى. ئامىن ئاللاھۇ ئەكـ-بەر!» دەپ دۇئا قىلىپ كۆزىدىن غايىب بوپتۇ. تۇردى ماقۇل چۆچۈپ ئويغىنىپتۇ، كۆر-گەن چۈشىنى ئويلاپتۇ، بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي، قانداقلا بولسۇن، چۈشىدە كۆر-گەن ئادەمنىڭ دېگەنلىرىنى قىلىپ باقماقچى بوپتۇ. تاڭ ئېتىپتۇ. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ مەھەللە ئارىلاپ ئاسلان، كۈچۈك ۋە بۆجەن تېپىپ قايتىدىن يوشۇرۇن بىر يەرگە سولاپ قويۇپتۇ. كەچ كىرىپ قىزى ئۇخلاش ئۈچۈن ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ. بىر ئاش پىشىمدىن كېيىن تۇردى ماقۇل ئۇ ئاسلان، كۈچۈك ۋە بۆجەننى بىر ـ بىرلەپ قىز ياتـ-قان ئۆيگە كىرگۈزۈپ، ئىشكنى سىرتتىن قۇلۇپلاپ قويۇپ، ئۆزاق تىڭشىلاپ باقسا، ھېچقانداق سادا چىقماپتۇ. تۇردى ماقۇل ئىچىدە، نېمە ئالامەتلەر بولار؟ بىچارە قىزىم-غا ئاۋارىچىلىك يېتىپ قالارمۇ؟ خۇدا ئۇنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي، نېمە بولسا ئەتىگەن-دە كۆرەرمەن... دەپ ئويلاپ، ئۆز ئۆيىگە كىرىپ ئۇخلاپتۇ. تاڭ ئېتىپتۇ. ئۇ قىزى ئورنىدىن تۇرغۇچە بېرىپ، قىزى ياتقان ئۆيگە سېلىپ قويغان قۇلۇپنى ئېچىپ ئىشىك يېنىدا ئولتۇرۇپتۇ. بىرھازادىن كېيىن ئۆينىڭ ئىچىدىن گۇدۇك ـ گۇدۇك ئاۋاز چىقىپ، ئىشىك ئېچىلىپ، ئىچىدىن تۆت قىز چىقىپتۇ. بۇ قىزلار كىيىم ـ كېچەك، چىراي ـ شە-كىل، يۈرۈش ـ تۇرۇش جەھەتلەردىن بىر ـ بىرىگە شۇنداق ئوخشاش ئىكەنكى، تۇر-دى ماقۇل بۇلارنىڭ ئىچىدىن قايىسىسىنىڭ ئۆز قىزى ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالماپتۇ. قىزلار تەڭلا: «دادا» دەپ تەزىم قىپتۇ. تۇردى ماقۇل ھەيرانلىق ئىچىدە قىزلارنىڭ سالىمىنى ئېلىك ئاپتۇ. ئۇ بۇ ۋەقەنى ئىنس ـ جىنغا تىنماي، بېشىنى ئىچىگە تىقىپ يۇرۇۋېرىپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپ، قۇدىلار بىلەن پۇتۇشكەن توي ۋاقتى يېتىپ كەپتۇ. ئۇ قىزلىرىنى بىر

كۈندە دېگۈدەك توي قىلىپ چقىرىپتۇ. ئۇلار ئەرلىرى بىلەن ئوبدان قاملىشىپ قاپتۇ. قىزلار ئازنا شەنبىدە كېلىپ دادىسىنى يوقلاپ تۇرۇپتۇ. ئەمما، تۈردى ماقۇل بۇلارنىڭ ئىچىدە زادى قايسىسىنىڭ ئۆز قىزى ئىكەنلىكىنى بىلەلمەپتۇ، بىلەلمىگەنسېرى ئىچى پۈشۈپتۇ. ئۇنداق ئويلاپ، مۇنداق ئويلاپ، ئاخىرى ئۆز قىزىنى بىلۈۋېلىش ئۈچۈن بىر چارە تېپىپتۇ. بىر كۈنى قىزلىرى ئۆزىنى يوقلاپ كەلگەن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ:

ــ قىزلىرىم، سىلەر توي قىلىپ، ئۆي ـ ئوچاقلىق بولغىلى خېلى ۋاقىت بولۇپ قالدى. ئەرلىرىڭلار بىلەن قانداقراق ئۆتۈۋاتىسىلەر؟ــ دەپ، ئۇلارنى گەپكە سالىتۇ. شۇ ئەسنادا قىزدىن بىرەيلەن گەپ باشلاپ:

ــ مېنىڭ ئېرىم بەك ياۋاش، مەن نېمە دېسەم شۇنى قىلىپ بېرىدۇ. بازاردىن ئەكەلگەن نەرسىلەرنى ئۇ يوق چاغدا يەۋېلىپ كۆرمىدىم دېسەممۇ، گەپ قىلمايدۇ. مېنىڭ بەختىم تازا ئېچىلدى،ــ دەپتۇ. ئىككىنچىسى بولسا:

ــ مېنىڭ ئېرىم سېنىڭكىدىنمۇ ياۋاش، ئاچچىقىم كەلگەندە تىللىسامۇ، چىشلىۋالسامۇ غىڭ قىلمايدۇ،ــ دەپتۇ. ئەمدى نۆۋەت ئۈچىنچىسىگە كەپتۇ. ئۇ:

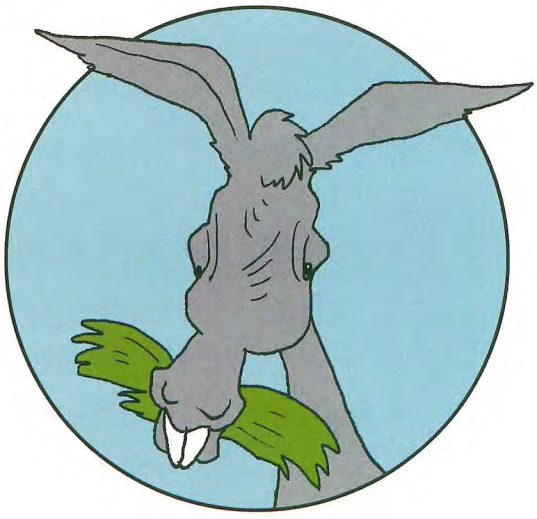
ــ مېنىڭ ئېرىم بەك ياخشى، مەن ئۇنى ياخشى كۆرىمەن، ئۇمۇ مېنى ياخشى كۆرىدۇ. بىز بىر ـ بىرىمىزنى ھۆرمەتلەپ ئۆتۈشىمىز،ــ دەپتۇ. ئەڭ ئاخىردا تۆتىنچى قىز يىغلامسىراپ:

ــ قارىغاندا، ئىچىڭلاردا ئەڭ بەختسىزى مەن ئوخشايمەن. ئېرىم ناھايىتى قاپقى ياماق، كۆلۈشنى بىلمەيدۇ. مەن ئۇنى ھەر كۆرسەم، قورقىنىمدىن ئۆزۈمنى دالدىغا ئالىدىغان جاي تاپالماي قالىمەن،ــ دەپتۇ. بۇ گەپلەرنى زەن قويۇپ ئاڭلاپ تۇرغان تۈردى ماقۇل قىزلارنىڭ گەپلىرىنىڭ ئۇرانىدىن ئۆزىنىڭ قىزىنى تونۇۋاپتۇ.

قېنى، سىز ئويلاپ كۆرۈڭ، تۈردى ماقۇل ئۆز قىزىنى قانداق بىلۈۋالدى؟

جاۋابى: تۈردى ماقۇل قىزلارنى گەپكە سېلىپ، ئۇلارنىڭ ئەرلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدىن ھىجەزىنى بىلگەن ۋە بۇنى مۇشۇك، ئىت، توشقانلارنىڭ ئالاھىدىلىكى بىلەن سېلىشتۇرۇپ، بىرىنچى بولۇپ سۆزلىگەن قىزنىڭ مۇشۇك، ئىككىنچى بولۇپ گەپ قىلغانلىقى ئىت، ئەڭ ئاخىردا گەپ قىلغانلىقى توشقاندىن ئۆزگەرگەنلىكىنى، ئۈچىنچى بولۇپ سۆزلىگەن قىزنىڭ ئۆزىنىڭ قىزى ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغان.

هاكىم يىتكەن ئېشەكنى قانداق تاپتى

قەدىمكى زاماندا بىر سەھرالىق دېھقان ئېشىكىنى مىنىپ شەھەرگە كىرىپتۇ، شەھەرگە كىرگەندىن كېيىن ئېشىكنى ئۇلاغ باغلايدىغان جايغا باغلاپ قويۇپ، ئۆزى بازار ئارىلاپ يۈرۈپتۇ. شەھەردىكى قىزىقچىلىقلاردىن بېشى ئايلانغان دېھقان ئېشىكىنىمۇ ئەستىن چىقىرىپ قويۇپتۇ. بىر چاغدا ئېشىكى ئېسىگە چۈشۈپ، دەرھال ئېشىكى باغلانغان يەرگە كەلسە، باغلاقلىق تۇرغان بىر توپ ئۇلاغلار ئارىسىدا ئېشىكى يوق تۇرغۇدەك. بۇنىڭغا ئەجەبلەنگەن دېھقان، بىرى مىنىپ كەتكەن بولسا ئەكېلىپ قويار، دەپ، كەچ كىرگۈچە ساقلاپتۇ بىراق ئېشەكتىن دېرەك بولماپتۇ. باغلاقلىق تۇرغان ئۇلاغلارنى بولسا ئىگىلىرى ئەكېتىپتۇ. ئۇ يەردە پەقەت قوتۇر، كۆرۈمسىز بىر ئېشەك قاپتۇ، ئەمما ئۇنى ھېچكىم ئالغىلى كەلمەپتۇ. بۇنى كۆرگەن دېھقان ئويلا ـ ئويلا، ئاخىر ئۆز ئېشىكىنى مۇشۇ ئېشەكنىڭ ئىگىسى ئەكەتكەنلىكىنى جەزملەشتۈرۈپ، نېمە قىلىشنى بىلمەي تۇرغاندا، ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر ئادەم ئۇنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار بوپتۇ ھەمدە ئۇنى ھاكىمغا ئەرز قىلىشقا ئۇندەپتۇ. دېھقان كېچىچە شۇ يەردە تۇنەپ، ئەتىسى ھاكىمنىڭ ھۇزۇرىغا بارسا، ئاخشام ئۆزىگە مەسلىھەت بەرگەن ئادەم ھاكىمنىڭ ئورنىدا ئولتۇرغۇدەك. ھاكىم دېھقاننى كۆرۈپ كۈلۈپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

ـــ ئەجەپلەنمە، مەن بۇ شەھەرنىڭ ھاكىمى بولمەن، پات ـ پاتلا پۇقراچە ياسىنىپ

ئەھۋال تەكشۈرىمەن. سەن ھېلىقى قوتۇر ئېشەكنى ماڭا تاپشۇرۇپ، ئۆيۈڭگە خاتىرجەم كېتىۋەر. ئېشىكىڭ چوقۇم بىر ـ ئىككى كۈنىڭ ئىچىدە تېپىلىدۇ. مەن ئۇنى ياسا-ۋۇللاردىن ئەۋەتىپ بېرىمەن،ــ دەپتۇ.

ھاكىمنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان دېھقان ئۇنىڭ-دىن بەكمۇ سۆيۈنۈپتۇ. دېھقاننىڭ ئېشىكى راست-تىنلا تېپىلىپتۇ. ئەسلىدە ھېلىقى قوتۇر ئېشەكنىڭ ئىگىسى ئۇنى ئۆزىنىڭ ئېشىكىگە تېگىشۋالغانى-كەن. قېنى، ھاكىم ئېشەكنى قانداق تاپتى؟

جاۋابى: ھاكىم ھېلىقى قو-تۇر ئېشەكنى بىر كېچە ـ كۈن-دۈز ئاچ قويىدۇ، ئەتىسى ئې-شەكنى قويۇۋېتىپ، ئۇنىڭ ئارقىسىغا پايلاقچى سېلىپ قو-يىدۇ. ئاچ قالغان ئېشەك ئۆ-زىگە يەم بېرىپ ئۆگەتكەن ئە-گىسىنىڭ ئۆيىگە بارىدۇ. شۇ-نداق قىلىپ، ئوغرى تۇتۇلۇپ، ئېشەك ئىگىسىگە قايتۇرۇلىدۇ.

موللام ئوغرىنى قانداق تاپتى

بۇرۇنقى زاماندا بىر موللام بولۇپ، ئۇنىڭغا ئاتىسىدىن بىر دانە مەرۋايىت مىراس قالغانىكەن، بۇ مەرۋايىتقا كۆزگەنلا كىشىنىڭ زوقى كېلىدىكەن. موللام مەرۋايىتنى بىر كىچىك ساندۇقتا ساقلايدىكەن، ھەر كۈنى ئەتىگەندە ساندۇقنى ئېچىپ مەرۋايىتنى بىر كۆرىدىكەن. بىر كۈنى موللام ئادەتتى بويىچە مەرۋايىتنى كۆرمەكچى بولۇپ ساندۇقنى ئاچسا، مەرۋايىت يوق تۇرغۇدەك. موللام ئۆز ئۆيىدە ئوقۇتۇۋاتقان تالىپلاردىن گۇمانلىنىپتۇ، لېكىن ئون نەچچە تالىپنىڭ ئىچىدە زادى قايسىسىنىڭ ئالغانلىقىنى بىلمەك ئوڭاي ئەمەس-تە. قانداق قىلىش كېرەك؟ موللام ئويلا - ئويلا، ئاخىر بىر ئامال تېپىپتۇ. ئۇ ئوغۇللىرىنى ۋە تالىپلىرىنى بىر يەرگە يىغىپ دەپتۇ:

— ئۆيىمىزدىكى مەرۋايىتنىڭ يوقالغانلىقى مەلۇم بولدى. مەرۋايىت يوقالغان بىلەن، ئۆيىمىزدە ئوغرى تۇتىغان بىر كوزا بار، بۇ كۆزىنى ھەممىڭلار نۆۋەت بىلەن تۇتۇپ باقسىلەر، مەرۋايىتنى كىم ئوغرىلىغان بولسا، شۇنىڭ قولى كوزىغا چاپلىشىپ قالىدۇ،— دەپتۇ-دە، بىر كوزىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ چىراغنى ئۆچۈرۈۋېتىپتۇ.

موللامنىڭ ئوغۇللىرى ۋە تالىپلار نۆۋەت بىلەن كوزىنى تۇتۇپتۇ، ئەمما ھېچكىمنىڭ قولى كوزىغا چاپلاشماپتۇ. موللام ھەممىسىنىڭ قولىغا قاراپ چىقىپ، ئاردىدىن بىرىگە:

— مەرۋايىتنى سەن ئوغرىلاپسەن،— دەپ ئۇنى باغلاشقا بۇيرۇپتۇ، ئوغرىمۇ ئىقرار قىپتۇ. قېنى، ئويلاپ بېقىڭلار، موللام ئوغرىنى قانداق تاپتى؟

جاۋابى: موللام كوزىغا قازاننىڭ كۆيىسىنى سۈركەپ قويغان. ئوغرى قولىنىڭ چاپلىشىپ قېلىشىدىن قورقۇپ كوزىنى تۇتمىغان. كوزىنى تۇتقانلارنىڭ قولىغا كۆيە يۇقۇپ قالغان، پەقەت ئوغرىنىڭ قولىغلا ھېچنېمە يۇقمىغان. مانا شۇنىڭغا قاراپ موللام ئوغرىنى تېپىۋالغان.

دانىشمەن نېمە دېدى

بۇرۇن ئۇچ مەرگەن ئوۋغا چىقىپ بىر - بىرىنى سىنىشىپتۇ. ئۇلار ئوقيا ئېتىشۋاتقاندا، ئۇچ-قۇر ئات مىنگەن بىر يولۇچى ئا-دەم كەپتۇ. ئاتقا مەرگەنلەرنىڭ كۆزى چۈشۈپ:

— تۇلپارىڭىزنى سېتىپ بەرسىڭىز؟— دېيىشىپتۇ. يولۇچى ئۇلارغا:

— تۇلپارىمنى ساتمايمەن، لېكىن ئۇچىڭلارغا ئۇچ خىل يانىڭ ئوقىدىن بىرقانچە تالدىن بېرەي. مەن، كىمنىڭ نىشانغا تەگمىگەن ئوقى كۆپ بولسا، ئېتىم شۇنىڭ بولىدۇ. ئەمما، شەرت شۇكى، نىشانغا تەگكۈزۈش ئۈچۈن پۈتۈن ماھارىتىڭلارنى ئىشقا سالسىلەر؟— دەپتۇ.

ئۇچ مەرگەن ماقۇل بوپتۇ. يولۇچى ئۇلارنىڭ بىرىنچىسىگە ئاق، ئىككىنچىسىگە قا-زىل، ئۇچىنچى مەرگەنگە قارا ئوقلارنى بېرىپ، نىشانغا بىر دانە تاۋۇزنى قويۇپ:

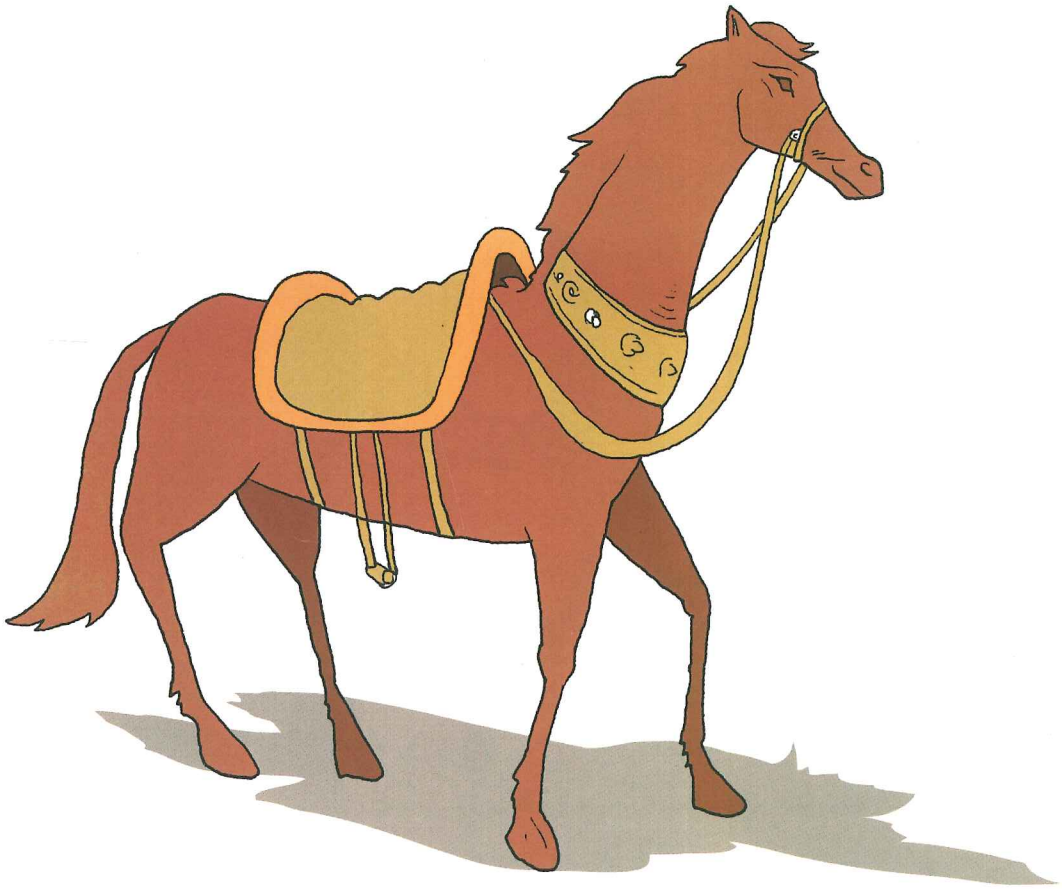
— ئوقنى ئېتىڭلار!— دەپتۇ.

مەرگەنلەر تۇلپارنى قولغا چۈشۈرۈش مەقسىتىدە ئوقنى نىشاندىن باشقا تەرەپلەرگە ئېتىۋېرىپتۇ. شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ يېنىغا بىر دانىشمەن كېلىپ:

— بۇ نېمە قىلغىنىڭلار؟— دەپتۇ. ئۇچ مەرگەن بولغان ئىشنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. دانىشمەن بۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ:

ـــ مۇنداق قىلساڭلار، ئاتنى ئالالمايسىلەر. بۇنىڭ ئۈچۈن مۇنداق قىلساڭلار بولىدۇ، ـــ دەپتۇ.

ئېيتىڭلارچۇ، دانىشمەن زادى نېمە دېدى؟

«دانىشمەن نېمە دېدى»نىڭ جاۋابى: ئۇلارغا ئوقلىرىنى ئۆزئارا ئالماشتۇرۇپ نىشانغا ئېتىش ھەققىدە مەسلىھەت بېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پۈتۈن ماھارىتىنى ئىشقا سېلىپ، نىشانغا تەگكۈزۈش ئۈچۈن ئاتىدۇ.

بەش نان

بىللە سەپەرگە چىققان دېھقان بىلەن سودىگەر يولدا بىر دەرەخ سايىسىدا ئولتۇرۇپ نان يېيىشمەكچى بوپتۇ-دە، دېھقان ئۈچ نان، سودىگەر ئىككى نان چىقىرىپتۇ. بۇ چاغدا ئوزۇقلۇق ئالماي يولغا چىققان بىر ناتونۇش كىشى كېلىپ، ئۇلاردىن بىرئاز نان بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. دېھقان بىلەن سودىگەر ماقۇل بوپتۇ، بۇ ئۈچ كىشى بەش نانىنى بىللە يەپتۇ. نان يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن، ناتونۇش ئادەم بەش تەڭگە چىقىرىپ:

ــ ئاق كۆڭۈل بۇرادەرلەر، بۇنى ئېلىپ قويۇڭلار، بۇ مېنىڭ ئازراق بولسىمۇ كۆڭلۈم!ــ دەپتۇ. ناتونۇش ئادەم كېتىپتۇ. دېھقان سودىگەرگە:

ــ بۇرادەر، مەن ئۈچ نېنىم ئۈچۈن ئۈچ تەڭگە ئالاي، سەن ئىككى نېنىڭ ئۈچۈن ئىككى تەڭگە ئال،ــ دەپتۇ. سودىگەر بۇنىڭغا قوشۇلماي:

ــ ناننى تەڭ يېدۇق، پۈلنىمۇ تەڭ بۆلۈشەيلى!ــ دەپتۇ. ئىككىيلەن تالىشا ـ تالىشا، بىر پىكىرگە كېلەلمەپتۇ. ئاخىرى يولدا كېتىۋاتقان بىر يولۇچى بوۋاينى بۇ ئىشنى ئەلا بىر تەرەپ قىلىپ قويۇشقا تەكلىپ قىپتۇ. يولۇچى بوۋاي بۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

ــ دېھقان بۇرادەر تۆت تەڭگە ئېلىشى، سودىگەر بۇرادەر بىر تەڭگىلا ئېلىشى كېرەك. مۇشۇنداق بولسا، تازا مۇۋاپىق بولغان بولىدۇ!ــ دەپتۇ. سودىگەر-مۇ بۇنىڭغا قايىل بوپتۇ.

يولۇچى بوۋاينىڭ تەقسىماتى ئادىل بولدىمۇ، يوق؟

(جاۋابى كېيىنكى بەتتە)

«بەش نان»نىڭ جاۋابى: ئۇلار بەش نانىنىڭ ھەر بىرىنى چوڭ ـ كىچىكلىكى ئوخشاش ئۇچ پارچىغا بۆلگەن. بۇنداق بولغاندا دېھقانىنىڭ توقۇز پارچە، سودىگەرنىڭ ئالتە پارچە، جەمئىي ئون بەش پارچە بولىدۇ. ئۇچ ئادەمنىڭ ھەربىرى بەش پارچىدىن يەيدۇ. بۇنىڭدىن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، ناتونۇش يولۇچىغا دېھقان تۆت پارچە، سودىگەر بولسا بىر پارچە نان بەرگەن بولىدۇ. بۇنداق بولغاندا دېھقان تۆت تەڭگە، سودىگەر بىر تەڭگە ئېلىشى كېرەك. دېمەك، يولۇچى بۇ ئايىنىڭ تەقسىماتى ناھايىتى ئادىل بولغان.

ئاقلىغۇچى ئادۇۋكات

ئاقلاشقا ئىنتايىن ئۇستا بىر ئادۇۋكات بولۇپ، نىكاھتىن ئاجرىشىش ئەنزىلىرىدە ئىزچىل يوسۇندا ئايال تەرەپنىڭ مەيدانىدا تۇرۇپ، ئاياللارنى ھەقسىز ئاقلاپ، ئۇلارنى ئەر تەرەپتىن بېرىلىدىغان نۇرغۇن مقداردىكى بېقىش خراجىتىگە ئېرىشتۇرگەنىكەن.

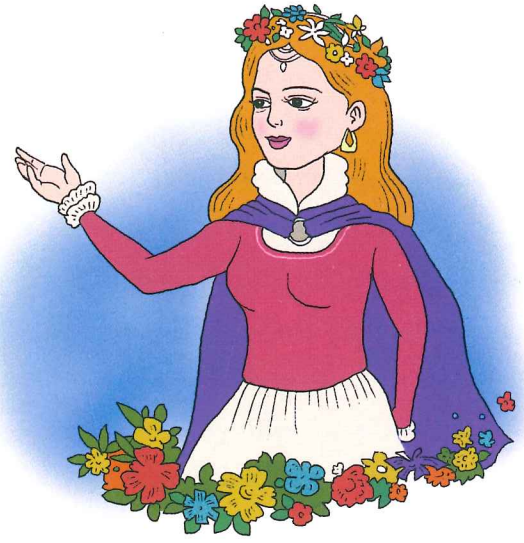
بىر قېتىم بۇ ئادۇۋكات ئۆزى نىكاھتىن ئاجرىشىش مەسلىسىگە يولۇققان بولسىمۇ، ئوخشاشلا مەيدانىنى ئۆزگەرتمەي، ئايالنى ھەقسىز ئاقلاپ، ئۇنى نۇرغۇن بېقىش خىراجىتىگە ئېرىشتۇرگەن. ئەمما، ئۇ ئۆزى پۇل ـ مال جەھەتتە زىيانغا ئۇچرىمىغان.

مۇشۇنداق ئىشمۇ بولامدۇ؟ بۇ ئادۇوكاتنىڭ باشقا پۇل ـ مال مەنبەسى يوق، ئەلۋەتتە.

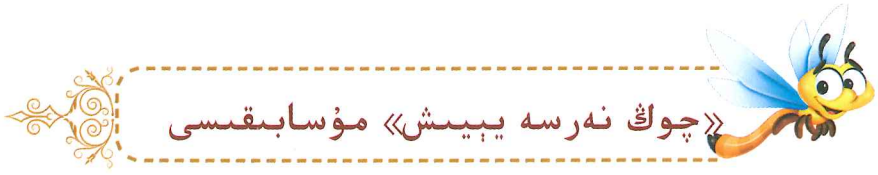
جاۋابى: مۇمكىن. چۈنكى بۇ ئادۇوكات ئايال. ئۇ ئۆزىنى ئاقلاپ، ئەر تەرەپتىن كۆپ مقداردا بېقىش خراجىتى ئالسا، ئەلۋەتتە پۇل ـ مالدىن زىيان تارتىمايدۇ دېگەنلىك.

راست سۆز

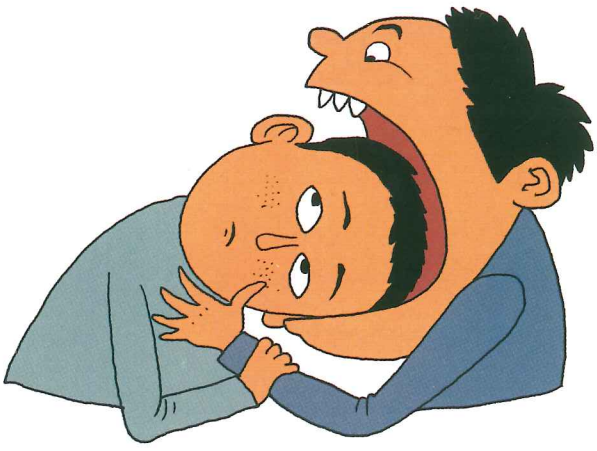

بۇرۇنقى زاماندا بىر دانىشمەن ۋە گۈزەل قىز بولۇپ، نۇرغۇنلىغان يىگىتلەر ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ تۇرۇپ قىلىش تەلىپىنى قويغاندا، ئۇ دادىسىغا: «سىز ئۇلارغا ئېيتىڭ، مەندە ئۇچ دانە زىننەت بويۇمى قۇتىسى بار، ئۇنىڭ بىرى ئالتۇندىن، بىرى كۈمۈشتىن، بىرى قەلەيدىن ياسالغان بولۇپ، ھەربىر قۇتىنىڭ ئاستىغا بىر جۈملە سۆز يېزىلغان، ئەمما، بۇ ئۈچ جۈملە سۆزنىڭ بىر جۈملىسىلا راست سۆز، ئەگەر كىم مېنىڭ ھالقامنىڭ قايسى قۇتىدا ئىكەنلىكىنى تاپالسا، شۇ مېنى ئېلىشقا لايىقەتلىك بولالايدۇ» دەپتۇ. بۇ ئاينىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، قىزنىڭ ئالدىغا كېلىپ تۇرۇپ قىلىش تەكلىپىنى قويغان يىگىتلەرنىڭ ھېچقايسىسى شەكلى ئوخشاش بولغان قۇتىلارغا قاراپ، قالايمىقان پەرەز قىلىشقا پېتىنالماپتۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر يىگىت بۇ ئەھۋالغا قاراپ، بۇ ئايغا: «مەن تاپىمەن» دەپتۇ ۋە راستىنلا تېپىۋاپتۇ. سىز ئۇنىڭ قانداق تاپقانلىقىنى بىلەمسىز؟

«راست سۆز»نىڭ جاۋابى: ئۇ ھالقا ئالتۇن قۇتا ئىچىدە دەپ پەرەز قىلسا، ئۇنداقتا ئالتۇن قۇتا بىلەن كۈمۈش قۇتا ئاستىدىكى ئىككى جۈملە سۆز ئوخشاشلا توغرا بولىدۇ، بۇ «بىر جۈملىسىلا راست سۆز» بولۇش شەرتىگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ؛ ھالقا قەلەي قۇتا ئىچىدە دەپ پەرەز قىلىنسا، كۈمۈش قۇتا بىلەن قەلەي قۇتا ئاستىدىكى ئىككى جۈملە سۆز بىردەك راست بولۇپ، ئوخشاشلا «بىر جۈملىسىلا راست سۆز» بولۇش تەلىپىگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. شۇڭا، ھالقا كۈمۈش قۇتا ئىچىدە دەپ پەرەز قىلىنسا، ئاندىن «بىر جۈملىسىلا راست سۆز» بولۇش تەلىپىگە ئۇيغۇن كېلىدۇ.

«چوڭ نەرسە يېيىش» مۇسابىقىسى

بۇرۇنقى زاماندا بىر شەھەردە «چوڭ نەرسە يېيىش توغرىسىدا لاپ ئۇرۇش مۇسابىقىسى» ئۆتكۈزۈلۈپ، مۇسابىقىگە قاتنىشىدىغان كىشىلەر بىر - بىرلەپ چوڭ مەيدانغا يىغىلىپتۇ. ئۇلار ئۆزلىرى يەۋېتىدىغان پەۋقۇلئاددە چوڭ نەرسە توغرىسىدا ئايرىم - ئايرىم ھالدا: «مەن يەر شارىنى شاپتۇل قىلىپ يەيمەن»، «ئاسماندىكى يۇلتۇزلارنى يىغىپ قازاندا قورۇپ يەيمەن» دېيىشىپتۇ. ئەمما، ھېكمىنىڭ ئېيتقان نەرسىسى قېرى دانىشمەننىڭ يېمەكچى بولغان نەرسىسىدەك چوڭ بولۇپ چىقماپتۇ. سىزچە، قېرى دانىشمەن نېمىنى يەيمەن دېگەندۇ؟

جاۋابى: قېرى دانىشمەن ھەربىر ئادەمگە: «مەنچۇ، سىلەرنىمۇ يېۋېتىمەن» دېگەنىكەن.

ئانا ـ بالا

بۇرۇنقى زاماندا بىر شەھەر بولۇپ، ئىنتايىن قالايمىقان ئىكەن. ئۇ شەھەردە بىر ئائىلىدە ئانا ـ بالا ئىككى جان بولۇپ، بىر ـ بىرىگە يار ـ يۆلەك بولۇپ ياشايدىكەن. ئوغلى دائىم ئۆيدە بىكار ئولتۇرۇشنى خالمايدۇ، ئانامغا يارىمىلىشىپ ئائىلىنىڭ تۇرمۇش يۈكىنى ئۈستۈمگە ئېلىشىم كېرەك دەپ ئويلاپ، جەمئىيەتكە چىقىپ ئىشلىمەكچى بوپتۇ. ئەمما، ئۇنىڭ ئانىسى شەھەر ئىچى بەك قالايمىقان، چىقىپ ئىشلىگەندىن كۆرە ئۆيدە ئولتۇرۇش بىخەتەر دەپ قاراپ، ئوغلىنى توسۇپ مۇنداق دەپتۇ:

ــ بالام، ناۋادا سەن جەمئىيەتتە ئادىل بولسىڭ كىشىلەرنىڭ زەربىسىگە، ئادىل بولمىسىڭ خۇدانىڭ جازاسىغا ئۇچرايسەن، قانداقلا قىلسىڭ بالا ـ قازاغا ئۇچرايسەن، شۇڭا بۇ نىيەتتىن قايت.

ئوغلى بۇ گەپنى ئاڭلىغانىدىن كېيىن، باشقا گەپ قىلماي، ئانىسىنى ئۆزىنىڭ چىقىپ ئىشلىشىگە ماقۇل كەلتۈرۈشىنلا ئويلاپ يۈرۈپتۇ. دېگەندەك ئۇ ئۆزۈن ئۆتمەي ئانىسىنىڭ سۆزىدىكى لوگىكا جەھەتتىكى يوچۇقنى تۇتۇۋېلىپ، ئانىسىنى ئۆزىنىڭ چىقىپ ئىشلىشىگە ماقۇل كەلتۈرۈپتۇ، سىزچە، ئۇ ئانىسىغا قانداق رەددىيە قايتۇرغان؟

جاۋابى: ئۇ مۇنداق دېگەنىكەن: «ئەگەر مەن جەمئىيەتتە ئادىل بولسام، خۇدا مېنى جازالىمايدۇ، ئادىل بولمىسام كىشىلەرمۇ ماڭا زەربە بېرمەيدۇ، دېمەك، قانداقلا بولسام بالا ـ قازاغا ئۇچرىمايمەن ئەمەسمۇ؟

راست ۋە يالغان

هاۋا ئوچۇق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئىچىدىغان سۇيى تۈگەپ كەتكەن بىر ساياھەتچىلەر كېمىسى مەلۇم ئارالغا يېقىنلىشىپتۇ. بۇ ئارالدا ئىككى مىللەت بار ئىكەن. بىر مىللەت سەمىمىي بولۇپ يالغان سۆزلىمەيدىكەن. يەنە بىر مىللەت سەمىمىيەتسىز بولۇپ، يالغانلا سۆزلەيدىكەن. ئەمما، سىرتتىن قاراشقا بۇ ئىككى مىللەتنىڭ قىلچە پەرقى يوق ئىكەن. ئۇلار ساياھەتچىلەرنىڭ تىلىنى بىلمەيدۇ، ئارالنىڭ يەرلىك تىلى بويىچە سۆزلەيدىكەن. ئارالغا چىققان كېمە خادىملىرى بىر بۇلاقنى كۆرگەن بولسىمۇ ئۇنىڭ سۇيىنى ئىچكىلى بولىدىغان - بولمايدىغانلىقىنى بىلەلمەپتۇ. دەل شۇ ۋاقىتتا ئۇلارنىڭ قېشىغا يەرلىك بىر ئادەم كېلىپ قاپتۇ. كېمە خادىملىرى ئۇ ئادەمدىن مۇنداق دەپ سوراپتۇ:

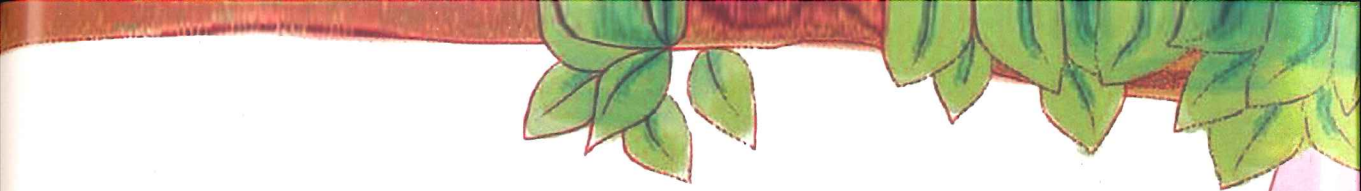
— بۇگۈن ھاۋا ياخشمۇ؟
— ملاتادې،— دەپ جاۋاب بېرىپتۇ يەرلىك ئادەم.
— بۇ سۇنى ئىچكىلى بولامدۇ؟
— ملاتادې،— دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئۇ يەرلىك ئادەم بۇرۇنقىدەكلا.
كېمە خادىملىرى «ملاتادې» دېگەن سۆزنىڭ «بولىدۇ» ياكى «بولمايدۇ» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدىغانلىقىنى بىلەلمەپتۇ. ئۇنداقتا، سىزچە بۇ سۇنى ئىچكىلى بولامدۇ؟

جاۋابى: ئىچىشكە بولىدۇ. چۈنكى، بۇ كۈنى ھاۋا ناھايىتى ئوچۇق ئىدى، ئەگەر ئۇ سەممىي مىللەتتىن بولۇپ، سىزنىڭ بۇگۈن ھاۋا ياخشمۇ دەپ سورىغان سوئالىڭىزغا ئۇ «ملاتادې» دەپ جاۋاب بەرگەن بولسا، تەبىئىيكى ئۇنىڭ مەنىسى ھۇئەييەنلەشتۈرۈش بولۇپ، «ملاتادې» دېگەن «ھەئە» دېگەن مەنىدە بولىدۇ. يەنى سۇنى ئىچىشكە بولىدىغانلىقىنى ھۇئەييەنلەشتۈرىدۇ.

ئەگەر ئۇ يالغان سۆزلەيدىغان مىللەتتىن بولسا، تەبىئىي ھالدا يالغان سۆزلەپ «بۇگۈن ھاۋا ياخشمۇ؟» دېگەن سوئالغا ئۇنىڭ «ملاتادې» دەپ بەرگەن جاۋابى «ياق» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. «بۇ سۇنى ئىچىشكە بولامدۇ؟» دېگەن سوئالغا «ملاتادې» دەپ بەرگەن جاۋابىمۇ «ئىچىشكە بولمايدۇ» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. ئۇ يالغان سۆزلەيدىغان مىللەتتىن بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ سۇنى چوقۇم ئىچكىلى بولىدۇ.

بۇنىڭدىن شۇنداق خۇلاسە چىقىرىشقا بولىدۇكى، قايسى مىللەتتىن بولغان كىشى جاۋاب بەرگەن، قانداق جاۋاب بەرگەن بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، سۇنى يەنىلا ئىچكىلى بولىدۇ.

كوزا ساتقۇچى بىلەن قارىغۇ

بازاردا كوزا سېتىۋاتقان دۇكاننىڭ ئالدىغا بىر قارىغۇ كىشى كېلىپ، كوزا ساتقۇچىغا:

ــ مەن بىر كوزا ئالىمەن، ــ دەپتۇ.

كوزا ساتقۇچى ئالدىدىكى نەپىس ئىشلەنگەن كوزىلارنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

ــ سىز قانداق رەڭدىكىسىنى ئالماقچى؟ قارىسى بار، ئېقمۇ بار،ــ دەپتۇ.

ــ قارىسىدىن بىرنى ئالاي، ــ دەپتۇ قارىغۇ كىشى، يانچۇقىدىن پۇل ئېلىپ كوزا ساتقۇچىغا بېرىپتۇ.

كوزا ساتقۇچى پۇلنى قولىغا ئېلىپ، قورسىقىغا جىن كىرىپتۇ-دە، قارىغۇ كىشىگە بىر ئاق كوزىنى ئېلىپ بېرىپتۇ.

قارىغۇ كىشى كوزىنى قولىغا ئېلىپ ئۇيان - بۇيان سىلاپ كۆرۈپ بېقىپتۇ. ئاندىن قولىنى ئۇزىتىپ باشقا بىر قانچە كوزىنىمۇ سىلاپ كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن:

— سىز خاتا ئېلىپ بېرىپسىز، بۇ ئاق ئىكەن، — دەپتۇ.

كوزا ساتقۇچى بۇنىڭدىن ھاڭ - تاڭ قېلىپ قارىغۇ كىشىنىڭ كۆزىگە مۇشتىنى تەڭلىگەن ئىكەن، نەتىجىدە قارىغۇ كىشىدىن ھېچقانداق ئىنكاس بولماپتۇ.

كوزا ساتقۇچى قارىغۇ كىشىگە يەنە بىر قارا كوزىنى ئېلىپ بەرگەن ئىكەن، ئۇ كوزىنى سىلاپ كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن گەپ قىلماي ئېلىپ كېتىپتۇ.

ئەما كىشى كوزىنىڭ رەڭگىنى قانداق بىلدى، قېنى تېپىپ بېقىڭ.

جاۋابى: بۇنىڭ جاۋابى شۇكى، قارىغۇ خېرىدار ياز كۈنى كوزا سېتىۋالغىلى بارغان. ھەر خىل رەڭدىكى جىسىملارنىڭ قۇياش نۇرىنى قايتۇرۇشى ھەر خىل بولىدۇ. ئادەتتە ئاق رەڭلىك جىسىملار قۇياش نۇرىنى كۆچلۈك دەرىجىدە قايتۇرىدۇ. قارا رەڭلىك جىسىملار قۇياش نۇرىنى ئاجىز دەرىجىدە قايتۇرىدۇ ۋە خېلى كۆپ ئىسسىقلىقنى ئۆزىگە شۇمۇرۇۋالىدۇ. شۇ سەۋەپتىن قارىغۇ كوزىنى سىلىغاندا ئاق كوزا نىسبەتەن سوغۇق، قارا كوزا نىسبەتەن ئىسسىق بىلىنگەن. ئۇ مۇشۇ خۇسۇسىيەتكە ئاساسەن كوزىنىڭ رەڭگىنى پەرق ئېتەلىگەن.

ئۇ نېمىگە ئاساسەن ھۆكۈم قىلدى

بىر كۈنى ئامانلىق ساقلىغۇچى خادىم نەمەت ئىسمىلىك بىر كىشىگە تېلېفون بېرىپ، ئۇنىڭغا ھەدىسىنىڭ يولدىشىنىڭ باشقىلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ.

نەمەت شۇئان ھەيران بولغان ھالدا ھەدىسىنىڭ يولدىشى ناسىرنى تۈنۈگۈن ئاخشام كۆرگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. ئامانلىق ساقلىغۇچى ئۆلگۈچىنىڭ سالاھىيىتىنى ئېنىقلاپ كۆرگەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ ھازىرلا ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ بۇ ھەقتە ئۇنىڭ بىلەن تەپسىلىي سۆزلىشىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، نەمەتنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ.

نەمەت مۇنداق دەپتۇ:

ــ گەپنىڭ راستىنى ئېيتسام، ناسرنى ئۆلتۈرۈش ئېھتىماللىقى بولغان بىر كىشى ئا-يالمىنىڭ ئاكىسى توختى. بىلىشىمچە، ئۇنىڭ ئەزەلدىنلا ناسر بىلەن ئۆچمەنلىكى بار، مەن ئۇنىڭ ئۆلتۈرۈشلۇق ئورنىنى ئېيتىپ بېرەي، لېكىن سىز مېنىڭ ئىسمىمنى ئېيتماس-لىققا كاپالەتلىك قىلىشىڭىز كېرەك.

ئامانلىق ساقلىغۇچى:

ــ ھاجىتى يوق، ــ دەپتۇ ــ دە، ئورنىدىن تۇرۇپ، ــ سىزنىڭ بايا قىلغان گەپ-لىرىڭىزدىن ئىسپاتلاندىكى، نەمەتنى ئۆلتۈرگەن قاتىل دەل سىز، دېگىنىچە ئۇنى باغلاپ ياموُلغا ئېلىپ كېتىپتۇ.

ئامانلىق ساقلىغۇچى ئۇنىڭ قاتىل ئىكەنلىكىگە قايسى سۆزىگە ئاساسەن ھۆكۈم چە-قارغان؟

جاۋابى: ئامانلىق ساقلىغۇچى تېلېفۇن بەرگەندە ئۆلگۈچىنىڭ ئىسمىنى ئېغزىغا ئالمىغان. لېكىن نەمەت ئىختىيارسىز ھالدا ئۆلگۈچى بولغان ھەدىسىنىڭ يولدىشىنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئېلىپ سالغاندا، ئۆزىنى ئاشكارىلاپ قويغان، چۈنكى ئامانلىق ساقلى-غۇچى بىلەن ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولغان كېيىنكى سۆھبىتىدە ھەدىسىنىڭ بىر نەچچە قېتىم ئەرگە تەگكەنلىكى مەلۇم بولغان.

ئۇ قانداق چارە قوللاندى؟

مەلۇم شەھەردە ئىشلەيدىغان بىر ئىشچى مەركىزىي شەھەردىكى بىر دوختۇرخانىغا كېسەل كۆرسەتكىلى كەپتۇ. كېسەل كۆرسىتىش ئۆيىدە بىر دوختۇر ۋە كېسەل كۆرسىتىۋاتقان بىر قىزدىن باشقا ئادەم يوق ئىكەن.

قىزنىڭ كېسىلىنى كۆرسىتىپ بولغانلىقىنى كۆرگەن ئىشچى دوختۇرنىڭ ئالدىغا كەپتۇ ۋە كېسەل تارىخى يېزىلغان قەغەزنى ئېلىش ئۈچۈن سومكىسىنىڭ ئاغزىنى ئاچقان ئىكەن، سومكىدىكى پۇل كۆرۈنۈپ قاپتۇ.

قىز سومكىدىكى پۇلغا بىر قاراپلا كېسەل كۆرسىتىش ئۈچىدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

ئىشچى كېسىلىنى كۆرسىتىپ بولۇپ، ئۆزى چۈشكەن ياتاقتا كىرىپ تۇرۇشغا ئىشىك چېكىلىپتۇ. ئىشكىنى ئېچىپ قارىسا ئىشىك ئالدىدا دوختۇرخانىدا كۆرگەن قىز تۇرغىدەك.

قىز تەكلىپسىزلا ياتاقتا كىرىپتۇ ۋە چاچلىرىنى چۈۋىغان ھالدا:

ــ سومكىدىكى پۇلنى چىقار، بولمىسا ماڭا زورلۇق قىلدى دەپ توۋلايمەن،ــ دەپتۇ ـدە، كارۋاتقا يېقىنلىشىپتۇ.

ئىشچى قىز ھەم توۋلىيالمايدىغان، ھەم جىنايىتىدىن تانالمايدىغان بىر چارە ئويلاپ تېپىپ، قىزنى جاماەئەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىگە ئاپىرىپتۇ.

ھۆرمەتلىك كىتاپخان، ئىشچى قانداق چارە قوللاندى؟

جاۋابى: قىزنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان ئىشچى قۇلىقىنىڭ گاسلىقىنى، شۇڭا ھازىر ئېيتقانلىرىنى قەغەزگە يېزىپ بېرىشنى ئېيتىدۇ. قىز شۇنىڭ بىلەن ئېيتقانلىرىنى قەغەزگە يېزىپ بېرىدۇ. نەق ئىسپاتقا ئېرىشكەن ئىشچى قىزنى قايتا ئېغىز ئاچتۇرمايلا ساقچى ئىدارىسىگە ئاپىرىپ بېرىدۇ.

بۇ قىز كىمگە تەئەللۇق

بار ئىكەنۇ، يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەنۇ، توق ئىكەن، بۇرۇنقى زاماندا ياسىن ئاخۇن ئىسىملىك بىر دېھقان ئۆتكەنىكەن. بۇ دېھقانىنىڭ ئۈچ ئوغلى بولۇپ، چوڭ ئوغلىنىڭ ئىسمى ئاۋۇت، ئوتتۇراچى ئوغلىنىڭ ئىسمى داۋۇت، كەنجى ئوغلىنىڭ ئىسمى ساۋۇت ئىكەن. ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ. بۇ ئوغۇللارنىڭ بۇرۇتلىرى خېت تارتىپ، ئۆيلەيدىغان ۋاقىت بولۇپ قاپتۇ. بىر كۈنى ياسىن ئاخۇن قوشنىسى سادىر ئاخۇننى چاقىرىپ:

ــ مەن ئوغۇللىرىم بىلەن توي توغرۇلۇق يۈزتۇرا سۆزلىشىشنى ئەپسىز كۆردۈم، شۇڭا ئۆزلىرى ئوغۇللىرىم بىلەن ئايرىم ــ ئايرىم پاراڭلىشىپ، كىمنىڭ كىمگە كۆڭلى بارلىقىنى ئۇقۇپ باقسىلا، شۇنىڭغا قاراپ ئەلچى ئەۋەتسەك،ــ دەپتۇ. سادىر ئاخۇن ياسىن ئاخۇننىڭ دېگىنى بويىچە ئاۋۇت بىلەن كۆرۈشۈپتۇ.

ــ كىمنى ئالغۇڭىز بار؟ــ دەپ سوراپتۇ سادىر ئاخۇن ئاۋۇتتىن.

ــ مېنىڭ ئۆستەڭىنىڭ ئۇ قېتىدىكى نىزامىدىن ئاخۇننىڭ قىزى پاتەمخانىنى ئالغۇم بار، مېنى شۇنىڭ بىلەن بىر ئۆيلۈك قىلىپ قويسا، دادامدىن مىڭ مەرتە خۇش بولاتتىم، ــ دەپتۇ ئاۋۇت.

سادىر ئاخۇن ئاۋۇت بىلەن كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن داۋۇت بىلەن كۆرۈشۈپتۇ.

ــ داۋۇت بالام، سىز كىم بىلەن توي قىلىشنى خالايسىز؟ــ دەپ سوراپتۇ سادىر ئاخۇن. داۋۇت:

ــ دادام مېنى مۇرادىغا يەتسۇن دېسە، نىزامىدىن ئاخۇننىڭ قىزى پاتەمخانىنى ماڭا ئېلىپ بەرسە ئىكەن،ــ دەپتۇ. سادىر ئاخۇن ئۇ يەردىن چىقىپ ساۋۇتنى ئىزدەپ تېپىپ:

ــ سىز ئۆيلەنگۈدەك بولۇپ قالدىڭىز، كۆڭلىڭىز كىمنى خالايدۇ؟ــ دەپ سورىغانىكەن، ئۇ:

ــ ئالسام، نىزامىدىن ئاخۇننىڭ قىزى پاتەمخانىنى ئالىمەن، بولمىسا، ئۆمۈر بويى خوتۇن ئالمايمەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

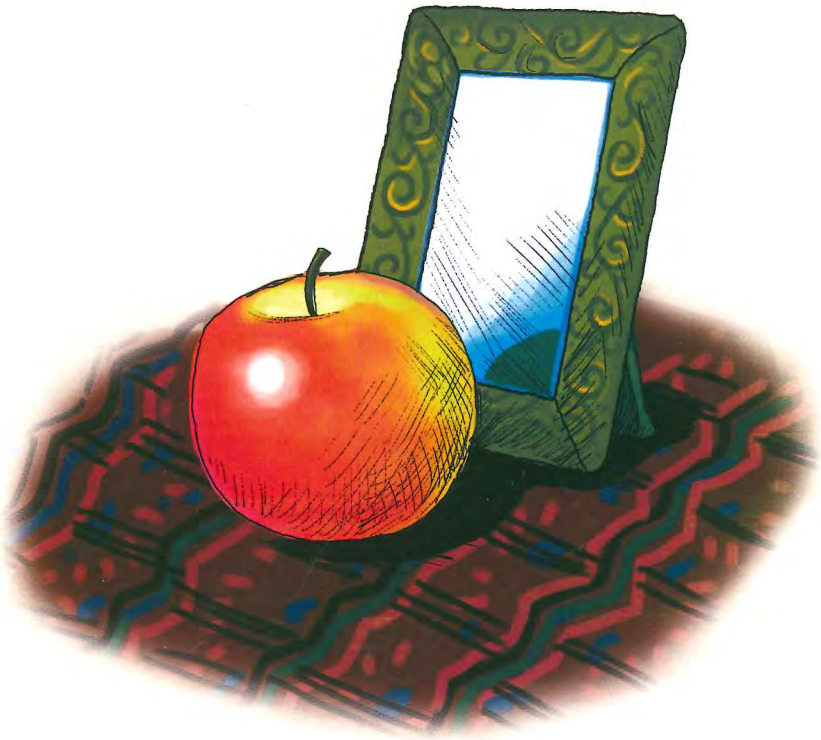
سادىر ئاخۇن بۇ ئۈچ ئوغۇلنىڭ ئەھۋالىنى ياسىن ئاخۇنغا مەلۇم قىپتۇ. ياسىن ئاخۇن بۇ ئىشتىن ھەيران بولۇپ، بېشىنىڭ ئىچىمۇ، تېشىمۇ قېتىپتۇ. ئۇنداق ئويلاپ، بۇنداق ئويلاپ، ئوغۇللىرىنىڭ بىرىنى بولسىمۇ مۇرادىغا يەتكۈزەي دېگەن قارارغا كېلىپ، نىساخان دېگەن قوشنىسىنى پاتەمخانىنىڭ يېنىغا ئەۋەتىپتۇ. پاتەمخان مەقسەتنى چۈشەنگەندىن كېيىن:

ـــ ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كارامەتلىرىنى كۆرسەتسۇن،ـــ مەن شۇنىڭغا قاراپ بىرىنى تاللايمەن، ـــ دەپتۇ.

نىساخان پاتەمخاننىڭ گېپىنى ئېقتماي ـ تېمتماي ياسىن ئاخۇنغا ۋە ئۇچ ئوغۇلغا يەتكۈزۈپتۇ. ئۇچ ئوغۇل مەسلىھەتلىشىپ، قايسىمىز كارامەتلىك بولساق، پاتەمخان شۇنىڭغا نېسىپ بولسۇن، دەپ پۈتۈشۈپتۇ. ئۇچ ئوغۇل ئۆزلىرىنى سىناش ئۈچۈن سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. ئۇلار مېڭىپ ـ مېڭىپ قىرىق كۈندىن كېيىن بىر كاتتا شەھەرگە بېرىپ قاپتۇ. ئۇلار قىرىق قېچىرغا يۈكلەپ كەلگەن مەشۇت يىپلىرىنى ۋە قېچىرلىرىنى سېتىپ پۇلىنى تەڭ بۆلۈشۈپتۇ. ئۇچ ئايدىن كېيىن ئۈچرىشىدىغان ساراينى مۇقىملۇبلىپ، ھەر بىرى ئۆزى خالىغان كوچىغا كىرىپ كېتىپتۇ.

بىز ئەمدى گەپنى ئاۋۇتتىن باشلايلى:

ئاۋۇت مېڭىپ ـ مېڭىپ، چوڭ، ئاۋات بىر بازارغا چىقىپ قاپتۇ. ھەر خىل تاۋار ـ دۇردۇن، گەزمال، خام، چەكمەنلەرنىڭ نەرخ ـ ھاۋاسىنى سۈرۈشتۈرگەندىن كېيىن، ئالدى ـ ساتتى بىلەن شۇغۇللىنىپتۇ، ئىككى ئاي ئىچىدە پۇلى نەچچە ئون ھەسسە كۆپەيىپتۇ. ئۇ خۇشال بولۇپ، پاتەمخاننىڭ كۆڭلىگە ياققۇدەك بىر نەرسە تېپىش ئۈچۈن دۇكان ـ يايمىلارنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، بىر دوقمۇشقا كېلىپ قارىسا، بىر ئاقساقال

بوۋاي ئۆردەك ـ غازلار ئۇزۇپ يۈرگەن كۆلنىڭ نۇسخىسى چۈشۈرۈلگەن چىرايلىق بىر گىلەمنى يېيىپ ئولتۇرغۇدەك. ئاۋۇت بۇ گىلەمگە قىزىقىپ:

ــ نەچچە پۇلغا ساتىلا؟ــ دەپ سوراپتۇ. بوۋاي:

ــ ئون مىڭ تىللاغا ساتىمەن،ــ دەپتۇ. ئاۋۇت:

ــ نېمانچە قىممەت؟ ئون مىڭ تىللا دېگەنگە مىڭ پارچە گىلەم كېلىدۇ،ــ دەپتۇ. بوۋاي:

ــ بۇ ئادەتتىكى گىلەم ئەمەس، ئۇچار گىلەم، ئاڭلىغانمۇسىز؟ــ دەپ سوراپتۇ. بوۋاي:

ــ ئاڭلىغان، ئەمما كۆرمىگەن،ــ دەپتۇ. بوۋاي ئاۋۇتنى گىلەمدە ئولتۇرغۇزۇپ: «ئۇچۇڭ، گىلىمىم!» دېگەنىكەن، گىلەم ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ ئۇچۇشقا باشلاپتۇ. بوۋاي-نىڭ ئېيتىشچە، بۇ گىلەمدە ئولتۇرۇپ بىر يىللىق يىراقتىكى جايغا بىرەدەمدىلا بارغىلى بولىدىكەن. ئاۋۇتنىڭ تەلىپى بىلەن بوۋاي گىلەمنى يەرگە چۈشۈرۈپتۇ. ئاۋۇت بۇ گىلەمنى ئون مىڭ تىللاغا سېتىۋاپتۇ.

بىز ئەمدى گەپنى داۋۇتتىن باشلايلى:

داۋۇت كىرگەن كوچا يېمەك ـ ئىچمەك بازىرى ئىكەن. ئۇ كوچىنىڭ ئايىغىدىن بىر دۇكانلىق يەر سېتىۋېلىپ ناھايىتى چوڭ بىر دۇكان ئېچىپ، كەچ يېتىپ، سەھەر تۇرۇپ، ھەركۈنى نەچچە مىڭ خېرىدارنى ئۇزىتىپتۇ. ئىككى ئايدىن كېيىن پۇلنىڭ ھېسابىنى ئالالمىغۇدەك دەرىجىدە باي بولۇپ كېتىپتۇ. داۋۇت ئەمدى، پاتەمخاننىڭ كۆڭلىگە يارىغۇدەك بىرنەرسە تاپاي، دەپ بازارنى ئايلىنىشقا باشلاپتۇ. بىر يەرگە بارسا، بىر موماينىڭ بىر تال ئالمىنى كىشىلەرگە كۆرسىتىپ:

ــ بۇ ئالمىنى ھەرقانداق كېسەل كىشى يېسە، دەرھال ساقىيىدۇ،ــ دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپتۇ ۋە ئالمىنىڭ باھاسىنى سوراپتۇ. موماي:

ــ ئون مىڭ تىللادىن بىر پۇل كەم ساتمايمەن،ــ دەپتۇ ۋە ئالمىنى داۋۇتقا بىر پۈرتىپ قويغانىكەن، داۋۇت شۇ ھامان تاغنى بىر بارمىقى بىلەن كۆتۈرگۈدەك كۈچ ـ قۇدرەتكە تولۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن داۋۇت ئون مىڭ تىللا بېرىپ ئالمىنى ئاپتۇ.

ئەمدى بىز گەپنى ساۋۇتتىن ئاڭلايلى:

ساۋۇت كىرگەن كوچا زىننەت بۇيۇملىرى بازىرى ئىكەن. ئۇ ھەر خىل زىبۇ زىننەت بۇيۇملىرىنى ئېلىپ ـ سېتىپ، شۇ شەھەردىكى ئەڭ كاتتا بايلارنىڭ بىرى بولۇپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ساۋۇت پاتەمخاننى ھەيران قالدۇرغۇدەك بىر نەرسە ئېلىش ئۈچۈن بازارنى ھەر كۈنى ئايلىنىشقا باشلاپتۇ. بىر كۈنى بىر جۇۋان ساۋۇتنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ــ غوجام، بۇ ئەينەكنى ئېلىۋېلىڭ،ــ دەپ، ئادەمنىڭ كۆزىدىن چوڭراق بىر ئەينەكنى كۆرسىتىپتۇ. ساۋۇت باھاسىنى سوراپتۇ. جۇۋان:

ــ ئون مىڭ تىللاغا ساتىمەن،ــ دەپتۇ. ساۋۇت ھەيرانلىقتىن سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن:

ــ ياۋاللا، نېمانچە قىممەت؟ــ دەپتۇ. جۇۋان ئەينەكنىڭ خاسىيىتىنى سۆزلەپ

بولغاندىن كېيىن:

ــ ئىشەنمىسىڭىز، ئۆزىڭىز كۆرۈپ بېقىڭ،ــ دەپتۇ. ساۋۇت ئەينەككە شۇنداق قارىغانىكەن، قەلەم قاشلىق، سۇمبۇل چاچلىق، ئاي دېسە ئاغزى بار، كۈن دېسە كۆزى بار، گۈزەللىكتە تەڭدىشى يوق پاتەمخاننى كۆرۈپ هوشىدىن كەتكىلى تاس قاپتۇ. مىڭ تەسلىكتە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، ئەينەكنى سېتىۋاپتۇ، ئىككى ئاكىسى بىلەن ئۇچرىشىدىغان سارايغا كېلىپ ئاكىلىرى بىلەن ئۇچرىشىپتۇ. ئاۋۇت بىلەن داۋۇت گىلەم بىلەن ئالمىنىڭ خاسىيىتىنى سۆزلىگەندىن كېيىن، ساۋۇت:

ــ ماۋۇ ئەينەككە قاراپ بېقىڭلار،ــ دەپتۇ. ئۇچ ئوغۇل ئەينەككە بىللە قارىغانىكەن، پاتەمخاننىڭ جان تالىشىپ سەكراتتا ياتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئاۋۇت:

ــ ئۇچار گىلەمگە ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ يېنىغا دەرھال بارايلى!ــ دەپتۇ. ئۇچ ئوغۇل گىلەمگە ئولتۇرۇپتۇ. ئاۋۇت:

«ئۇچۇڭ، گىلىمىم!» دەپتۇ. ئۇچار گىلەم ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ ئۇچۇپ، بىر دەمدىلا پاتەمخاننىڭ هويلىسىغا چۈشۈپتۇ، ئوغۇللار يۈگۈرگىنىچە پاتەمخاننىڭ يېنىغا كىرىپ تۇ. ساۋۇت يانچۇقىدىن ئالمىنى ئېلىپ پۈراتقانىكەن، پاتەمخان شۇھامان كېسەلدىن ساقىيىپ ئورنىدىن قوپۇپتۇ. پاتەمخان ئۆزىنىڭ ساقىيىپ كېتىشىدە ئۇچ ئوغۇلنىڭ ئوخشاش تۆھپىسى بارلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن، تەڭلىكتە قېلىپ:

ــ مېنىڭ كىمگە تېگىشىمنى ئۆزۈڭلار بەلگىلەڭلار،ــ دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئاكا ــ ئۇكىلار ئوتتۇرىسىدا جېدەل باشلىنىپتۇ. ئاۋۇت:

ــ گىلەمدە ئولتۇرغۇزۇپ دەل ۋاقتىدا ئەكەلمىگەن بولسام، ئالمىنى پۈراتقىلى بولامتى؟ــ دەپتۇ. داۋۇت:

ــ ئالمىنى پۈراتمىغان بولسام، پاتەمخان كېسەلدىن ساقىيالمايتتى،ــ دەپ تۇرۇۋاپتۇ. ساۋۇت:

ــ مېنىڭ ئەينىكىمدە پاتەمخاننىڭ كېسەل ئىكەنلىكى كۆرۈنمىگەن بولسا، گىلەم بەلەن ئالمىنىڭ خاسىيىتى جارى بولمايتتى، شۇڭا پاتەمخاننى مەن ئېلىشىم كېرەك!ــ دەپ تۇرۇۋاپتۇ.

ئويلاپ بېقىڭ، پاتەمخاننى كىم ئۆز ئەمرىگە ئېلىشى كېرەك؟

جاۋابى: پاتەمخان ساۋۇتقا تەئەللۇق بولۇشى كېرەك، چۈنكى ساۋۇت جاھانىمما ئەينىكىدە پاتەمخاننىڭ سەكراتقا چۈشۈپ قالغىنىنى كۆرمىگەن بولسا، ئاۋۇت بىلەن داۋۇت خەۋەرسىز قالاتتى ــ دە، پاتەمخاننىڭ قېشىغا ئۇنداق تېزلىك بىلەن بارالمايتتى، نەتىجىدە پاتەمخان جان تەسلىم قىلاتتى.

بۇ قىز قايسى سۆزى بىلەن ئاتا ـ بالىغا يارىدى

بار ئىكەنۇ، يوق ئىكەن، بەزىدە ئاچ بولسا، بەزىدە توق ئىكەن، بەزىلىرى جۇپ بولسا، بەزىلىرى تاق ئىكەن. شۇنداق زامانىلارنىڭ بىرىدە، بىر يۇرتتا بىر كىشى بولغانىكەن، ئۇ كىشىنىڭ مەمەتنىياز دېگەن بىر ئوغلى بار ئىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپ، يىللار ئۆتۈپ ئوغۇل چوڭ بولغانچە، مەمەتنىياز دېگەن بۇ ئىسىم مەتنىيازغا ئۆزگىرىپتۇ. قىش ئۆتۈپ ئەتىياز كەپتۇ، كېيىن ياز ئۆتۈپتۇ، كۈز تۈگەپتۇ، قىشمۇ ئارقىسىدىن قوغلاپ كەپتۇ. كىشىلەر تۇنجى ياغقان قارنىڭ شەرىپىگە ئۆزلىرىنىڭ قائىدە ـ يوسۇنى بويىچە كاتتا زىياپەتلەرنى راسلاپ، قارلىق ئويۇنى ئويناپتۇ، كىشىلەرنىڭ دىلى شاد ـ خۇراملىقتىن يايراپتۇ، ئۆي ـ ئۆيلەردە تويلار قاينايتۇ، يۇرت ـ جاماەت توي ئويناپ ھارماپتۇ، ئوينىغانچە تويغا قانماپتۇ، مەتنىيازمۇ ھەممە تويدىن قالماپتۇ. شۇنداق كۈنلەر ده مەتنىيازمۇ بالاغەتكە يېتىپ چوپچوك يىگىت بولۇپ قاپتۇ. ئوغۇل «جۆيلىمەك» بوپتۇ، دادىسى بالىسىنى «ئۆيلىمەك» بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ، دادىسى ئەل ـ يۇرت ئارىسىدىن ئۆزىگە يارىغۇدەك بىر كېلىن تېپىش ئۈچۈن ئوغلىنى يېتىلەپ مەھەللىمۇ مەھەللە ئايلانماق بوپتۇ. ئوغۇل بۇنىڭغا ماقۇل بوپتۇ. ئۇلار ئايلىنىشىنى باشلۇۋېتىپتۇ. كالىسىدىكى بارلىق خىياللارنى تاشلۇۋېتىپتۇ، ئۆيلەرنىڭ ئالدىغا بىرمۇ بىر كېلىۋېرىپتۇ. دادىسى ھەربىر قىزى بار ئۆينىڭ ئالدىغا كەلگەندە بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىراپ ـ جارقىراپ، ۋاڭ ـ چۇك كۆتۈرۈپ ئوغلىغا كايىپتۇ، گۇناھلارنى قويۇپتۇ. بۇ ۋاراڭ ـ چۇرۇڭلارنى ئاڭلىغان قىزلار ئۆيلىرىدىن يۈگۈرۈشۈپ چىقىپتۇ، ئىشىك ئالدىدىكى

بولغان ئىشنى كۆرۈپ، بىردەم ھەيرانلىقتا تۇرۇپتۇ، ئاندىن ئەقلى لال بولغان ھالدا:

ــ ۋاي ئاتا، ئوغۇللىرىغا نېمانچىلا كايىيلا، ئاچچىقلىرىنى بېسۇالسلا،ــ دەپتۇ.

ھېلىقى كىشى:

ــ مەن نېمە قىل دېسەم شۇنى قىلدۇ،ــ دەپ دادلاپتۇ. قىزلار كۆڭلىدە، قانداق سارىك ئادەم بۇ، دەپ ئويلاپ:

ــ دېگەنلىرىنى قىلسا، يەنە نېمە كايىش؟ شۇنداقمۇ بولامدۇ ئىش؟ــ دەپتۇ.

بۇ كىشى قىزنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ، كۆڭلىدە، ھە، بۇ قىز يارىمايدىكەن، دەپتۇ-دە، باشقا بىر كىشىنىڭ ئىشكى ئالدىغا ئوغلىنى يېتىلەپ بېرىپ يەنە بايىقىدەكلا كايىپ-تۇ، ئۇ ھويلىدىنمۇ قىزلار چىقىپ بايىقىدەكلا سوراپتۇ ۋە ئۇ كىشىنىڭ بەرگەن جاۋابىغا بايىقى قىزلار بەرگەن جاۋابىنى بېرىپتۇ. ئوغۇلنىڭ دادىسى ئۇلارنىمۇ يارىمايدىكەن

دەپ، ئۇ يەردىنمۇ كېتىپتۇ. ئۇلار مەھەللىنى قويماي ئارىلاپتۇ، لېكىن ھېچقايسى قىزنىڭ جاۋابى يارىماپتۇ. ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە ياققۇدەك قىز تېپىشتىن ئۈمىدى ئۈزۈلۈپتۇ، ئار-زۇيىغا يېتەلمىگەنلىكتىن كۆڭلى بۇزۇلۇپتۇ، ئەمدى قانداق قىلىش ھەققىدە تولا ئويلاپ بېشى قېتىپتۇ، شۇ خيالىلار بىلەن نۇرغۇن يەرلەردىن ئۆتۈپتۇ، مەھەللىدىن خېلى يىراق جايلارغىمۇ كېتىپتۇ. ئۇلار شۇ مېڭىش بىلەن كېتىپ بېرىپ ئالدىغا شۇنداق بىر قارىسا، ئېتىز بېشىدا يالغۇز بىر ئۆي كۆرۈنۈپتۇ. ئۇلارنىڭ ئۈمىد شامى كۆڭلىدە ۋاللىدە يېنىپ-تۇ، قانداقلا بولسۇن شۇ ئۆيگە بېرىپ بېقىش نىيىتىگە كېلىپتۇ. ئۇلار بىردەمدە ئۇ ئۆي-نىڭمۇ ئالدىغا كېلىپتۇ، بۇرۇنقىدەك ئوغلىنىڭ ئۈستىدىن دادىسى قاتتىق كايىشقا باشلاپ-تۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئۆيدىنمۇ بىر قىز چىقىپ:

ــ ئەسسالام، ئاتا، ئوغۇللىرى نېمە گۇناھ قىلدى، نېمانچە كايىيلا؟ــ دەپ سوراپ-تۇ. دادىسى قىزنىڭ سالىمىغا جاۋاب بېرىپ:

ــ قارىمامسىز، قىزىم، بۇ بالا مەن نېمە دېسەم شۇنى قىلدۇ، ــ دەپ دادلاپتۇ.

قىز بۇ گەپنى ئاڭلاپ بىردەم ئويلىنىپ تۇرغاندىن كېيىن دەپتۇ:

ــ توغرا، ئوغۇللىرى ئەيىبلىك ئىكەن، ئەلۋەتتە كايىشقا تېگىشلىك ئىكەن. شۇنداق بولسىمۇ، ئۆيگە بېرىپ نەسىھەت قىلسىلا بولاتتىغۇ، كوچىدا بۇنداق قىلىش سەت ئە-مەسمۇ، ئىش دېگەننى ھەمىشە سىلى دېگەندەك قىلماي، ئەلۋەتتە... قىلىشى كېرەك. شۇنداق ئەمەسمۇ، ئاتا!

ــ رەھمەت، قىزىم، يارايسىز،ــ دەپتۇ ھېلىقى كىشى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ قىز ھېلىقى كىشىنىڭ سىنىقىدىن ئۆتۈپ كېلىنلىككە ياراپتۇ.

بۇ قىزنىڭ قايسى سۆزى بىلەن ئاتا ـ بالىغا يارىغانلىقىنى دەپ بېرەلەمسىز؟

جاۋابى: ئۇ قىز: «ئەلۋەتتە، ھەر ئىشنى ئۆزى بىلىپ قىلىشى كېرەك» دېگەن سۆزى بىلەن ئاتا ـ بالىغا يارىغان.

شۇنداقمۇ جاۋاب بولامدۇ

بۇرۇننىڭ بۇرۇنسىدا، يەتتە تاغنىڭ نېرىسىدا، ئاۋات يۇرتلارنىڭ بىرىدە، كىچىك مۇ ئەمەس، چوڭمۇ ئەمەس، ئەمما نامى شۇ يۇرتقا پۈر كەتكەن بىر توي بولغانمىش. توي ئۆزىنىڭ نازۇ - نېمەتلىرىنىڭ موللۇقى بىلەن ھەم ئەتىگەندىن تا كەچكىچە توختىماي چېلىنغان داقا - دۇمباقلىرىنىڭ ھەيۋىتى بىلەن يۇرتقا پۈر كەتمەستىن، بەلكى تويدىكى بارلىق قىز - يىگىتنىڭ ئەقلىنى لال قىلغان ئاجايىپ بىر ئىش بىلەن نامى پۈر كەتكەنمىش.

توي راسا قىزىۋاتقان چاغدا تويغا كەلگەن يىگىتلەردىن بىرى بىردەم ئۇياقتا، بىردەم بۇياقتا، بىردەم ئىشككە قاراپ تەقەززالىق بىلەن تىت - تىت بولۇپ ئولتۇرغاندەك. ئەسلىدە بۇ تويغا يىگىتنىڭ جاندىن ئەزىز مەشۇقى كەلمەكچىكەنمىش، بىراق يىگىت شۇنچە كۆتسىمۇ قىز كېلەلمەپتۇ. ئاخىر يىگىتنىڭ سەۋر قاچىسى چېقىلىپ، تولا تەلمۈرۈپ كۆزلىرى ئېچىشىپ، ئاچچىقىدا ئەقلى كېسىلىپ زادى بولالماي قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن يىگىت سىڭلىسىنى چاقىرتىپتۇ ۋە كىشىلەردىن يوشۇرۇن ھالدا:

— ئۇكام، ئالدىنقى كۈنى ساڭا مېغىز بەرگەن قىزنى چاقىرىپ كەلگىن، — دەپ ئەۋەتىپتۇ.

قىزچاق خېلىدىن كېيىن يالغۇز قايتىپ كەپتۇ. يىگىت سىڭلىسىنى يالغۇز كۆرۈپ، ئۆزىنى باسالمىغان ھالدا باشقىلارنىڭ يېنىدىلا:

— ئۇكام، سەن چاقىرىپ كەلمەكچى بولغان ئادەم قېنى، نېمىشقا كەلمىدى؟ — دەپ سوراپتۇ.

قىزچاق ئاكىسىنىڭ سورىغان سوئالىغا دەرھاللا مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

بىرنۆددىم قىچقارغىلى،
يوق ئىكەن، كېلەي دېدى.
كەلسىمۇ كېلەر ئىدى،
كېلىپ قېلىپ، كېلەلمىدى.

يىگىت قىزنىڭ جاۋابىنى دەرھال چۈشىنىۋاپتۇ، بىراق بۇ جاۋابنىڭ مەنىسىنى ئەتراپتا تۇرغانلارنىڭ ھېچقايسىسى چۈشىنەلمەپتۇ، ئۆزئارا بەس - مۇنازىرە قىلىشىپتۇ، يىگىتتىن سورىشىپتۇ. يىگىت ئۇلارغا زادى ئېيتالماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن توي بارا - بارا بەس - مۇنازىرىگە ئايلىنىپ كېتىپتۇ. بۇ ئىش شۇ ھامان مەھەللىگە تارقىلىپتۇ، ئۇ گەپلەر شۇ قىزنىڭ قۇلقىغىمۇ يېتىپتۇ. بۇ ئىش قىزنىڭ كۆلكىسىنى قىستاپتۇ، بىراق قىزمۇ ھېچكىمگە تىنماپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ جاۋاب كىشىلەرگە بىر سىر بولۇپ قاپتۇ.

بۇ ئىش بىلەن تۇيۇنىڭ ناممۇ پۈر كېتىپتۇ، تا ھازىرغىچە كىشىلەر بۇ ئىشنى سۆزلىشىدىكەن، ئەمما قىزنىڭ جاۋابىنى ھېچكىم چۈشىنەلمەپتۇ. قېنى، سىز بۇ جاۋابنىڭ مەنىسىنى ئېيتىپ بېرەلەمسىز؟

جاۋابى: قىزچاق يىگىتنىڭ سۆيگىنىنى چاقىرغىلى بارغاندا، ئۆيدە قىزنىڭ ئۆگەي ئانىسى يوق ئىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن، «يوق ئىكەن، كېلەي دېدى» دېگەن. ماڭاي دەپ تۇرغاندا ئۆگەي ئانىسى كېلىپ قېلىپ، يىگىتنىڭ قېشىغا بېرىشقا ئامال قىلالمىغان، بۇ ئەھۋالنى: «كېلىپ قېلىپ، كېلەلمىدى» دەپ ئۇقتۇرغان.

قىزنى كىمگە بەرسە مۇۋاپىق

بۇرۇننىڭ بۇرۇنسىدا، قۇم چېچەكلىگەندە، تۆگىنىڭ قۇيرۇقى يەرگە تەككەندە، پاقا بالداققا سەكرىگەندە، تۈلكىۋاي قاپقانغا دەسسىگەندە، كۆرۈنگەن تاغنىڭ نېرىقى تەرىپىدىكى يۇرتنىڭ ئاۋات شەھىرىدە ئابلاباي ئىسىملىك بىر كىشى ئۆتكەنىكەن. ئۇ كىشى خۇدانىڭ ئۈچ يۈز ئاتمىش كۈننى ئالا قويماي سودا - سېتىق بىلەن ئۆتكۈزىدىكەن. ئابلابايىنىڭ دۇنيالىقتا بىرلا قىزى بولۇپ، ئايالى قىزى تۇغۇلۇپ ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلغانىكەن. ئابلاباي قىزىنى خۇددى كەپتەر باچكىسىنى ئاسرىغاندەك ئاسرايدىكەن، قىزى نېمە دېسە شۇنى بەجا كەلتۈرۈپ بېرىدىكەن. ئايلار ئۆتۈپ، يىللار ئۆتۈپ، قىز سەككىز ياشقا كىرىپتۇ. ئابلاباي قىزىنىڭ ئەقىل - پاراسەت، ئەدەب - ئەخلاق جەھەتتە ياخشى ئۆسۈپ يېتىلىشىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۇنى يېقىن ئەتراپتىكى مەدرىسىگە ئاپىرىپ ئوقۇشقا بېرىپتۇ. مەدرىسىنىڭ مۇدەررىسى ئابلابايىنىڭ يېقىنلىرىدىن ئىكەن. مۇدەررىس ئابلابايغا بالىنى ياخشى تەربىيىلەيدىغانلىقى توغرىسىدا ۋەدە بېرىپ يولغا سالىتۇ. ئابلاباي بولسا، سودا - سېتىق بىلەن كۈننى ئۆتكۈزۈپتۇ. قىز ئەتىگەن تۇرۇپ مەدرىسىگە بېرىپ كەچتە قايتىپ كېلىدىكەن. ئاتا - بالىنىڭ تۇرمۇشى شۇ يوسۇندا داۋاملىشىپتۇ. ھەش - پەش دېگۈچە ئارىدىن ئۈچ يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئابلابايىنىڭ سودىسى ئېقىپ، شەھەردە سانغۇدەك بايلاردىن بولۇپ قالىتۇ. قىزنىڭ بوي - تۇرقى ئۆسۈپ، ھۆسنىگە تولۇپتۇ، ئىلىم - ھېكمەتتە كامالەتكە يېتىپتۇ. ئابلابايدا ھەرەمگە بېرىپ ھاجى بولۇپ كېلىش ئارزۇسى تۇغۇلۇپتۇ، بۇ ئارزۇسىنى دوست - بۇرادەرلىرىگە ئېيتقانىكەن، ئۇلار قوللاپ ياخشى مەسلىھەتلەرنى بېرىپتۇ. ئابلاباي سەپەر تەييارلىقىنى قىلىپ، ھەممىنى تەخ قىلىپ قويۇپتۇ ۋە بىر كۈنى كەچتە قىزىنى يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ:

— قىزىم، سىز ئاپىڭىز رەھمەتلىكتىن كىچىك قالغانىدىڭىز، مەن سىزگە ھەم ئاتا، ھەم ئانا بولۇپ ھېچكىمنىڭ قولىغا قاراتماي چوڭ قىلدىم. ئىنشائاللا، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنداق بولغۇسى. ماڭا كۈندىن - كۈنگە قېرىلىق يېتىپ، پۈتۈمدىن ماغدۇر قېچىۋاتىدۇ. تىرىكلىكىمدە ھەرەمگە بېرىپ ھەج قىلىپ كەلسەم دەيدىغان بىر ئارزۇيۇم بار ئىدى. مال - بىسات، بايلىقىمىز ئۆمرىمىزگە يېتىپ ئاشىدۇ، شۇڭا مۇشۇ ۋاقىتتا خۇدا يولىدا بېرىپ كېلىۋالسامىكىن، سىزنىڭچە قانداق؟— دەپتۇ. قىز ئۆزىنىڭ باشقىچە ئويىدا

ئەمەسلىكىڭنى، دادىسىنىڭ ساق - سالامەت قايتىپ كېلىشىنى تىلەيدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ ئابلاباي، — مۇشۇ ئۆي، مال - مۈلۈك ھەممىسى سىزگە قالدى. مەن كەلگۈچە خاتىرجەم يەپ - ئىچىپ، خەج - خىراج قىلىپ تۇرۇڭ. سىزنى بىر ئاللاغا ئاندىن قالسا ئۇستازىڭىزغا تاپشۇرىمەن. ئۇ ئىلىم - مەرىپەتلىك، قا-ئىدە - يوسۇنلۇق مۆتىۋەر، ئۇنى مېنىڭ ئورنۇمدا كۆرەرسىز.

قىز ھەممە گەپ - سۆزلەرگە ماقۇللۇق بىلدۈرۈپتۇ. ئەتىسى ئابلاباي قىزى بىلەن مەدرىسىگە بىللە بېرىپ، مۇددەرىسكە قىزىنى تاپشۇرۇپ، ئاتا ئورنىدا مۇئامىلە قىلىشىنى تاپىلاپ، نۇرغۇن سوۋغا - سالاملارنى ھەدىيە قىپتۇ. ئاخىردا ئابلاباي مۇددەرىسنى چەتكە تارتىپ تۇرۇپ:

— بۇرادىرىم، نەچچە ۋاقىتنىڭ مابەينىدە قىزىمنىڭ دىلىغا كۆپلىگەن ھېكمەتلەرنى سالدىلا، مەن سىلىدىن مىڭ مەرتە رازى. ئەمدى مەن يىراق سەپەرگە مېڭىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىمەن. قىزىم بولسا بارغانچە چوڭ بولۇۋاتىدۇ. خۇدا ساق - سالامەت قايتىپ كەلگىلى نېسىپ قىلار، لېكىن «جان بار يەردە قازا بار» دېگەن گەپ بار. ئەگەر مەن سالامەت قايتىپ كېلەلمەي قالسام ياكى كېلىش ۋاقتىم بەك ئۇزىراپ كېتىپ قالسا، قىزىمغا مېنىڭ ئورنۇمدا ئاتىدارچىلىق قىلىپ قويارلا، ئۆزلىرى مۇۋاپىق دېگەن بىرىگە ياتلىق قىلىپ قويسىلا. «ئايال كىشى ئەردە ياخشى، ئەردە بولمىسا يەردە ياخشى» دەيدىغان گەپ بار ئەمەسمۇ!— دەپتۇ. مۇددەرىس ئابلابايىنىڭ دېگەنلىرىنى ماقۇل كۆرۈپ، خاتىرجەم سەپەرگە مېڭىشنى ئېيتىپتۇ.

ئابلاباي خۇدانىڭ قۇتلۇق بىر كۈنىگە توغرىلاپ، قىزى ۋە بارلىق ئەل - جاماەت بىلەن خوشلىشىپ ھەرەمگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ يول يۈرۈپتۇ، يول يۈرگەندىمۇ مول يۇرۇپتۇ، تاغ - دەريا، دەشت - چۆللەرنى بېسىپ، كۆزلىگەن قەرەلدە ھەرەمگە كېلىپ ھەج رەسمىيىتىنى ئۆتەپتۇ. ئابلاباي قارىسا، ھەرەمدە سودا - سېتىق قىلىدىغان ئادەم ئىنتايىن ئاز ئىكەن، پۇلنى ئۆز يۇرتىدىكىدىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق تاپقىلى بو-لىدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، بىر مەزگىل يۇرتىغا قايتماي تىجارەت قىلىش قارارىغا كەپ-تۇ، شۇ يوسۇندا ئېلىپ - سېتىش بىلەن شۇغۇللىنىپتۇ، دېگەندەك ئۆز يۇرتىدا نەچچە يىلدا تاپىدىغان پۇلنى نەچچە ئايغا قالماي تېپىپ بوپتۇ. كۈن، ئاينىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئابلابايىنىڭ ھەرەمدە تۇرغىنىغا ئۇچ يىل بوپتۇ، تاپقان پۇلىمۇ ھەددى - ھېسابسىز كۆ-پىيىپتۇ. ئۇ ئەمدى قايتىش پەيتىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى پەملەپ، تاپقان مال - دۇنيا، پۇللىرىنى تۆگىگە ئارتىپ ئۆز يۇرتىغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ، بىرىشتا قايسى يول بىلەن ماڭغان بولسا، يېنىشتىمۇ شۇ يول بىلەن مېڭىپتۇ، سەپەر جەريانىدا نۇرغۇن جاپا - مۇ-شەققەتلەرنى تارتىپتۇ. ئۆز يۇرتىغا يېتىپ كېلىشكە بىر ئاي قالغاندا، ئابلاباي يول ئۈس-تىدىكى بىر دەڭگە چۈشۈپتۇ، ئات - ئۇلاغ، مال - سەرەمجانلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ،

ئەمدى چاي ـ پاي ئىچەي دەپ ئولتۇرسا، يېنىغا ئون يەتتە ـ ئون سەككىز ياشلار چامسىدىكى بۇرۇتى ئەمدىلا خەت تارتقان بىر يىگىت كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇلار ئۆزئارا ئۇ يەر ـ بۇ يەرنىڭ گېپىنى قىلىشىپ، ئاخىر ئۆزلىرىنىڭ بىر شەھەردىن ئىكەنلىكىنى بىلىشىپتۇ. ئابلاباي يىگىتتىن:

ـــ نېمە سەۋەب بىلەن يۇرتتىن ئايرىلىپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭ، ئوغلۇم؟ـــ دەپ سوراپتۇ. يىگىت:

ـــ مەن ئەسلىدە ئاتا ـ ئانامدىن نۇرغۇن مال ـ مۈلۈك بىلەن يالغۇز قالغانىدىم، تۆت ـ بەش يىل مابەينىدە ھەۋەسنىڭ كەينىگە كىرىپ، ياخشى ـ ياماننى پەرق ئەتمەي، ئەسكى بالىلار بىلەن ئارىلىشىپ قېلىپ، نۇرغۇن مال ـ دۇنيانى سورۇپ تۈگەتتىم. يېقىنلار نەسىھەت قىلدى، لېكىن قۇلىقىمغا كىرمىدى. كۈنلەر ئۆتۈپ ھالىم بارغانچە خاراب‌لىشىپ كەتتى، ئاخىرىدا ماڭا تەئەللۇق بىر تۇ-

گۇنچە قالدى، ئويلاپ باقسام ئۇنى خەجلەپ تۈگەتسەم، ھەممىدىن ئايرىلغۇدەكمەن، ھوشۇمنى يىغىپ، ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلارغا كۆپ پۇشايمان قىلدىم، تۈگۈنچىنى يېشىپ قارىسام، نەچچە تال زىنجىر ئالتۇن ئىكەن، ئۇنى يۇرۇشتۇرۇپ تىجارەت قىلىپ زىيانىڭ ئورنىنى تولدۇرۇۋېلىش ئويىدا خەقلەردىن ئۇقۇشسام، ھەرەمدە پۇلنى جىق تاپقىلى بولىدىكەن، بىر كېچىسى ھېچكىمگە بىلىندۈرمەي ھەرەمگە قاراپ يولغا چىقتىم، بۇ دەڭگە بىر كېچە ـ كۈندۈزلۈك يول قالغاندا قاراقچىلارغا يولۇقۇپ ھەممىنى تارتقۇزۇپ قويدۇم، ئاخىر مۇشۇ دەڭگە ئۇلىشىپ كېلىۋالدىم. ئەمدى يا ئالدىمغا مېڭىشنى، يا كەينىمگە يېنىشنى بىلمەي-مەن،ـــ دەپ سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپتۇ.

يىگىتنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى ئاڭلىغان ئابلاباينىڭ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ، ئۇنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىپ ئەكېتىشنى ئويلاپتۇ ۋە:

ـــ ئوغلۇم، سەن كۆپ جاپا چېكىپسەن، ھازىرچە سەن يۇرتقا قايتىپ كەتكىن. ئەگەر سەن بۇ مەسلىھەتىمنى

مۇڭاپىق دەپ قارىساڭ، مەن سېنى ئالغاچ كېتەي، قانداق؟ــ دەپتۇ.

بۇ مەسلىھەت يېگىتكە ياغدەك يېقىپتۇ. ئاباياي ئۇ يەردە بىر كېچە قونۇپ، ئەتىسى تاڭ سۈزۈلگەن ھامان يېگىتنى ئەگەشتۈرۈپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار ئوبدان سەپەرداش بولۇپ يول يۈرۈپتۇ. يول بويى يېگىت ئاباياينىڭ ئىشلىرىغا شۇ دەرىجىدە يارەملەشىپتۇكى، ئاباياي بىر ئايلىق سەپەرنى بىر كۈندە تۈگىگەندەك ھېس قىپتۇ ھەمدە يېگىتنى چىن قەلبىدىن ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ. ئاباياي ئۆز كۆڭلىدە، بۇ بالا ناھايىتى سەممىي، ئاق كۆڭۈل، قولىدىن ئىش كېلىدىغان بالا ئىكەن. شۇ تاپتا ئۇنىڭ بېشىغا كۈن چۈشۈپتۇ. مەن ئۇنى ئۆزۈمگە بالا قىلىۋېلىپ ياخشى يولغا باشلاپ قويسام، خۇدا ئالدىدىمۇ ئىككىنچى نۆۋەت ھەرەمگە بارغانغا باراۋەر بولىمامدۇ، دەپ ئويلاپ:

ــ ئوغلۇم، سەن ماڭا يول بويى ياخشى ھەمراھ بولۇپ ئىشلىرىمغا يارەملەشتىڭ، سەن بولمىغان بولساڭ، يالغۇزچىلىقتا سەپەر ئازابنى يەتكۈدەك تارتقان بولاتتىم. مەن سېنى كۆڭلۈمدە ئۆز ئوغلۇمدەك ھېس قىلىۋاتىمەن. ماقۇل كۆرسەڭ، مەن سېنى ئوغۇل قىلىۋالسام ھەمدە كېيىنكى ئىشلىرىڭنى ئۆزۈم ئورۇنلاشتۇرسام، قانداق؟ــ دەپتۇ. يېگىت بولسا، مىڭ مەرتە رازى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپتۇ.

ــ ئۇنداق بولسا، مېنىڭ ئەقىل ـ پاراسەت، ئەدەب ـ ئەخلاقىتا يېتىشكەن بىر قىزىم بار، شۇ قىزىمنى ساڭا بېرىشنى لايىق كۆرۈۋاتىمەن. ئەگەر چىقىشقۇدەك بولساڭلار، مەن سىلەرنىڭ تويۇڭلارنى لايىقدا قىلىپ، ئۆي تۇتۇپ بېرىمەن،ــ دەپتۇ ئاباياي. يېگىت بۇ سۆزلەرگە ئىنتايىن خۇشاللىق بىلەن ماقۇللۇق بىلدۈرۈپتۇ. ئاباياي بولسا، يېگىتكە قىزىنى چوقۇم بېرىش توغرىسىدا ۋەدە بېرىپتۇ. ئۇلار بىر ئايلىق سەپەرنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، ئاخىر ئۆز يۇرتىغا ساق ـ سالامەت يېتىپ كەپتۇ.

ئۇلار تۇرۇپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى قىزى ۋە ئۇستازىدىن ئاڭلايلى:

ئابلاباي قىزىنى ئۇستازىغا تاپشۇرۇپ ھەجگە كەتكەندىن كېيىن، قىز بىلەن ئۇستازى خۇددى ئاتا ـ بالىلاردەك ئۆتۈپتۇ. ئۇستاز بولسا، قىزغا كۆپ تەرەپتىن بىلىم ئۆگىتىپ-تۇ. قىزنىڭ داڭقى شەھەرنى بىر ئاپتۇ. قىزنىڭ ھۆسن ـ جامالدا، ئەقىل ـ پاراسەتتە تەڭداشسىز چوڭ بولغانلىقىنى ئاڭلىغان شەھەر كاتتىلىرىنىڭ بەگزادىلىرى قىزغا ئەلچى كىرگۈزۈپتۇ. ئۇستاز بولسا، ئەلچىلەرنى ھەر خىل باھانە ـ سەۋەبلەر بىلەن قايتۇرۇپ-تۇ. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قىز چوڭ بوپتۇ. ئۇستاز ئابلاباىدىن ھېچقانداق خەۋەر ئالالمىغاندىن كېيىن قىزنى ياتلىق قىلمىسا بولمايدىغانلىقىنى ئويلاپ، ئۇنى شەھەردە داڭقى بار بىر سودىگەرنىڭ ئوغلىغا بېرىشكە قوشۇلۇپتۇ. ئىككى تەرەپ توي تەييارلىقىغا تۇتۇش قىپتۇ. شۇ ئەسنادا ئابلاباي بۇ شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ ھەمدە ئۆيىگىمۇ بارماس-تىن، يىگىتنى باشلاپ ئۇدۇل قىز ۋە ئۇستازنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. ئاتا ـ بالا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ، ئامانلىق سورىشىپتۇ.

ئابلاباي باشلاپ كەلگەن يىگىت قىزنى بىر كۆرۈپلا ئاشىقى بىقارار بوپتۇ. ئابلاباي قىزنىڭ ئۇستازى بىلەن پاراڭلىشىپ بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ، ئاخىر-ىدا باشلاپ كەلگەن يىگىتنى تونۇشتۇرۇپ، يولدا ئىنتايىن ياخشى ھەمراھ بولۇپ كەل-گەنلىكىنى، ئۆزىگە ئوغۇل قىلىپ، قىزىنى ئۇنىڭغا بېرىشكە ۋەدە قىلغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. قىزنىڭ ئۇستازى بولسا غەمگە پېتىپ، ئابلاباي كەتكەندىن كېيىن قىزنى ئاسراپ تەربە-يىلگەنلىكى، ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قىزنىڭ چوڭ بولۇپ قالغانلىقى، نۇرغۇن ئەلچى-لەرنىڭ كەلگەنلىكى، ئۇچ يىلغىچە ئابلاباينىڭ دېرىكىنى ئالالمايى ئاخىر قىزنى بىر سو-دىگەرنىڭ ئوغلىغا ياتلىق قىلىشقا پۈتۈشۈپ توي تەييارلىقى قىلىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارغا باش قېتىنچىلىقى چۈشۈپتۇ. ئۇلار ئويلاپ ـ ئويلاپ، قانداق قە-لىشنىڭ ئامالىنى تاپالماپتۇ. بىر ـ بىرىگە يا ئۇنداق، يا بۇنداق بولسۇن، دېيىشەلمەپتۇ.

ئۇلار غەمدىن خالاس بولۇش ئۈچۈن، قىزنى ئىككى يىگىتتىن قايسىبىرىگە بېرىش كېرەك؟

جاۋابى: قىزنى ئۇستاز بىلەن پۈتۈشكەن يىگىتكە بەرسە مۇۋاپىق، چۈنكى ئابلاباي ھەج سەپىرىگە مېڭىشتىن ئىلگىرى ئۆزىنىڭ قايتىپ كېلىش ۋاقتى ئۈزۈراپ كەتسە، ئۇستازنىڭ قىزىغا ئاتىدارچىلىق قىلىپ ياتلىق قىلىشىنى تاپىلىغان. دەرھەقە-قەت ئابلاباي قايتىپ كەلگۈچە نەچچە يىل ئۆتۈپ، قىز بويىغا يېتىپ قالغان.

قايسىسىغا مەنسۇپ بولۇشى كېرەك؟

ئۆتكەن زاماندا ئاتا ـ ئانىسى ئۆلۈپ كېتىپ، بىر ئۆيدە تۇرمۇش كەچۈرىدىغان ئىككى ئاكا ـ ئۇكا بولغانكەن. بىر كۈنى ئۇلار ئەرزىمەس بىر ئىش بىلەن خاپا بولۇشۇپ قاپتۇ ـ دە، ئاكىسى قېيداپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

ئارىدىن ئون يىلچە ۋاقىت ئۆتۈپتۇ، ئۇكىسى ئۆي ـ ئوچاقلىق بوپتۇ. بىراق ئاكىسىنى بەك سېغىنىپتۇ. ئاكىسىنىڭ ھېچقانداق ئىز ـ دېرىكىنى ئالالماپتۇ. ئۇ ئاكىسىنىڭ نەزىر ـ چىرىغىنى ئۆتكۈزۈپ، غايىبانە قەبرىسىنى تىكلەپتۇ.

ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتۈپتۇ، بىر كۈنى كېچىسى تۈيۇقسىز ئىشىك قېقىلىپتۇ.

ــ كىم؟ــ دەپ ۋارقىراپتۇ ئىنىسى.

ــ مەن.

ــ مەن دېگەن كىم؟

ــ مەن ئاكاڭ، ئىشكىنى ئاچقىن!ــ دەپتۇ ئاكىسى. ئىنىسى بۇ گەپكە ئىشەنمەي، كۆڭلىدە بۇ ئوغرى بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپتۇ ـ دە:

ــ مېنىڭ ئاكام يوق، ھەرقانداق ئىشىڭ بولسا ئەتە كەل، ھازىر ساڭا ئىشىك ئاچمايمەن،ــ دەپتۇ.

نەچچە كۈنلۈك يولنى پىيادە بېسىپ، «ئىنىمنى كۆرىمەن» دېگەن ئۈمىد بىلەن كەلگەن ئاكىسىغا بۇ گەپ ناھايىتى ھار كەپتۇ ـ دە، يېنىدىكى پىچاق بىلەن ئۆزىنىڭ كالىسىنى تېنىدىن جۇدا قىپتۇ.

سىرتتا دەرۋازا قايتا قېقىلمىغاندىن كېيىن، ئېرىنىڭ گېپى بىلەن ئويغىنىپ كەتكەن ئايالنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشۈپ:

ــ مېنىڭچە بۇ چوقۇم ئوغرى ئەمەس، راست ئاكىڭىز بولۇشى مۇمكىن، سىرتقا چىقىپ قاراپ باقسىڭىز قانداق؟ــ دەپتۇ. ئايالنىڭ گېپى ئۇنىڭغا تەسىر قىلىپ چىراغنى كۆتۈرۈپ سىرتقا چىقىپ كېتىپتۇ.

ئاردىدىن بىرئاز ۋاقىت ئۆتۈپتۇ، ئېرى قايتىپ كىرمىگەچكە ئايالنىڭ كۆڭلىگە ۋەھىمە چۈشۈپتۇ-دە، كىيىم - كېچەكلىرىنى ئالدىراشلىق بىلەن كىيىپ، كەكسىنى كۆتۈرۈپ ئىشىك ئالدىغا چىقىپ، بىردىنلا چۆچۈپ كېتىپتۇ. قارىسا غەرق قانغا بويالغان ھالدا ئېرىنىڭ تېنى بىر يەردە، كاللىسى بىر يەردە تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ يېنىدا يەنە بىر جەسەت يېتىپتۇ. چىراغ بولسا ئىشكىنىڭ تۈۋىدە غۇۋا نۇر چېچىپ جەسەتلەرنى يورۇتۇپ تۇرۇپتۇ. ئايال بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، ئېرىنىڭ جەسىتىنى قۇچاقلاپ: «ۋاي مۇرەببىم!» دەپ ئۇن سېلىپ يىغلاپتۇ.

يىغلاش بىر ھازا داۋاملاشقاندىن كېيىن بىرىنىڭ:

«قىزىم، سەۋرى قىلىڭ!» دېگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. ئايال بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىسا، چاچ - ساقاللىرى ئۇچىتەك ئاقارغان، چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرغان بىر بوۋاي قاراپ تۇرغۇدەك.

ئايال ھەيران بولۇپ يىغسىنى توختىتىپتۇ.

— قىزىم ھەيران قالماڭ،— دەپ سۆز باشلاپتۇ ھېلىقى كىشى،— مەن خىزىر ئەلەيھىسسالام بولىمەن، يۇز بەرگەن ئەھۋالنى سىزگە قىسقىچە دېسەم، ئېرىڭىز ئىشىكنى ئېچىپ، «ھېنىڭ ئاكام يوق» دېگەن گەپنىڭ تەسىرى بىلەن ئۆزىنى بوغۇزلىۋەتكەن بۇ يىگىتنى تونۇغان-دە، «ماڭا ئاكامسىز ياشاشنىڭ نېمە كېرىكى بار» دەپ ئۆز كاللىسىنى تېنىدىن جۇدا قىلغان. مەن بۇ ئاقىۋەتنى ئوڭشاپ، ھەر ئىككىيلەنگە خۇدايىمدىن جان تەلەپ قىلىپ بېرەي، بۇنىڭدىن كېيىن بۇلار بىر ئۆيدە ئىناق ئۆتسۇن.

خىزىر ئەلەيھىسسالام ئايالغا ھەركىمنىڭ بېشىنى ئۆز بوينىغا ھىملاشنى تاپشۇرۇپتۇ. خۇشاللىقىنى سىغدۇرالمىغان ئايال بىخەستەلىك قىلىپ، ئېرىنىڭ كاللىسىنى قېيناكسىنىڭ كاللىسىغا ئالماشتۇرۇپ جېپسىلاشتۇرۇپ قويۇپتۇ. خىزىر ئەلەيھىسسالام دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ، جەسەتلەرگە جان تەلەپ قىپتۇ-دە، كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

بىر پەستىن كېيىن جەسەتلەر تىرىلىپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. قارىسا بۇ ئىككىيلەننىڭ بېشى بىلەن تېنى بىر - بىرىگە ئالمىشىپ قالغان. ئايال بۇلاردىن قايسىسىنىڭ ئۆز ئېرى بولىدىغانلىقىنى بىلمەي قاپتۇ.

قېنى كۆپچىلىك ئايرىپ بېقىڭلار! ئايال بۇلاردىن قايسىسىغا مەنسۇپ بولۇشى كېرەك؟

جاۋابى: ئايال باشقا قارىماي، يۈرەككە، قەلبكە، تەنگە قارىشى كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن ئايال بېشى قېيناكسىنىڭ بولسىمۇ، يەنىلا ئۆز ئېرىنىڭ قەلبىنى، تېنىنى تالـ لىشى كېرەك. چۈنكى، باشنى باشقۇرىدىغنى قەلب، يۈرەكتۇر.

ئايال ئېرىنى قانداق تونۇشى كېرەك

بۇرۇن بىر ئادەمنىڭ ئىككى ئوغلى بولغان ئىكەن. ئۇلار ياش جەھەتتىمۇ بىر - بىرىدىن ئانچە پەرقلەنمەيدىكەن. ئەمما ئۇلارنىڭ چىرايى بىر - بىرىگە خۇددى قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىكەن. ئاكىسىنىڭ ئىسمى باقى، ئۇكىسىنىڭ ئىسمى ساقى ئىكەن. بەزىدە ئاتا - ئانىسىمۇ باللىرىنى بىر - بىرىدىن ئايرىۋالالمايدىكەن. ئۇلار ئىنتايىن زېرەك، كۆچلۈك ھەم باتۇر ئىكەن. كۆچلۈك ھەم باتۇرلۇقتا ساقى باقىنى بىسىپ چۈشىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە باقى باشقا بىر شەھەرگە بېرىپ تاماشا قىلىپ كېلىش ئۈچۈن يولغا چىقىپتۇ. مېڭىش ئالدىدا ئۇ ئۆزىنىڭ قىلىچ غىلابىنى ساقىغا بېرىپتۇ ۋە «مەن خەتەرگە ئۇچراپ قالسام، مۇشۇ قىلىچ غىلابىم قانغا تولىدۇ، شۇ زامان مېنى ئىزدەپ تاپقىن!» دەپتۇ.

باقى بىرقانچە كۈن يول يۈرۈپ، بىر شەھەرگە يېقىنلاشقاندا، شەھەر سىرتىدىكى تاغ ئۈستىدە ئاي دېسە ئاي ئەمەس، كۈن دېسە كۈن ئەمەس، بىر چىرايلىق قىزنىڭ يىغلاپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ قىزنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭ نېمە ئۈچۈن بۇ يەردە يىغلاپ ئولتۇرغانلىقىنى سوراپتۇ.

ــ مەن مۇشۇ شەھەر پادىشاھىنىڭ قىزى، ــ دەپتۇ ھېلىقى ساھىبجامال، ــ مۇشۇ تاغدا بىر ئەجدىھا بولۇپ، ھەر كۈنى بىر ئادەمنى يەيدۇ. ئەگەر ئۇنىڭغا ھەر كۈنى بىر ئادەم بەرمىسە ئۇ پۈتۈن شەھەرنى ۋەيران قىلىۋېتىدۇ. بۈگۈن نۆۋەت ماڭا كەلگەچكە ھازىرلا مېنى بۇ يەرگە ئەكېلىپ قويۇشتى،ــ دەپتۇ.

ــ ئەجدىھا قاچان كېلىدۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ باقى ئۇنىڭدىن.

قىز ئەجدىھانىڭ كېلىدىغان ۋاقتىنىڭ بولغانلىقىنى سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن باقى قىزنى تاغنىڭ باغرىغا يوشۇرۇپ قويۇپ، ئەجدىھانى ئۆلتۈرۈشكە تەييارلىنىپتۇ. بىرئازدىن كېيىن، ئەتراپنى سېرىق بوران قاپلاپتۇ، ئاندىن قارا بوران چىقىپ يامغۇر يېغىشقا باشلاپتۇ. ئارقىدىن دەھشەت بىلەن ۋارقىراپ ھەيۋەتلىك ئەجدىھا يېتىپ كەپتۇ-دە، ئالدىدا تۇرغان ئادەمنى ئۆزىگە دەم تارتىپتۇ، باقى ئىككى تەرىپىدە تىغى بار قىلىچىنى توغرىسىغا تۇتقىنىچە ئەجدىھانىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ. باقى قىلىچ بىلەن ئەجدىھانى ئوتتۇرىدىن ئىككىگە يېرىپ، ئەجدىھانىڭ ئايىغىدىن چىقىپتۇ. شۇ ھامان ئەجدىھا ئۆلۈپ-

تۇ. باقى قىزنى ئاتىنىڭ كەينىگە مىنگەشتۇرۇپ شەھەرگە كىرىپتۇ.

ئەجدىھا ئۆلتۈرۈلۈپ، قىزنىڭ قۇتقۇزۇلۇپ قېلىنغانلىقىنى ئاڭلىغان پادىشاھ ئىنتايىن خۇشاللىنىپ، پۈتۈن شەھەر خەلقىگە 40 كېچە - كۈندۈز ئويۇن - تاماشا قىلىپ بېرىپ، قىزنىى باقىغا تويلاپ بېرىپتۇ.

باقى بىر ئاخشىمى ئۆيىدە ئولتۇرۇپ تامدىكى بىر رەسمىنى كۆرستىپ، خوتۇنىدىن: «بۇ كىمنىڭ رەسمى؟» دەپ سوراپتۇ.

ــ شەھەرنىڭ كۈن چىقىش تەرىپىدە بىر يەتتە باشلىق يالماۋۇز بار،ــ دەپتۇ خوتۇنى،ــ بۇ رەسىم شۇنىڭ قىزىنىڭ رەسمى. يالماۋۇز كىمكى مەن بىلەن چېلىشىپ مېنى يېقىتالسا، مەن ئۇنىڭغا قىزىمنى بېرىمەن، ئەگەر مېنى يېقىتالمىسا، ئۇنىڭ يېرىمنى ئىت، يېرىمنى ئادەمگە ئوخشايدىغان بىر مەخلۇققا ئايلاندۇرىۋېتىمەن، دەپ جاكالىغان. نۇرغۇن باھادىر يىگىتلەر ئۇنىڭ قىزىنى ئېلىشقا بارغان بولسىمۇ، لېكىن يالماۋۇزنى يېقىتالمىدى،ــ دەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ.

باقى بۇنى ئاڭلاپ «ئەتە بېرىپ يالماۋۇزنى يېقىتىپ، قىزىنى ئەكىلىپ ئۇكامنى ئۆيلەپ قويىمەن» دەپ ئويلاپتۇ.

ئەتىسى سەھەر ئورنىدىن تۇرۇپ، پادىشاھتىن ئۇۋغا چىقىمەن دەپ رۇخسەت ئاپتۇ، ئۇدۇل يەتتە باشلىق يالماۋۇزنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. ئۇ ئىككىسى ئۇزۇن چېلىشقان بولسىمۇ، لېكىن ھېچقايسىسى بىر - بىرىنى يېقىتالماپتۇ. ئاخىرى يالماۋۇز بىر ھىيلە ئىشلىتىپتۇ:

ــ ھەي يىگىت، بەك ئۇسساپ كەتتۇق، سۇ ئىچۋالايلى،ــ دەپتۇ ئۇ.

ئىككىسى ئۆستەڭ بويىغا بېرىپتۇ. باقى سۇنى ناھايىتى كۆپ ئىچىپتۇ، يالماۋۇز تۇمشۇقىنى سۇغا تەگكۈزۈپ قويۇپ، پەقەت سۇ ئىچمەپتۇ. كېيىن بىر دەمدىلا يالماۋۇز باقىنى يېقىتىپتۇ-دە، باقىنى بىر يالماپ يۇتۇپ چىقارغان ئىكەن، ئۇ ئادەممىكىن دېسە ئادەمگە ئوخشمايدىغان، ئىتمىكىن دېسە ئىتقا ئوخشمايدىغان بىر مەخلۇققا ئايلىنىپ قاپتۇ.

ساقى باقىنىڭ قىلىچ غىلابىغا ھەر كۈنى بىر نۆۋەت قاراپ قويىدىكەن. بىر كۈنى قارىسا غىلاپ لىقمۇ - لىق قانغا تولۇپتۇ. ساقى شۇ كۈنىلا باقىنى ئىزدەپ مېڭىپتۇ. بىر شەھەرگە يېتىپ بارسا شەھەر خەلقى پادىشاھنىڭ كۆيئوغلى ئوۋدىن قايتىپ كەپتۇ، دەپ ئۇنى ناھايىتى ھۆرمەتلەپ ئوردىغا باشلاپ بېرىپتۇ. ئۇ ئاكام مۇشۇ شەھەرنىڭ پادىشاھىنىڭ قىزىغا ئۆيلىنىپتۇ، دەپ ئويلاپتۇ. ھەتتا ئۇنى پادىشاھ بىلەن ئاكىسىنىڭ خوتۇنىمۇ پەرق ئېتەلمەپتۇ. ئاخشىمى ئولتۇرۇپ ئاكىسىنىڭ خوتۇنىدىن تامدىكى كىمنىڭ رەسمى دەپ سوراپتۇ.

ــ بۇ قېتىم سىز ئۇۋغا چىقىشنىڭ ئالدىدا سۆزلەپ بەرمەمدۇ!؟ــ دەپتۇ ئاكىسىنىڭ

خوتۇنى. ساقى ئۇنىڭغا:

ــ ئۇنتۇپ قاپتىمەن، قايتا سۆزلەپ بەرسىڭىز!ــ دەپتۇ.

ئاكسىنىڭ خوتۇنى ئەھۋالنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن، ئۇ ئېھتىمال ئاكام مۇشۇ يالماۋۇزنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، شۇ يەردە بىرەر خەتەرگە يولۇققان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ، ئۇمۇ پادىشاھتىن ئوۋغا چىقىمەن، دەپ رۇخسەت ئېلىپ، يالماۋۇزنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. قارىسا ئاكىسى بۇ يەردە بىلىنىڭ ئۈستى ئادەم، ئاستى ئىتقا ئوخشاش بىر مەخلۇققا ئايلىنىپ قالغانمىش. ئۇكىسى يالماۋۇز بىلەن چېلىشىپ ئاخىرى ئۇنى يېقىتىپتۇ. يالماۋۇز قىزنى بېرىپتۇ. ساقى يالماۋۇزغا:

ــ ئاكامنى ئادەمگە ئايلاندۇرۇپ بەر!ــ دەپتىكەن ئۇنىماپتۇ. ئەسلىدە يالماۋۇز ئادەمنى بىرىنچى قېتىم يۇتۇپ چىقارسا مەخلۇققا ئايلاندۇرىدىكەن، ئىككىنچى قېتىم مەخلۇقنى يەنە يۇتۇپ چىقارسا، ئادەمگە ئايلاندۇرالايدىكەن. ساقى مەجبۇرىي يوسۇندا ئاكىسنى يالماۋۇزغا يۇتتۇرۇپتۇ. لېكىن يالماۋۇز باقنى يۇتۇۋېلىپ چىقىرىپ بەرمەپتۇ.

ساقى ئاخرى يالماۋۇزنى ئۆلتۈرۈپ ئۇنىڭ ئىچكى ئەزايىنى ئاختۇرۇپمۇ ئاكىسنى تاپالماپتۇ. شۇ ئەسنادا تامدا ئولتۇرغان بىر ئاق قۇشقاچ :

— چىمچىلچاق - چىمچىلچاق! — دەپ سايراپتۇ. ساقى يالماۋۇزنىڭ چىمچىلچاق پۇتىنى چاققان ئىكەن، ئاكىسى شۇ يەردىن چىقىپتۇ. ئاكا - ئۇكا ئىككىسى يالماۋۇزنىڭ قىزىنى ئېلىپ پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا بېرىپتۇ. باقىنىڭ خوتۇنى بىر - بىرىگە ئوخشايدىغان ئىككى بىر تۇققاندىن قايىسىنىڭ ئۆزىنىڭ ئېرى ئىكەنلىكىنى ئايرىتالالماپتۇ.

ئۇنداقتا بۇ ئايال ئۆزىنىڭ ئېرىنى قانداق بىلىشى كېرەك؟ ئىككى بىر تۇققاندىن «مېنىڭ ئېرىم قايسىلار؟» دەپ سورىشى كېرەكمۇ؟

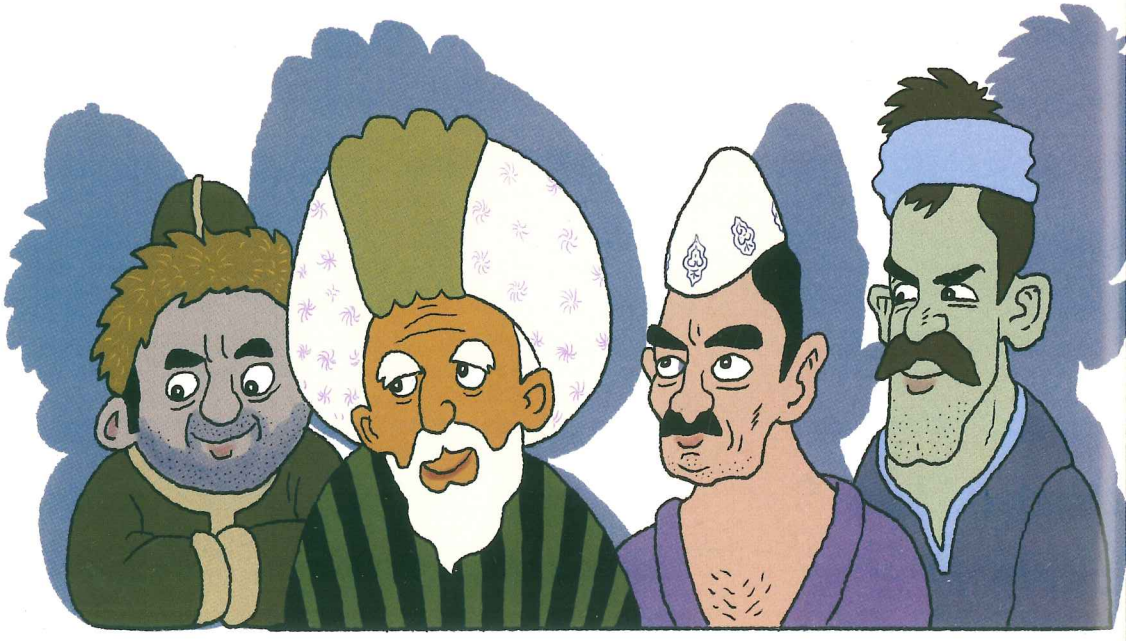

جاۋابى: ئايال كىشى «مېنىڭ ئېرىم قايسىلار؟» دەپ سوراشتىن ئىزا تارتىدۇ. شۇڭا ئاخشىمى ئىككى يەرگە ئورۇن سېلىپ، بالدۇر ئاشۇ ئايال بىر ئورۇنغا بېرىپ ياتسا، ئۇنىڭ ئېرى قايسى بولسا، شۇ كىشى ئۆز خوتۇنىنىڭ قېشىغا بېرىپ ياتىدۇ.

بۇ قىز كىمنىڭ بولۇشى كېرەك؟

بۇرۇن بۇرۇندىكەن، تېرىق تۇلۇمدىكەن، يېتىم بۇلۇڭدىكەن. شۇنداق كونا زامانىدا بىر يۇرتتا بىر ياغاچچى، بىر سەيپۇڭ، بىر موزدۇر، بىر ئاخۇنۇم بولغان ئىكەن. ئۇلار ئۆز يۇرتىدا جان باقالمىغانلىقى ئۈچۈن، مەسلىھەتلىشىپ باشقا يۇرتقا كۆچۈپ كەتمەكچى بولۇپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، بۇ تۆت كىشى يولۇڭ - تاقلىرىنى ئۇلاقلارغا يۈكلەپ، باشقا يۇرتقا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. يول يۇرۇپتۇ، يول يۇرسىمۇ مول يۇرۇپتۇ، كېچىسى بىر دەل - دەرەخلىك چۆلدە قونۇشقا توغرا كەپتۇ. بۇ يەردە ھەم ياۋايى ھايۋانلار ھەم ئوغرى - قاراقچىلار كۆپ بولغانلىقتىن كېچىچە تۆت كىشى نۆۋەت بىلەن پوستا تۇرۇپ ئات - ئۇلاق، مال - مۈلۈكلەرنى ئوغرى - يالغان، ياۋايى ھايۋانلاردىن خەۋەر تاپماقچى بولۇپتۇ.

بىرىنچى قېتىملىق پوستا تۇرۇش نۆۋىتى ياغاچچىغا كەپتۇ. باشقا ئاغىنىلىرى ئۇخلاپ قالغانلىقتىن، ياغاچچى ئوت يېقىپ ئوت يورۇغىدا ئەتراپقا قاراپ ئولتۇرۇپتۇ. بىرھازادىن كېيىن ئەسنەپ ئۇگدەشكە باشلاپتۇ. ئۇيقۇسىنى قاچۇرۇش ئۈچۈن، ئۇ ياغاچچىلىق سايمانلىرىنى ئەكېلىپ ئەتراپىدىكى ياغاچلارنى توغراپ بىر قىزنىڭ مودىلىنى ياساپتۇ.

ئىككىنچى قېتىملىق پوس سەيپۇڭغا كەپتۇ. ئۇ، ئوت يورۇقىدا كېلىپ قارىسا ياغاچتىن ياسالغان بىر قىزنىڭ مودىلى تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. بۇنىڭ ياغاچچى ئاغىنىسىنىڭ ھۈنىرى ئىكەنلىكىنى پەملىگەن سەيپۇڭ، دەرھال ماشىنىسىنى قۇراشتۇرۇپ ئوت يورۇغىدا ئولتۇرۇپ بىر يۈرۈش كىيىم تىكىپ ئۇنىڭغا كىيگۈزۈپ قويۇپتۇ.

ئۈچىنچى قېتىملىق پوس موزدۇزغا كەپتۇ. ئۇ ئوتنىڭ قېشىغا كەلسە چىرايلىق كىيىم - كېچەك كىيگۈزۈلگەن، ياغاچتا ياسالغان بىر قىزنىڭ ھەيكىلى تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ، بۇنىڭ ئالدىدا پوستتا تۇرغان ئىككى ئاغىنىسىنىڭ ھۈنىرى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۇمۇ ئوت يورۇغىدا ئولتۇرۇپ بىر بەتنىكە تىكىپ كىيگۈزۈپ قويۇپتۇ.

سەھەردە پوستتا تۇرۇش نۆۋىتى ئاخۇنۇمغا كەپتۇ، ئاخۇنۇم ئورنىدىن تۇرۇپ قىزنىڭ مودىلىنى كۆرۈپ، بۇنىڭ ئالدىدا پوستتا تۇرغان 3 ئۇستامنىڭ قىلغان ئىشى ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ-دە، ئۇمۇ ھۈنىرىنى كۆرسىتىشنى ئويلاپتۇ.

ئاخۇنۇم دەرھال تاھارەت ئېلىپ، خۇداغا ئىبادەت قىلىپ، شۇ ياغاچتىن ياسالغان قىزغا جان ئاتا قىلىشنى تىلەپ يىغلاپتۇ. خۇدا ئۇنىڭ دۇئايىنى ئىجابەت قىلىپ، بۇ قىزغا جان ئاتا قىلىپتۇ-دە، بۇ ياغاچتىن ياسالغان قىزنىڭ مودىلى ھەقىقىي جېنى بار ئادەمگە ئايلىنىپتۇ.

ئەتىسى ئورنىدىن تۇرۇپ، بۇ قىزنى تۆت كىشى تالىشىپ قاپتۇ. ياغاچچى بۇ قىز مېنىڭ بولۇشى كېرەك، چۈنكى دەسلەپتە بۇنىڭ مودىلىنى مەن ياسىمىغان بولسام ئۇ قايسىڭلارنىڭ يادىغا كېلەتتى دېسە؛ سەيپۇڭ، بۇ قىز جەزمەن مېنىڭ بولۇشى كېرەك، چۈنكى راست ئادەممۇ كىيىم - كېچەك كىيمىسە ئىنتايىن سەت تۇرىدۇ. سلەر ياغاچتىن بۇ قىزنىڭ مودىلىنى ياسىغىنىڭلار بىلەن ئۇنىڭغا مەن كىيىم تىكىپ كىيگۈزمىگەن بولسا، ئۇ ئادەم سىياقىغا كىرمىگەن بولاتتى دەپتۇ.

موزدۇز بۇ قىز مېنىڭ بولۇشى كېرەك، چۈنكى مەن3 ـ 4 سائەت ۋاقتىمنى سەرپ قىلىپ قىممەت باھالىق خۇرۇمدا بەتىنگە كىيگۈزدۈم، ھەممىدىن كۆپ ئەجرىم كەتتى، دېسە، ئاخۇنۇم، سىلەر ئۇنى ـ بۇنى دېگەن بىلەن بۇ قىز چوقۇم مېنىڭ، چۈنكى بۇ قىزنىڭ جېنى بولمىغان بولسا ئۇ ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمايتتى، مەن خۇداغا يىغلاپ خۇدا-دىن ئۇنىڭغا جان تىلەپ، جېنى بار ئادەمگە ئايلاندۇردۇم دەپتۇ. ھېچكىمنىڭ قىزنى باشقىغا ئۆتۈنۈپ بەرگۈسى كەلمەي، ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇرۇپتۇ.

ئۇنداقتا بۇ قىز زادى كىمنىڭ بولۇشى كېرەك؟

جاۋابى: بۇ قىز ياغاچچىنىڭ بولۇشى كېرەك. چۈنكى ئۇ دەسلەپ ئويلاپ يا-غاچتىن قىزنىڭ مودېلىنى ياسىمىغان بولسا، بۇ ئىش ھېچقايسىنىڭ يادىغا كەلمەيتتى.

责任编辑:哈斯亚提·依不拉音
责任校对:阿不都热依木·阿布力米提
封面设计:吐达吉·吐尔洪
绘　　画:阿迪力江·阿布力孜

书　　名　儿童爱菲达有声读物——真与假(乐趣的儿童童话谜语)
编　　者　吐尔逊·卡得
出　　版　新疆美术摄影出版社
　　新疆电子音像出版社(www.xjdzyx.com)
地　　址　乌鲁木齐市经济技术开发区科技园路5号(邮编 830026)
发　　行　新疆维吾尔自治区新华书店
印　　刷　新疆八艺印刷厂
开　　本　787mm × 1092mm　1/16
印　　张　117.75
版　　次　2015 年 2 月第 1 版
印　　次　2015 年 7 月第 1 次印刷
书　　号　ISBN 978-7-89415-023-3
定　　价　490.00 元(点读笔和20本书)